

«Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΒΛΑΧΟΦΩΝΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Η ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΒΛΑΧΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΒΛΑΧΟΦΩΝΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ»

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Σόντη Ουρανία

A.M.:32

Επιβλέπων: Θεόδωρος Θάνος, Επίκ. Καθηγητής

Ιωάννινα 2017

Στον πατέρα μου...

Περιεχόμενα.....	
Εισαγωγή.....	7

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΒΛΑΧΟΦΩΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

1.1.Οι βλαχόφωνοι Έλληνες του Βαλκανικού και Ελληνικού χώρου.....	9
1.2.Προσωνύμια των βλαχόφωνων Ελλήνων.....	9
1.3.Η καταγωγή των βλαχόφωνων Ελλήνων.....	12
1.4.Πρώτες γραπτές μαρτυρίες.....	15
1.5.Η Εξέλιξη του πληθυσμού των βλαχόφωνων Ελλήνων.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

3.1. Εισαγωγή.....	19
3.2. Η διττή παρουσία των βλαχόφωνων Ελλήνων: ως νομάδες κτηνοτρόφοι και ως έμποροι αστοί.....	21
3.3. Ρουμάνικη προπαγάνδα	24
3.4. Η βλάχικη Ταυτότητα.....	25
3.5. Η Προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων στον Ελληνισμό.....	28
3.5.1 Εθνικοί αγώνες.....	28
3.5.2 Εθνικοί ευεργέτες.....	31
3.5.3 Γράμματα-Πολιτισμός.....	33
3.5.4 Πολιτική.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

3.1. Η βλάχικη γλώσσα.....	35
3.2. Η βλάχικη γραφή.....	37
3.3. Η γεωγραφική εξάπλωση της βλάχικης γλώσσας.....	40
3.4. Η εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας.....	41
3.5. Παράγοντες εγκατάλειψης της βλάχικης γλώσσας.....	46
3.6. Οι ομιλητές της βλάχικης γλώσσας.....	49
3.7. Το ενδεχόμενο διδασκαλίας της βλάχικης γλώσσας στην Ελλάδα.....	50

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1.Σημαντικότητα της έρευνας.....	53
4.2.Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	54
4.3.Δεοντολογία της έρευνας.....	54
4.4.Περιορισμοί της έρευνας.....	55
4.5.Ερωτηματολόγιο.....	56
4.6. Δείγμα της έρευνας.....	57
4.7.Συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων.....	58
Πιλοτική έρευνα και ερευνητική διαδικασία.....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Δημογραφικά στοιχεία.....	60
5.2. Στοιχεία για το την οικογένεια και το μορφωτικό επίπεδο.....	61
5.3. Η βλάχικη γλώσσα.....	63
5.4. Τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των βλαχόφωνων Ελλήνων.....	68

5.5. Συναισθήματα.....	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°	
ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8°	
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	84
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.	
1.Ερωτηματολόγιο.....	89
2. Πίνακες Συγκοτήτων.....	92
3. Πίνακες Συσχετισμών.....	100

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία με τίτλο «Η ομιλία της βλάχικης γλώσσας από Έλληνες μαθητές με βλαχόφωνους γονείς», εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με τίτλο «Προσχολική Εκπαίδευση» και κατεύθυνση «Κοινωνία, Ετερότητα και Προσχολική Εκπαίδευση».

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη και η εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας, ως στοιχείου της ταυτότητας των βλαχόφωνων Ελλήνων και η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο αυτή ομιλείται από τους νεότερους σήμερα. Επίσης επιχειρείται η διερεύνηση της γλωσσικής, κοινωνικής και πολιτισμικής συμπεριφορά Ελλήνων μαθητών Δημοτικού και Λυκείου με βλαχόφωνους γονείς.

Το πρώτο μέρος, στο οποίο παρουσιάζονται τα θεωρητικά στοιχεία αναφορικά με τους βλαχόφωνους Έλληνες αποτελείται από τρία κεφάλαια, στα οποία εξετάζουμε τα διαφοροποιητικά στοιχεία που καθορίζουν τη βλάχικη ταυτότητα όπως είναι η λατινογενής γλώσσα, ο ημινομαδικός ποιμενικός τρόπος ζωής, που χαρακτήριζε παλαιότερα τους βλαχόφωνους Έλληνες, σε συνδυασμό με την ενασχόλησή τους με το εμπόριο και η πρώιμη ένταξή τους στις αστικές κοινωνίες. Οι πρώτες πηγές που αναφέρονται στην παρουσία των βλαχόφωνων Ελλήνων είναι πολύ παλιές. Τις εντοπίζουμε στον 10^ο μ.Χ. αιώνα και οφείλονται σε Βυζαντινούς χρονικογράφους που τους τοποθετούν στο χώρο που κατοικούν μέχρι σήμερα, στην Ελλάδα. Παράλληλα, την ίδια εποχή γίνονται σαφείς αναφορές για τη λατινικής προέλευσης γλώσσα που χρησιμοποιούν. Η καταγωγή των βλαχόφωνων Ελλήνων, ο πληθυσμός τους, η προσφορά τους στον Ελληνισμό, η πορεία της βλάχικης γλώσσας, η γραφή και η ομιλία της, αποτελούν επίσης αντικείμενο του πρώτου μέρους της εργασίας.

Στο δεύτερο ερευνητικό μέρος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας σχετικά αφενός με την ομιλία της βλάχικης γλώσσας, αφετέρου και με στοιχεία της βλάχικης ταυτότητας μαθητών δημοτικού και λυκείου. Για τη διεξαγωγή της έρευνας, αξιοποίησα την τεχνική του ερωτηματολογίου. Οι ερωτήσεις αναφέρονται στις γνώσεις, τις γνώμες, τα ενδιαφέροντα, τα συναισθήματα και τις στάσεις των μαθητών σχετικά με την ομιλία της βλάχικης γλώσσας. Συγκεκριμένα, διερευνάται η βλάχικη καταγωγή των μαθητών, το μορφωτικό επίπεδο των γονιών και παππούδων τους, η ομιλία αλλά και η κατανόηση της βλάχικης γλώσσας καθώς και η επιθυμία εκμάθησής της από τους μαθητές. Επίσης, διερευνάται η συναναστροφή των μαθητών

βλάχικης καταγωγής με άτομα ίδιας καταγωγής, τα γενικά χαρακτηριστικά τους και τέλος το πώς νιώθουν οι Έλληνες μαθητές με βλάχικη καταγωγή. Για τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο Statistical Package for Social Sciences (SPSS 21.0) .

Από τη θέση αυτή, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον εποπτεύοντα Επίκουρο Καθηγητή κ. Θεόδωρο Θάνο για τις συμβουλές, τα σχόλια και την υποστήριξή του. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμμετέχοντες μαθητές στην έρευνά μας, που μας εμπιστεύθηκαν και μας βοήθησαν να ολοκληρώσουμε αυτή την εργασία.

Και τέλος, αλλά όχι λιγότερο, ευχαριστώ τους δικούς μου ανθρώπους, για την πρακτική βοήθεια που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της παρούσας εργασίας.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΒΛΑΧΟΦΩΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

1.1 Οι βλαχόφωνοι Έλληνες του Βαλκανικού και Ελληνικού χώρου

Σε αρκετές περιοχές της Ευρώπης υπάρχουν πληθυσμοί που χρησιμοποιούν, προφορικά συνήθως, λατινογενή γλωσσικά ιδιώματα. Στη Βαλκανική χερσόνησο οι πληθυσμοί αυτοί είναι γνωστοί με το όνομα «Βλάχοι» και η παρουσία τους είναι πιο αισθητή στα νότια Βαλκάνια (νότια Αλβανία, Σκόπια, Ελλάδα, κ.λπ.). Στην Ελλάδα, οι «Βλάχοι» αρχικά κατοικούσαν κυρίως σε περιοχές με μεγάλο υψόμετρο, στην Πίνδο, στο Βέρμιο, στον Όλυμπο, και στην ορεινή Θράκη. Από αυτές τις περιοχές αργότερα αρκετοί έφυγαν και εγκαταστάθηκαν στα αστικά κέντρα των περιοχών της Στερεάς Ελλάδας και της Εύβοιας, της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Πελοποννήσου, όπως τα Γιάννενα, την Πρέβεζα, τα Τρίκαλα, τη Λάρισα, τα Γρεβενά, τις Σέρρες, τη Βέροια κ.α¹.

Σήμερα, κατά τη διάρκεια του χειμώνα, τα βλαχοχώρια είναι σχεδόν έρημα από κατοίκους, καθώς ο πληθυσμός έχει εγκατασταθεί μόνιμα στα πεδινά και στα αστικά κέντρα ή έχει μεταναστεύσει στο εξωτερικό. Μοναδική ίσως εξαίρεση αποτελεί το Μέτσοβο που έχει αξιοποιηθεί τουριστικά και διατηρεί τον πληθυσμό του όλες τις εποχές του έτους.

1.2. Προσωνύμια των βλαχόφωνων Ελλήνων

Προσωνύμιο είναι ένα όνομα ή μια ονομασία που προστίθεται στο κυρίως όνομα ενός προσώπου ή μιας ομάδας ανθρώπων και το οποίο συνήθως έχει σχέση με κάποια

¹ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου. (2004). *Συρράκο Πέτρα-Μνήμη-Φως* (Τόμοι 1, 2). Ιωάννινα: έκδ. ιδίου.

χαρακτηριστική ιδιότητα του προσώπου ή της ομάδας που το φέρει.² Συνηθισμένο είναι να υπάρχουν πολλές επιμέρους ονομασίες (προσωνύμια) με τις οποίες προσδιορίζονται μικρότερες ομάδες ενός λαού με βάση κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (γλωσσικά, γεωγραφικά, θρησκευτικά, ιστορικά, λαογραφικά, διατροφικά, ενδυματολογικά κ.λπ.). Έτσι για τους Έλληνες υπάρχουν, μεταξύ άλλων, προσωνύμια όπως: Πόντιοι, Κρητικοί, Μωραΐτες, Μακεδόνες, Θρακιώτες, Ηπειρώτες, Νησιώτες, Ακανέδες/οι Σερραίοι, Παγουράδες/οι Γιαννιώτες, κ.λπ. Η πολυωνυμία ήταν συνηθισμένη και κατά την αρχαιότητα, αφού ως γνωστόν οι Έλληνες ονομάζονταν μεταξύ των άλλων ως: Αχαιοί, Ίωνες, Αιολείς, Δωριείς, Δαναοί (παλιότερα), Έλληνες (στην αρχή μόνο οι κάτοικοι της αρχαίας Φθίας και αργότερα επεκτάθηκε σε όλες τις ελληνικές φυλές), Σελλοί (οι κάτοικοι της κεντρικής Ηπείρου), κ.λπ.³

Κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχουν πολλά προσωνύμια των βλαχόφωνων Ελλήνων: Βλάχοι, Κουτσόβλαχοι, Αρβανιτόβλαχοι, «Αρμούν – Αρμούνιοι».

α. Βλάχοι

Για την ετυμολογία του ονόματος «Βλάχος» δόθηκαν διάφορες ερμηνείες. Ο Αντώνης Κεραμόπουλος υποστηρίζει ότι η ονομασία προήλθε από το Αιγυπτιακό «fellah» = φελλάχος = Βλάχος που σημαίνει αγρότης⁴. Ο Μιχαήλ Χρυσόχου λέει ότι το όνομα το έδωσε η ελληνική γλώσσα στους κτηνοτρόφους των βουνών μας που, όταν έχαναν ένα πρόβατο, έκαναν τη φωνή του, για να απαντήσει και να το βρουν. Είναι δηλαδή η βληχή = βέλασμα προβάτου, το βλήχημα και Βλάχος⁵. Άλλοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι το όνομα προήλθε από τη γερμανική λέξη Welechen με την οποία αποκαλούσαν οι Γερμανόφωνοι όλους τους λατινόφωνους λαούς με τους οποίους γειτόνευαν. Αυτό το όνομα το παρέλαβαν οι Σλάβοι και παραλλαγμένο στη γλώσσα τους σε Vlah (Βλαχ) το μετέφεραν και το μετέδωσαν σε ολόκληρη τη Βαλκανική χερσόνησο στη διάρκεια των μετακινήσεων τους. Οι Βυζαντινοί πρόσθεσαν την ελληνική κατάληξη – ος και έτσι προήλθε η λέξη «Βλάχος»⁶.

² ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2009.

³ Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους* (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

⁴ Κεραμόπουλος Α. (1939). *Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι*. Αθήνα: έκδ. ιδίου.

⁵ Χρυσόχου, Μ. (2006). *Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι* (Ανατύπωση). Αθήνα: Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών.

⁶ Λαζάρου, Α. (1986). *Βλάχοι Ελληνικών χωρών*. Αθήνα: έκδ. ιδίου, σελ. 126-127.

Ερευνητές υποστηρίζουν ότι το όνομα έχει σλαβική προέλευση. Βασιζόμενοι στις εργασίες του καθηγητή Milan Simovich, αποδεικνύουν ότι η λέξη Βλαχ ήταν παλαιοσλαβική, είχε τη σημασία ξένος και προϋπήρχε στο λεξιλόγιο των Σλάβων, πριν να κατεβούν στην περιοχή της Τρανσυλβανίας και έλθουν σε επαφή με τους Γερμανούς. Οι Σλάβοι, λοιπόν, αποκάλεσαν «Βλάχους» τους ξένους που συνάντησαν στην κάθοδο τους προς τα Βαλκάνια του 6^ο μ.Χ. αιώνα που ήταν οι λατινόφωνοι της Δακίας και του Δούναβη. Από τότε η λέξη αυτή χρησιμοποιήθηκε για όλους τους λατινόγλωσσους της Βαλκανικής⁷.

Η Βυζαντινή συγγραφέας Άννα Κομνηνή το 12^ο αιώνα είχε γράψει: «όσοι κάνουν νομαδική ζωή, γνωρίζω πως στην καθομιλουμένη ο λαός τους ονομάζει Βλάχους»⁸.

β. Κουτσόβλαχοι

Ένα άλλο προσωνύμιο των βλαχόφωνων Ελλήνων είναι «Κουτσόβλαχοι». Ο Ακαδημαϊκός Νίκος Βέης ισχυρίζεται ότι ονομάστηκαν Κουτσόβλαχοι, επειδή ήταν κτηνοτρόφοι που δεν είχαν μεγάλα κοπάδια, όπως μειωτικά λέμε κουτσόμισθοι, κουτσομάγαζο κ.λ.π. Άλλοι πιστεύουν ότι οι «Βλάχοι» γενικά της Ελλάδας ονομάστηκαν Κουτσό-βλαχοι, γιατί η γλώσσα τους περιέχει πολλές ελληνικές λέξεις⁹.

Σύμφωνα με άλλους φαίνεται ότι το πρώτο συνθετικό της λέξης έχει Τουρκική προέλευση. Η λέξη Κουτσόβλαχοι είναι η νεοελληνική απόδοση του Τουρκικού Κιουτσούκ Βαλάχ = Μικρό – Βλάχοι δηλαδή κάτοικοι της Μικρής Βλαχίας (τουρκ. Κιουτσουκ Βαλαχί). Έτσι ονόμαζαν οι Τούρκοι τη Νότια Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία σε αντίθεση με τη Θεσσαλία που τη λέγανε Μεγάλη Βλαχία (τουρκ. Μπουγιούκ Βαλαχί). Ο όρος «Κουτσόβλαχος» όμως, όποια και να είναι η προέλευση του, Τουρκική ή Νεοελληνική, δείχνει να είναι προσβλητικός για τους Βλάχους. Ο όρος «Βλάχος» είναι ο σωστότερος και είναι κατανοητός και στις υπόλοιπες βαλκανικές γλώσσες¹⁰.

γ. Αρβανιτόβλαχοι

Το Προσωνύμιο αυτό δηλώνει τους «Βλάχους» που προέρχονται από την περιοχή της Βόρειας Ηπείρου και εγκαταστάθηκαν κυρίως σε πεδινές και

⁷ Σαράτη, Θ. (1975). Οι Βλάχοι του Ελληνικού χώρου. *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχος 281-282.

⁸ Λαζάρου, Α. (1993). *Βαλκάνια και Βλάχοι*. Αθήνα: Εκδ. Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός.

⁹ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π., σελ. 15.

¹⁰ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου όπ. π., σελ. 16.

παραθαλάσσιες περιοχές (Θεσσαλία – Ηγουμενίτσα – κ.α.). Αυτοί οι «Βλάχοι» μιλούν Ελληνικά, Βλάχικα και Αλβανικά. Σύμφωνα με τον ιστορικό Αραβαντινό Παναγιώτη η ονομασία αυτή επιδόθηκε στους βλαχοφώνους της περιοχής Κολώνιας-Πρεμετής Βορείου Ηπείρου διότι εγκατεστημένοι σε περιοχές γειτνιάζουσες με αλβανικά χωριά «ηναγκάσθησαν εκμαθείν και την διάλεκτο των ομόρων». Η συνύπαρξη στην περιοχή της Νότιας Αλβανίας, των «Βλάχων» με αλβανόφωνους πληθυσμούς είχε ως αποτέλεσμα να μιλούν εκτός την βλάχικη και την ελληνική γλώσσα, επιπρόσθετα και την αλβανική, για να μπορούν να συνεννοούνται και να συναλλάσσονται¹¹.

δ. «Αρμούν – Αρμούνιοι»

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες αυτοαποκαλούνται στη γλώσσα τους με τον όρο «Αρμούν – Αρμούνιοι». Η λέξη «Αρμούνιοι» είναι παραφθορά του λατινικού *Romani* με την προσθήκη ενός ευφωνικού Α και σημαίνει τους εκλατινισμένους υπηκόους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της μετέπειτα Ρωμανίας, όπως ονομαζόταν το Βυζάντιο.

Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι ο όρος «Ρουμανία – Ρουμάνοι» είναι πολύ νεότερος και υιοθετήθηκε από τους Ρουμάνους το 19^ο αιώνα, ενώ παλιότερα η Ρουμανία λεγόταν Βλαχία¹².

1.3. Η καταγωγή των βλαχόφωνων Ελλήνων

Έχουν γραφεί και έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις για την καταγωγή των βλαχόφωνων Ελλήνων. Τα ιστορικά στοιχεία είναι λιγοστά ώστε να παγιωθεί και να ισχυροποιηθεί μια συγκεκριμένη αντίληψη. Δυστυχώς, αρκετές από αυτές χαρακτηρίζονται από μια «ρομαντική» αναζήτηση ενδόξων προγόνων και είναι συνδεδεμένες με πολιτικές σκοπιμότητες και εθνικιστικές εξάρσεις. Επιπλέον, η προσπάθεια για ανακάλυψη δήθεν «βλάχικης» μειονότητας στην Ελλάδα από άλλα ξένα κέντρα δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την προσπάθεια για την αναζήτηση της αλήθειας.

Σκοπός μας είναι να παραθέσουμε τις κυριότερες χωρίς να εισέλθουμε σε περισσότερες λεπτομέρειες καθώς αυτές αφορούν την ιστορική έρευνα. Οι κυριότερες

¹¹ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π., σελ. 17.

¹² Σαράτη, Θ. (1975). Οι Βλάχοι του Ελληνικού χώρου. *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχος 281-282.

απόψεις καταγωγής των βλαχόφωνων της Βαλκανικής είναι: Καταγωγή από Ρουμανία, καταγωγή από Θρακικά φύλα, καταγωγή από Ιταλία, καταγωγή από αυτόχθονες Έλληνες.

α) Καταγωγή από Ρουμανία

Ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι Ρουμάνοι ανακάλυψαν «αλύτρωτους» αδελφούς στα βουνά της Πίνδου και προσπάθησαν να τεκμηριώσουν επιστημονικά την άποψη για την καταγωγή των «Βλάχων» από την Ρουμανία (αρχαία Δακία). Στήριξαν τη θεωρία αυτή στη δήθεν απόλυτη γλωσσική ομοιότητα των Ρουμάνων και των «Βλάχων», αλλά και στις μαρτυρίες Βυζαντινών, όπως ο Κατακαλών Κεκαυμένος και ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης. Ο Βυζαντινός στρατηγός του 11^{ου} αιώνα μ.Χ. Κατακαλών Κεκαυμένος στο «Στρατηγικό» του αναφέρει για τους «Βλάχους» τα παρακάτω:

«Αυτοί λοιπόν είναι οι λεγόμενοι Δάκες και Βέσοι, που παλιότερα κατοικούσαν στο Δούναβη ποταμό και τον Σάο, που σήμερα ονομάζουμε ποταμό Σάβα, εκεί όπου τελευταία κατοικούν Σέρβοι, σε τόπους οχυρούς και δύσβατους. Έχοντας εμπιστοσύνη σ' αυτούς (τους δύσβατους τόπους), υποκρίνονταν αγάπη και υποταγή προς τους αρχαιότερους αυτοκράτορες των Ρωμαίων και βγαίνοντας από τα οχυρά τους λεηλατούσαν τις χώρες των Ρωμαίων γι' αυτό και αγανάκτησαν εναντίον τους, όπως είπα και τους κατέστρεψαν. Αυτοί λοιπόν φεύγοντας από εκεί διασκορπίστηκαν σε όλη τη Ήπειρο και τη Μακεδονία, αλλά οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα»¹³.

Επίσης ο Βυζαντινός ιστορικός Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, που αφηγείται την ιστορία των Οθωμανών από το 1298 μέχρι το 1464, γράφει για κάθοδο από τη Δακία (σημερινή Ρουμανία) στην Πίνδο και Θεσσαλία. Τη θεωρία αυτή στήριξαν πολλοί ξένοι και Έλληνες ιστορικοί Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ο ακαδημαϊκός Ν. Βέης, οι Ηπειρώτες ερευνητές Ι. Λαμπρίδης και Π. Αραβαντινός, ο Γιάννης Κορδάτος κ.α¹⁴.

¹³ Κεκαυμένος (1996). *Στρατηγικόν* (γ' έκδοση). Αθήνα: Κανάκη.

¹⁴ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π., σελ. 24-25.

β) Καταγωγής από Θρακικά φύλα

Οι Θράκες αποτελούνται από αρκετές φυλές που κατοικούσαν στα Βόρεια και κεντρικά Βαλκάνια και ήταν συγγενείς των Ελλήνων. Σύμφωνα με τον ιστορικό Tomaschec, οι «Βλάχοι» ήταν απόγονοι της πολεμικής εκλατινισμένης θρακικής φυλής των Βησών, οι οποίοι τοποθετούνται γεωγραφικά στον ορεινό όγκο της Ροδόπης¹⁵.

γ) Καταγωγή από Ιταλία

Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης στηρίζονται στο Βυζαντινό χρονογράφο Κίνναμο που γράφει: «Όταν η Ιταλία καταλήφθηκε από τους Γερμανούς (6^{ος} αιώνας μ.Χ.) διώχτηκαν νότια οι κάτοικοι των κατακτηθέντων περιοχών. Τα κτήματα τους τα πήραν οι Γερμανοί και τα μοιράστηκαν. Αυτοί ζούσαν εκεί κτηνοτροφικό βίο. Μα και εκεί πιάστηκαν κι αναγκάστηκαν να περάσουν τη θάλασσα και να φτάσουν στην Ήπειρο και στην Πίνδο, φέρνοντας μαζί τους και τις αρχαιοελληνικές λέξεις που χρησιμοποιούσαν στη Ν. Ιταλία.»¹⁶.

δ) Καταγωγή από αυτόχθονες Έλληνες

Οι θεωρίες της ελληνικής πλευράς έρχονται σε αντίθεση με τις παραπάνω θεωρίες, επιχειρώντας να τεκμηριώσουν με διαφορετικούς τρόπους την ιδέα περί ελληνικότητας των «Βλάχων». Πρώτος που εισήγαγε τη θέση αυτή ήταν ο Κ. Κούμας στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Στο έργο του «Οι Έλληνες» αναφέρει επί λέξει «Διεσκορπισμένοι εις διάφορα χωρία ως επί το πλείστον ορεινά από της Μακεδονίας έως την Πελοπόννησον είναι οι λεγόμενοι Βλάχοι Μακεδόνες όντες και θετταλοί και Έλληνες το γένος»¹⁷.

Ο Μιχαήλ Χρυσόχου αξιωματικός, χαρτογράφος του ελληνικού στρατού στήριξε την παραπάνω άποψη αναπτύσσοντας μια θεωρία για τη δημιουργία της βλαχικής γλώσσας. Όταν οι Ρωμαίοι γύρω στα 167 π.χ. κατάκτησαν την Ήπειρο και Μακεδονία, τοποθέτησαν φρουρές στις ορεινές διαβάσεις για τη διασφάλιση των συγκοινωνιών από τους ορεινούς μαχητικούς κατοίκους. Επειδή οι Ρωμαίοι δεν επαρκούσαν για τη φύλαξη των διαβάσεων, χρησιμοποιούσαν Ρωμαίους αξιωματικούς και ντόπιους οπλίτες που τους στρατολογούσαν για αρκετά χρόνια. Στα χρόνια της στρατολογίας έμαθαν τα Λατινικά που τα μιλούσαν μαζί με τα Ελληνικά και έτσι δημιουργήθηκε η

¹⁵ Λαζάρου, Α. (1993). *Βαλκάνια και Βλάχοι*. Αθήνα: Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσού, σελ. 145-146.

¹⁶ Λεξικό «Πάπυρος-Λαρούς», τ.4^{ος}, σελ. 389.

¹⁷ Κούμας, Κ. Μ. (1832). *Οι Έλληνες, Ιστορία των Ανθρωπίνων Πράξεων* (τόμ. ΙΒ). Βιέννη: Α. Αουκούλου, σελ. 530.

βλάχικη γλώσσα. Έτσι εξηγείται η παρουσία βλάχικων πληθυσμών σε όλες τις διαβάσεις – διακλαδώσεις Πίνδου, Ολύμπου και Βαρνούντας. Ο Αντώνης Κεραμόπουλος που υιοθέτησε την άποψη αυτή υποστήριξε ότι φυλετικά οι Κουτσόβλαχοι ίσως να είναι οι πιο καθαρόαιμοι Έλληνες, επειδή ζούσαν στα ορεινά και ήταν λιγότερο προσιτοί στην επιμειξία. Την άποψη ότι οι «Βλάχοι» είναι απόγονοι αυτόχθονος πληθυσμού τη στήριξαν αρκετοί ξένοι και η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων ερευνητών, όπως ο Θ. Σαράντης, ο Άρης Πουλιανός, ο Στ. Σωτηρίου, ο Απ. Βακαλόπουλος, ο Σ. Λιάκος, ο Αχ. Λαζάρου κ.α.¹⁸.

1.4. Πρώτες γραπτές μαρτυρίες

Τουλάχιστον από το 10^ο αιώνα η παρουσία βλάχικων πληθυσμών στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία ήταν αρκετά σημαντική. Η πρώτη μαρτυρία βλαχόφωνων Ελλήνων υπάρχει στον Βυζαντινό χρονογράφο Γεώργιο Κεδρηνό, ο οποίος αναφέρει το θάνατο του Δαβίδ, γιού του κόμητος Νικολάου, ενός φυλάρχου της περιοχής Πρεσπών από «Βλάχους» το 976 μ.Χ. κοντά στην Καστοριά. Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' τοποθετεί γύρω στο 980 μ.Χ. το Λαρισαίο πρόκριτο Νικολίτσα στη θέση του «Αρχηγού των Βλάχων της Ελλάδας». Κατά τη διάρκεια του 11^{ου} αιώνα έχουμε περισσότερες αναφορές για την ύπαρξη «Βλάχων» στην Θεσσαλία. Ο Π. Αραβαντινός βασιζόμενος σε Βυζαντινά Χρυσόβουλα των Μετεώρων γράφει πως στα 1040 μ.Χ. υπήρχαν βλαχικές οικογένειες που κατοικούσαν και εργάζονταν σε εκκλησιαστικά κτήματα της Καλαμπάκας. Ο Κεκαυμένος στο «Στρατηγικό» δίνει ενδιαφέροντα στοιχεία για τους «Βλάχους» της Θεσσαλίας τον 11^ο αιώνα και γράφει για πρώτη φορά για τη νομαδική ζωή τους : *«Γιατί έτσι έχουν συνήθειο τα ζώα και οι οικογένειες των Βλάχων να βρίσκονται από τον Απρίλιο ως το Σεπτέμβριο μήνα σε ψηλά βουνά και ψυχρό-τερους τόπους»*. Το 1083 σύμφωνα με την Άννα Κομνηνή, στην ανατολική Θεσσαλία υπήρχε χωριό «Βλάχων» με το όνομα Εζαβάν. Από το 12^ο αιώνα οι αναφορές για τους «Βλάχους» πληθαίνουν¹⁹.

¹⁸ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π., σελ. 26.

¹⁹ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π., σελ. 17.

1.5. Η Εξέλιξη του πληθυσμού των βλαχόφωνων Ελλήνων

Εξετάζοντας τις δημογραφικές ανακατατάξεις των βλαχόφωνων Ελλήνων γίνεται αντιληπτό πως από το 1912-13 και μετά, η συντριπτική πλειοψηφία αυτών στα Βαλκάνια, τα 2/3 σύμφωνα με τις δημογραφικές εκτιμήσεις του G. Weigand, απέκτησαν και την ταυτότητα του έλληνα πολίτη, πέρα από αυτήν που ήδη είχαν ως συστατικά μέλη της ρωμοσύνης. Το 1912-13, από τους περίπου 160.000 βλαχόφωνους Έλληνες που ο G. Weigand υπολόγισε πως ζούσαν στα Βαλκάνια στα τέλη του 19ου αιώνα, οι 102.330 βρέθηκαν στην Ελλάδα, οι 30.830 στη σημερινή Π.Γ.Δ.Μ., οι 13.465 στην Αλβανία και περίπου 10.000 στη Βουλγαρία, τη Σερβία, το Κόσοβο και τη Βοσνία. Ωστόσο οι δημογραφικές καταγραφές του G. Weigand δε χαρακτηρίζονται από πληρότητα και απόλυτη ακρίβεια, όπως και άλλες της ίδιας περιόδου, (στατιστική του Οικουμενικού Πατριαρχείου). Εκ διαμέτρου αντίθετη και σίγουρα υπερβολική θέση παρουσιάζουν οι δημογραφικές αναφορές και οι πληθυσμιακοί κατάλογοι συγγραφέων της ρουμανικής βιβλιογραφίας (στατιστικές Μαργαρίτη - Rubin, Boga), όπου οι σκόπιμα προσαυξημένοι αριθμοί έρχονται σε πλήρη αντίθεση τόσο με τις σλαβικές (βουλγαρικές και σερβικές), όσο και με τις επίσημες οθωμανικές στατιστικές. Έτσι, συγκρίνοντας τις διάφορες ετερόκλητες δημογραφικές αναφορές και συνυπολογίζοντας και κάποια άγνωστα ή λιγότερο γνωστά στατιστικά στοιχεία δεν είναι δύσκολο να καταλήξουμε στο ασφαλές συμπέρασμα πως στις αρχές του 20ου αιώνα οι βλαχόφωνοι Έλληνες αριθμούσαν τουλάχιστον 200.000 ψυχές και μάλλον όχι περισσότερες από 220.000. Αν όμως εξετάζουμε ποιοι ήταν οι βλάχικοι οικισμοί και οι εγκαταστάσεις που απελευθερώθηκαν και ενσωματώθηκαν τότε στην Ελλάδα αποδεικνύεται πως όχι μόνο η δημογραφική πλειοψηφία των βλαχόφωνων Ελλήνων, αλλά και το σύνολο των βλάχικων μητροπολιτικών εστίων, εκτός της παρηκμασμένης Μοσχόπολης και ορισμένων άλλων εξαιρέσεων (Γκόπεσι, Μηλόβιστα, Χούμα κ.α.), αποτελούν οριστικά πια αναπόσπαστο μέρος της ίδιας της Ελλάδας. Μόνο στις πλαγιές της Πίνδου από τη Γράμμοστα μέχρι το Περούλι, εξακολουθούν να υπάρχουν 80 περίπου ορεινά μητροπολιτικά βλαχοχώρια. Όμως η βλάχικη δημογραφική παρουσία στην ελληνική επικράτεια δεν είναι ένα φαινόμενο που περιορίζεται απλά και μόνο σε κάποιες ορεινές και απρόσιτες περιοχές. Μικρότερες ή μεγαλύτερες συγκεντρώσεις βλαχόφωνων ομάδων υπάρχουν από την Ξάνθη στη Θράκη μέχρι την Κέρκυρα στο Ιόνιο και από τις εκβολές του Αχελώου μέχρι τις εκβολές του Σπερχειού. Στην

Ελλάδα και σε αντίθεση με την εικόνα που παρουσιάζει η βλάχικη δημογραφία στις γύρω βαλκανικές χώρες, ένα μεγάλο πλήθος νεότερων βλάχικων εγκαταστάσεων στα πεδινά μέρη και τα αστικά, οικονομικά και διοικητικά κέντρα συνυπάρχει μαζί με τις πολυάριθμες μεσαιωνικές και ορεινές μητροπόλεις όλων των βλαχόφωνων Ελλήνων²⁰.

Επίσης, ο Γάλλος M.E.Ficot γράφει για ύπαρξη 1.200.000 βλαχόφωνων Ελλήνων, το έτος 1875, που ζούσαν στις περιοχές: Μακεδονία, 450.000, Θεσσαλία, 200.000, Ήπειρος και Αλβανία 350.000, Θράκη 200.000. Ο Ε.Α. Αβέρωφ εκτιμούσε για το έτος 1940 ότι οι «Βλάχοι» / Αρμάνοι της Ελλάδας ανέρχονταν σε 400.000 από τους οποίους οι 200.000 ομιλούσαν τη βλάχικη και οι υπόλοιποι 200.000 καταλάβαιναν αλλά δεν την ομιλούσαν την αρμάνικη / βλάχικη γλώσσα. Ο καθηγητής του Α.Π.Θ.Κ. Α. Βακαλόπουλος γράφει πως σήμερα ζουν 200.000 Ελληνοβλάχοι στο «κράτος των Σκοπίων» (Ελευθεροτυπία, 17.12.1991). Στη Βουλγαρία δεν έχει δημοσιευτεί κάποιο πληθυσμιακό στοιχείο για τους διαβιούντες εκεί «Βλάχους», το ίδιο και στη Σερβία και στις άλλες χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας²¹. Στην Ελλάδα, τα τελευταία επίσημα στοιχεία είναι του 1951 και ομιλούν για 39.855 κατοίκους (5,22 τοις χιλίοις επί του συνολικού πληθυσμού), που έχουν μητρική γλώσσα την «Κουτσοβλαχικήν»²².

Το θέμα του πληθυσμού²³ των βλαχόφωνων Ελλήνων δεν είναι εύκολο να έχει ξεκάθαρη απάντηση. Γιατί, πως θα χαρακτηρίσεις έναν Έλληνα που οι γονείς του και οι προπάπποι του ομιλούσαν τη βλάχικη / αρμάνικη γλώσσα; Πώς θα χαρακτηρίσεις συμπαγείς πληθυσμούς των αστικών κέντρων (Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Πρέβεζα, Άρτα, Βόλος, Λάρισα, Τρικάλα, Βέροια, κ.α.), που είναι η βλάχικης καταγωγής, μα τότε που ενσωματώθηκαν ως αστοί στις πόλεις, εγκαταλείποντας τις δικές τους κοιτίδες, πολλές από τις οποίες υπήρξαν τα πρώιμα αστικά κέντρα του Ελληνισμού (Μοσχόπολη, Νεβέσκα, Μέτσοβο, Κλεισούρα, Σαμαρίνα, Περιβόλι, Συρράκο, Καλλαρυτές, Πισοδέρι, Κρούσοβο, Αχρίδα κ.ά.).

²⁰ Κοκούδης Α. & Γούναρη Δ. (1997). Από την Πίνδο ως την Ροδόπη: Αναζητώντας τις εγκαταστάσεις και την ταυτότητα των Βλάχων. *Ιστορ*, τεύχος 10. Αθήνα, σελ 91-137.

²¹ Στο Κράτος των Σκοπίων οι Βλάχοι είναι 300-500χιλ κάτοικοι ενώ περί 200χιλ οι Βλάχοι των χωρών της πάλαι ποτέ ενιαίας Γιουγκοσλαβίας (Σερβία, Μαυροβούνιο, Κροατία, Σλοβενία) και αρκετές δεκάδες χιλ. Βλάχοι της Βουλγαρίας.

²² Τηγάνης, Β., *Βλάχοι και Ελληνισμός*, από <http://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos>, ανάκτηση 15/4/2017.

²³ Κατά το 2003 πιθανό να υπάρχουν 20.000 άτομα στην Ελλάδα που να αυτοπροσδιορίζονται Βλάχοι, σύμφωνα με Τηγάνης, Β., *Βλάχοι και Ελληνισμός*, από <http://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos>, ανάκτηση 15/4/2017.

Μέχρι το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οι βλαχόφωνοι Έλληνες, ιδίως οι κτηνοτρόφοι, παρουσιάζουν αποκλειστικά ενδογαμικές τάσεις, με ελάχιστες εξαιρέσεις προς τους ελληνόφωνους. Τελευταία σημειώνονται ραγδαίες ανακατατάξεις. Η αστυφιλία, η εγκατάλειψη των παραδοσιακών επαγγελμάτων, η μετανάστευση, η προσιτή παιδεία και οι ευκολότερες μετακινήσεις είχαν ως αποτέλεσμα να σπάσει το φράγμα της ενδογαμίας και στους βλαχόφωνους²⁴.

²⁴ Νιτσιάκος, Β. (1991). *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Αθήνα: Οδυσσέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΒΛΑΧΟΦΩΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

2.1. Εισαγωγή

Η μελέτη των βλαχόφωνων Ελλήνων είναι η μελέτη μίας απόλυτα διακριτής γλωσσικής ομάδας, που μετακινείται στο χώρο και το χρόνο. Στην ιστορία τους οι πληθυσμιακές μετακινήσεις και η διασπορά αποτελούν σταθερά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα, τόσο σημαντικά όσο ίσως και η λατινοφωνία τους. Ως πρωταρχική μετακίνηση ή μάλλον μετατόπιση θα πρέπει να θεωρήσουμε την άνοδό τους στα ορεινά την εποχή της άφιξης και της εγκατάστασης των Σλάβων. Εκεί, επωφελούμενοι από τη γεωγραφία, τις ιδιαίτερες σχέσεις τους με την κεντρική εξουσία, τους πλούσιους και αξιοποιήσιμους στη δεδομένη χρονική συγκυρία πόρους πρόβαλαν αποφασιστικά στο ιστορικό προσκήνιο ως βασικά στελέχη της εμποροβιοτεχνικής και στρατιωτικής τάξης των Βαλκανίων. Ήταν δύο ιδιότητες συμπληρωματικές του καταρχήν κτηνοτροφικού προσανατολισμού των ορεινών κοινοτήτων τους, που έθεσαν τους «Βλάχους» στην κορυφή της παραδοσιακής κοινωνικής πυραμίδας των τουρκοκρατούμενων Βαλκανίων. Το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό σύστημα του τσελιγκάτου, όπως και ο εμποροβιοτεχνικός προσανατολισμός και το πολυκύμαντο δυναμικό των ορεινών κοινοτήτων των βλαχόφωνων Ελλήνων έπαιξαν το ρόλο του φυτώριου για την καλλιέργεια ισχυρών παραδοσιακών αξιών, ιδεών και αντιλήψεων. Μία μακρά σειρά από ηρωικούς παραδοσιακούς πολεμιστές (αρματολοί και κλέφτες), από ισχυρές και ηγετικές μορφές κοτζαμπάσηδων και πολιτικών παραγόντων, ικανότατων πραματευτάδων, εμποροβιοτεχνών και κεφαλαιούχων, εθνικών ευεργετών, ανθρώπων των γραμμάτων και ιεραρχών ήταν γεννήματα της ταυτότητας των ορεινών κοινοτήτων και των τσελιγκάτων των «Βλάχων». Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις οι μετακινήσεις και η διασπορά είχαν σαν αποτέλεσμα την αφομοίωση, στις περισσότερες περιπτώσεις η κινητικότητα των «Βλάχων» ενίσχυσε το δυναμικό τους και βοήθησε την επιβίωσή τους ως μία ιδιαίτερη κοινωνικοπολιτισμική ομάδα, καθώς οι μετακινήσεις

συνοδεύονταν από μεταλλαγές που αξιοποιούσαν τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες με τον καλύτερο δυνατό τρόπο²⁵.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, τόσο τα βλαχοχώρια που χαρακτηρίζονται από έναν εμποροβιοτεχνικό – «αστικό» προσανατολισμό, όσο και αυτά που βρίσκονταν σε άμεση επαφή με τις διάφορες μορφές της κτηνοτροφίας ήταν ευκατάστατοι και πολυπληθείς οικισμοί σε σύγκριση τουλάχιστον με τα γειτονικά χωριά και τα τσιφλίκια των μικροκαλλιεργητών και των κολίγων άλλων γλωσσικών ομάδων. Και όπου οι βλαχόφωνοι Έλληνες συγκατοικούσαν στους ίδιους οικισμούς με άλλες ομάδες βρίσκονταν συνήθως σε υψηλές θέσεις της τοπικής οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής διαστρωμάτωσης. Η ταύτισή τους με τα ορεινά δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένδειξη στεγανότητας μίας κλειστής και αποκομμένης κοινωνίας. Αντίθετα, η αρχική και για αιώνες ανάπτυξη των μητροπολιτικών εστιών τους στα ορεινά φαίνεται πως προσέφερε στους βλαχόφωνους Έλληνες τις καλύτερες ευκαιρίες για διάκριση. Τελικά, η οικονομική και κοινωνική εξέλιξη των διάφορων βλάχικων ομάδων, και όχι η γλωσσική τους ταυτότητα και ακόμη λιγότερο η προέλευσή τους, ήταν ο καθοριστικός παράγοντας που διαμόρφωσε τις σχέσεις τους με τους γείτονές τους και ιδιαίτερα με τους υπόλοιπους Έλληνες²⁶.

Στις αρχές του 20ου αιώνα και σύμφωνα με την οικονομία τους, τα βλαχοχώρια μπορούν να χωριστούν σε δύο βασικές αλλά όχι σαφώς διακριτές κατηγορίες: 1) οικισμοί όπου επικρατούσε η κτηνοτροφική οικονομία και 2) οικισμοί όπου επικρατούσε η εμποροβιοτεχνική οικονομία. Αν και για μία μακρά σειρά γενεών οι κτηνοτροφικοί πληθυσμοί φαίνεται πως αποτελούσαν το δημογραφικό αποθεματικό των βλαχόφωνων Ελλήνων, στους νεότερους χρόνους και τουλάχιστον από τα μέσα του 17ου αιώνα, υπήρξαν ιδιαίτερα πολυπληθείς ομάδες βλαχόφωνων Ελλήνων που ήταν εδραίοι ή και περιφερόμενοι πραματευτάδες, εμποροβιοτέχνες και επαγγελματίες, αλλά και αγρότες. Τα περισσότερα από τα βλαχοχώρια κατοικούνταν καθόλη τη διάρκεια του χρόνου και οι ημινομαδικές κοινότητες, που κατοικούνταν μόνο κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου, αποτελούσαν την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Όσο για τους βλάχικους πληθυσμούς που ακολουθούσαν την απόλυτα νομαδική ζωή, αποτελούσαν πραγματικά μία μειοψηφία σε σύγκριση με το δημογραφικό όγκο των βλαχοχωριών και των εγκαταστάσεων που είχαν μόνιμους «Βλάχους» κατοίκους και εμποροβιοτεχνικό – «αστικό» προσανατολισμό. Αν και οι

²⁵ Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους* (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

²⁶ Κουκουδής, Α. *όπ. π.*

ημινομάδες και νομάδες βλαχόφωνοι θεωρούσαν τη γεωργία μία όχι και τόσο τιμητική ενασχόληση, η γεωργία αποτελούσε μία συμπληρωματική οικονομία για πάρα πολλούς από τους βλάχικους οικισμούς. Σε τελική ανάλυση, οι βλάχικοι οικισμοί διατηρούσαν μία πραγματικά μικτή οικονομία, αλλού κτηνοτροφική και εν μέρη βιοτεχνική και αλλού εμποροβιοτεχνική και εν μέρη αγροτοκτηνοτροφική, όμως σχεδόν από την οικιακή βιοτεχνία²⁷.

Η σχετική αυτονομία των ορεινών κοινοτήτων τους, η μικτή οικονομία τους, η άμεση πρόσβαση σε πρώτες ύλες, οι εμποροβιοτεχνικές γνώσεις, η συγκέντρωση κεφαλαίου, οι αναγκαστικές εποχιακές μετακινήσεις με τα κοπάδια και τα μακρινά περιπετειώδη ταξίδια με τα καραβάνια έφεραν το πλεονάζον δημογραφικό δυναμικό των βλαχόφωνων Ελλήνων στις πολιτείες και οδήγησαν στην ανάπτυξη μίας τρίτης κατηγορίας βλάχικων εγκαταστάσεων, τις ιδιαίτερα δυναμικές εγκαταστάσεις-παροικίες στα αστικά, διοικητικά και οικονομικά κέντρα. Το βλάχικο εμποροβιοτεχνικό δαιμόνιο που γεννήθηκε στα ορεινά αξιοποιήθηκε ακόμη πιο αποτελεσματικά στις δεκάδες παροικίες που σχηματίστηκαν σε όλες σχεδόν τις πολιτείες της ηπειρωτικής Ελλάδας και τα σημαντικότερα από τα πεδινά και τα ημιορεινά κεφαλοχώρια. Σε εποχές που δεν υπήρχαν σύνορα στα Βαλκάνια, οι αεικίνητοι «Βλάχοι» αποτέλεσαν ένα ιδιαίτερα σημαντικό, αλλά δυσανάλογο για τη δημογραφία τους, μέρος της βάσης για την ανάπτυξη της αστικής τάξης ενός πλήθους ελληνορθόδοξων κοινοτήτων και όχι μόνο στη σημερινή ελληνική επικράτεια, αλλά και στις γειτονικές βαλκανικές χώρες²⁸.

2.2. Η διττή παρουσία των βλαχόφωνων Ελλήνων: ως νομάδες κτηνοτρόφοι και ως έμποροι αστοί

Η κυρίαρχη εικόνα του βλαχόφωνου Έλληνα είναι αυτή του (ημι)νομάδα κτηνοτρόφου και του αγωγιάτη. Αυτή η εικόνα όμως δεν αποτελεί παρά την μια όψη, την παραδοσιακή της κυρίαρχης εικόνας του «Βλάχου». Παράλληλα με αυτή υπάρχει και μια δεύτερη ηγεμονική εικόνα του, εμπόρου ή του βιοτέχνη. Αν και αυτή η εικόνα συνδέεται με την νεότερη ιστορία των βλαχόφωνων Ελλήνων, με τον καιρό καθίσταται επίσης παραδοσιακή. Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων οδηγεί

²⁷ Κουκουδής, Α. όπ. π.

²⁸ Κουκουδής, Α. όπ. π.

στην ιστορική συγκρότηση μιας διττής εικόνας και ταυτότητας των «Βλάχων», η οποία ενσωματώνει την ίδια τη διαδικασία του κοινωνικού μετασχηματισμού των βλάχικων κοινοτήτων και τη μετάβασή τους προς την νεότερικότητα²⁹.

Όπως σημειώνουν οι Γ. Μηλιός και Δ. Ξιφάρας³⁰, οι «Βλάχοι» τουλάχιστον από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, αρχίζουν να διακρίνονται σε δυο μεγάλες ομάδες. Η μία εξακολουθεί να ασχολείται με τις παραδοσιακές κτηνοτροφικές ασχολίες και ακολουθεί τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και τη λεγόμενη «παραδοσιακή ζωή», δηλαδή παραμένει κλειστή σε ξένες επιγαμίες, διατηρεί τα παραδοσιακά ήθη και έθιμα και την παραδοσιακή ενδυμασία. Μια δεύτερη ομάδα όμως εγκαταλείπει σταδιακά τις ποιμενικές ασχολίες και τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και δημιουργεί στα ορεινά κυρίως μόνιμες κατοικίες. Ασχολείται με το εμπόριο, τις μεταφορές και τη βιοτεχνία και εξειδικεύεται σε ορισμένες τέχνες όπως η χρυσοχοΐα και η αργυροχοΐα. Με λίγα λόγια καινοτομεί στον παραδοσιακό τρόπο ζωής.

Από τον 17^ο αιώνα, αλλά κυρίως τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, οι «Βλάχοι» περνούν σταδιακά από την ημινομαδική κτηνοτροφία στην βιοτεχνική και εμπορική δραστηριότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η κτηνοτροφία παίζει θεμελιώδη ρόλο, αφού προσφέρει τόσο τις πρώτες ύλες, όσο και την τεχνογνωσία αυτής της μετάβασης, η οποία σηματοδοτείται κυρίως από την ανάπτυξη της οικιακής υφαντουργίας. Εκτός αυτής, σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων, επίσης συνδεδεμένων με την κτηνοτροφία, όπως η τυροκομία και γενικότερα η γαλακτοκομία και ο αγωγιατισμός. Έτσι, πολλά βλαχοχώρια, οι Καλαρρύτες, το Συρράκο, το Μέτσοβο ή το Βλαχολίβαδο, αλλά επίσης η Σαμαρίνα, η Σμίξη, η Αβδέλα, το Περιβόλι, το Νυμφαίο, το Πισοδέρι, η Κλεισούρα, αποκτούν σταδιακά αστικά χαρακτηριστικά, μετατρέπονται σε μικρές πόλεις. Παράλληλα ένα τμήμα των Βλάχων οδηγείται προς τα αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου εγκαθίσταται μόνιμα, ως έμποροι ή εξειδικευμένοι τεχνίτες³¹.

Σε ότι αφορά το τελευταίο, ο Α. Βακαλόπουλος σημειώνει: *«ανάμεσα στους χριστιανούς εμπόρους που είχαν μεταναστεύσει στο εξωτερικό, ένας μεγάλος αριθμός*

²⁹ Μηλιός, Γ. & Ξιφάρας, Δ. (1996). Η διαμόρφωση της βλάχικης αστικής τάξης και η ενσωμάτωση της στον ελληνικό αστισμό. *Θέσεις* τεύχος 54.
από: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=527, ανάκτηση 12/2/2017.

³⁰ Γ. Μηλιός και Δ. Ξιφάρας, όπ. π.

³¹ Leake, W. M. (1967). *Travels in Nothrn Greece* (τ. 1-4). Άμστερνταμ, Hakkert.

ήταν Κουτσόβλαχοι»³² Ο Leake αναφέρει με τη σειρά του ότι «πολλοί έμποροι της Μοσχόπολης, της Κορυτσάς, της Καστοριάς, της Σέλιτσας, της Κοζάνης και των Σερβίων είχαν μεταναστεύσει στις πόλεις του εξωτερικού, όπου εξασκούσαν τις δραστηριότητές τους διαμέσου αντιπροσώπων ή των συγγενών τους», , που ήταν ήδη εγκατεστημένοι εκεί³³. Σε άλλο σημείο του έργου του ο Βρετανός περιηγητής αναφέρει, «οι πιο πλούσιοι κάτοικοι των βλάχικων χωριών της Πίνδου είναι έμποροι που κατοικούσαν για πολλά χρόνια στην Ιταλία, την Ισπανία, την Ρωσία ή την Αυστρία»³⁴. Σε ότι αφορά τους τεχνίτες, χαρακτηριστικό παράδειγμα βλαχόφωνων Ελλήνων που εγκαταστάθηκαν στα αστικά κέντρα της Δύσης, αποτελούν οι περίφημοι Μετσοβίτες, Συρρακιώτες και ειδικά Καλαρρυτινοί αργυροχρυσοχόοι³⁵.

Οι στερεότυπες αντιλήψεις γύρω από τους «Βλάχους» είναι γεμάτες μυθεύματα που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι απόρροια των περιπετειών που έζησαν οι ίδιοι οι «Βλάχοι». Μία από τις αντιλήψεις υποστηρίζει πως οι βλαχόφωνοι Έλληνες ήταν μία περιθωριακή και ολιγοπληθής ομάδα παραδοσιακών και απολίτιστων νομαδοκτηνοτρόφων. Όσο όμοιοι και αν φαντάζουν, υπάρχει σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στον όρο «βλάχος» με το βήτα μικρό και τον όρο «Βλάχος» με το βήτα κεφαλαίο. Βέβαια, ανάμεσα στις διάφορες ομάδες των βλαχόφωνων Ελλήνων υπήρξαν πληθυσμοί σε άμεση σχέση με τις διάφορες μορφές της κτηνοτροφίας και αυτή η σχέση έχει βαθιές και μεσαιωνικές ρίζες. Ωστόσο, η παρουσία «Βλάχων» γεωργών, εμποροβιοτεχνών και επαγγελματιών δεν είναι διόλου αμελητέα. Όταν από τις αρχές του 17ου αιώνα οι βλάχικοι πληθυσμοί άρχισαν να κάνουν σταδιακά πιο αισθητή την παρουσία τους, παρουσιάζονται τόσο ως νομαδοκτηνοτρόφοι, όσο και ωςπραματευτάδες, (εμποροβιοτέχνες, επαγγελματίες και μεταπράτες), αλλά και ως ικανότατοι πολεμιστές (αρματολοί και κλέφτες). Σε παλαιότερες μελέτες παραβλέφθηκε ο καθοριστικός χαρακτήρας της κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης των βλάχικων πληθυσμών, αν και είχε τραβήξει τον ενδιαφέρον των ξένων περιηγητών ήδη από τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα. Εν τέλη, οι εμποροβιοτεχνικές – «αστικές» καταβολές των «Βλάχων» δε φαίνεται να είναι

³² Βακαλόπουλος, Α. (2000). *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού Ήπειρος*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, σελ 355.

³³ Leake, W. M. *Travels in Nothrn Greece...* όπ. π., σελ. 310.

³⁴ Leake, W. M. *Travels in Nothrn Greece...* όπ. π., σελ. 275.

³⁵ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

λιγότερο παλιές από τις νομαδοκτηνοτροφικές. Το αντίθετο μάλιστα, η αστική τους τάξη είναι ταυτόχρονη ή και παλαιότερη πολλών άλλων βαλκανικών ομάδων³⁶.

2.3. Ρουμάνικη προπαγάνδα

Το φαινόμενο της ρουμανικής προπαγάνδας είναι μία πολύ νεότερη και εισαγόμενη εξέλιξη στα βλάχικα δρώμενα, γεννήθηκε και αναπτύχθηκε μέσα στο πλαίσιο του ρουμανικού εθνικισμού. Η πρώτη αβέβαιη εμφάνισή της σημειώνεται γύρω στα 1860 και άρχισε να κερδίζει κάποιο αξιόλογο έδαφος μόλις την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα. Η ρουμανική πολιτική στόχευε στον προσεταιρισμό των «Βλάχων» για την αξιοποίηση του εμπορικού και του επιχειρηματικού δυναμισμού τους. Καλλιεργήθηκε λοιπόν, η ρουμανική προπαγάνδα για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους, η οποία πρέσβευε ότι οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι αδέρφια τους. Το γεγονός αυτό το στήριζαν στην κοινή λατινογενή διάλεκτο, που παρουσιάζει ομοιότητες με την ρουμανική γλώσσα. Την προπαγάνδα αυτή, στήριζε και ο ρουμανικός τύπος, ο οποίος διέδιδε ότι οι βλαχόφωνοι Έλληνες δεν είναι Έλληνες. Αρχίζουν λοιπόν μια συστηματική και επίμονη προπαγάνδα για την απελευθέρωση των «αλυτρώτων αδελφών τους». Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι δύο γλώσσες είναι λατινογενείς και φυσικό είναι να έχουν πολλές ομοιότητες. Υποστήριζαν δηλαδή, ότι είναι μία εθνική οντότητα, αδερφή του Ρουμανικού λαού. Οι σκοποί όμως των Ρουμάνων εθνικιστών ενισχύθηκαν από την τάση των Σλάβων για να δημιουργήσουν ένα μεγάλο βουλγάρικο κράτος μετά τη θρησκευτική τους ανεξαρτησία (1870) και τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου (1878), η οποία δικαίωσε τις ορέξεις τους. Έτσι μαζί με τη δημιουργία του μακεδονικού ζητήματος γεννήθηκε και το κουτσοβλάχικο ζήτημα από τους Ρουμάνους. Οι δύο λοιπόν αυτές κινήσεις, των Σλάβων και των Ρουμάνων, εξυπηρετούσαν τις προθέσεις του πανσλαβισμού³⁷.

³⁶ Έξαρχος, Γ. (2001). *Οι Ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι)*, (τόμοι Α, Β). Αθήνα: Καστανιώτης.

³⁷ Πηχιών, Α. (2016). *Αρωμόνοι- Βλάχοι*, από: http://vlahofonoι.blogspot.gr/2016/10/blog-post_10.html ανάκτηση 21/4/2017.

Νικολαΐδου, Ε.(1984). Η στάση της ρουμανικής προπαγάνδας στην προσάρτηση της Ήπειρο Θεσσαλίας στην Ελλάδα. Αθήνα: Δωδώνη.

Νικολαΐδου, Ε.(1995). *Η Ρουμάνικη Προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα Βλαχόφωνα Χωριά της Πίνδου*. Ιωάννινα: Ε.Η.Μ.

Η ρουμανική προπαγάνδα προχώρησε και στην εκπαίδευση, διαθέτοντας τεράστια χρηματικά ποσά με σκοπό να «εξαγοράσει συνειδήσεις». Συγκεκριμένα, ιδρύθηκαν ρουμανικά σχολεία και δόθηκαν υποτροφίες σε οικογένειες χαμηλού εισοδήματος ώστε να σπουδάζουν τα παιδιά τους στη Ρουμανία. Συγχρόνως, ενισχύονταν οικονομικά και οι οικογένειες των παιδιών που φοιτούσαν στα ρουμανικά σχολεία. Με τη δράση αυτή, αποσπάστηκε κάποιο μέρος του βλαχόφωνου πληθυσμού, κυρίως οι φτωχότεροι. Ωστόσο, οι περισσότεροι αντιστάθηκαν σθεναρά στην ρουμανική προπαγάνδα³⁸.

Σε αρκετές από τις μελέτες που ασχολήθηκαν με αυτό το φαινόμενο αγνοήθηκαν τα κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία της διάστασής του. Οι οπαδοί αυτής της ρουμανικής κίνησης βρίσκονταν συνήθως σε χαμηλότερη οικονομική και συχνά πολιτισμική ανάπτυξη από ό,τι η πλειοψηφία των βλαχόφωνων Ελλήνων που παρέμεναν πιστοί στο «ρωμέικο μιλέτι». Η ρουμανική προπαγάνδα βασιζόμενη σε παροχές και υποσχέσεις, όπως άλλωστε και οι άλλες ταυτόχρονες κινήσεις των υπόλοιπων βαλκανικών αλλά και των ευρωπαϊκών χωρών προσπάθησε να εκμεταλλευτεί ευκαιρίες ανάμεσα στους λιγότερο προνομιούχους «Βλάχους»³⁹.

2.4. Η βλάχικη ταυτότητα

Η ταυτότητα είναι μια νοητική κατασκευή που διαμορφώνεται με τη συμβολή μακρόχρονων και πολύπλοκων ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών παραγόντων⁴⁰. Η έννοια της ταυτότητας είναι πολυδιάστατη και έχουν διατυπωθεί πολλοί ορισμοί για αυτήν. «Η έννοια της ταυτότητας θέτει τα όρια της «διαφορετικότητας» και προσδιορίζει τα σύνορα ανάμεσα στο «μέσα» και στο «έξω» και τις σχέσεις⁴¹. Άλλος ορισμός επισημαίνει πως ταυτότητα «σημαίνει την ιδιότητα αυτού που παραμένει ο «ίδιος» και μεταξύ άλλων παραπέμπει σημασιολογικά στην ικανότητα ενός συστήματος ή ενός όντος να αναπαράγει ή να διατηρεί αμετάβλητο τον εαυτό του, και να μη διαφοροποιείται από μία εικόνα- αναπαράσταση του εαυτού του,

³⁸ Αβέρωφ-Γοσίτσα, Ε. (1992). *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*. Τρίκαλα: Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος Τρικάλων και Ίδρυμα Αβέρωφ-Γοσίτσα.

³⁹ Κοκούδης Α. & Γούναρη Δ. (1997). Από την Πίνδο ως την Ροδόπη: Αναζητώντας τις εγκαταστάσεις και την ταυτότητα των Βλάχων. *Ιστορ*, τεύχος 10. Αθήνα, σελ 91-137.

⁴⁰ Μαράτου- Αλιπράντη, Α & Γαληνού, Π. (1999). *Πολιτισμικές ταυτότητες: από το τοπικό στο παγκόσμιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω, σελ. 33.

⁴¹ Κωνσταντοπούλου, Χ. (1999). Εισαγωγή: Αναφορά στην έννοια και στις όψεις των σύγχρονων αποκλεισμών. Στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου- Αλιπράντη Δ., Γερμανός Κ & Οικονόμου Θ. (επιμέλεια), *Εμείς και οι άλλοι: Αναφορά στις τάξεις και στα σύμβολα*. Αθήνα: Τυπωθήτω, σελ.11-32.

μέσα στο χρόνο»⁴². Γενικότερα, η ταυτότητα περικλείει την διαφορετικότητα και την έννοια του Άλλου, που διαμορφώνεται μέσα σε ένα πλέγμα σχέσεων και αλληλεπιδράσεων⁴³.

Για τη διαμόρφωση της ταυτότητας παίζουν ρόλο ορισμένοι παράγοντες. Συγκεκριμένα, η ιδεολογία, η ιστοριογραφία που σχετίζεται με την εθνική αναφορά, η λογοτεχνία που διαπραγματεύεται και αφηγείται την καθημερινή ζωή και η γλώσσα που αποτελεί μέσο κοινωνικοποίησης και συμβάλλει στην συνειδητοποίηση της ταυτότητας εκφράζοντας τον εαυτό του, διαμέσου των άλλων⁴⁴. Η συγκρότηση της ατομικής ή συλλογικής ταυτότητας προκύπτει μέσα από τη συγκέντρωση διαφόρων στιγμών της ύπαρξης του ατόμου. Όλες οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από μία σύνθεση ανάμεσα στο ατομικό και το συλλογικό. Η συλλογική ταυτότητα ενισχύεται μέσα από την παράδοση ή μέσα από την αναφορά σε ιστορικά στοιχεία. Στις συλλογικές ταυτότητες πραγματοποιείται αναπαραγωγή ή διατήρηση ορισμένων στοιχείων ή χαρακτηριστικών του συστήματος και όχι ολόκληρου του συστήματος⁴⁵.

Η βλάχικη ταυτότητα είναι ζήτημα ομιλίας και όχι ζήτημα “εθνικής ή εθνοτικής δικαίωσης”. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι άνθρωποι περήφανοι για την καταγωγή τους, όποια και αν είναι αυτή ή όποια και αν πιστεύουν πως είναι. Αυτή η περηφάνια δεν πηγάζει από μία αίσθηση εθνικής ή εθνοτικής διαφοροποίησης. Η περηφάνια τους είναι απόρροια της θέσης τους σε προηγούμενους χρόνους, σε εποχές που οι βλαχόφωνοι Έλληνες, οι οικισμοί και οι κοινωνίες τους βρίσκονταν στα ψηλότερα σκαλοπάτια κοινωνικής και οικονομικής διαστρωμάτωσης. Επιπλέον, στη συλλογική μνήμη τους διαφυλάχθηκε η τραυματική αίσθηση πως η προσφορά τους στα ελληνικά δρώμενα δεν εκτιμήθηκε όπως θα έπρεπε. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την παραδοσιακή περηφάνια τους. Οι όποιες “δυναμικές απόψεις” εκφράζονται μονοπωλιακά από τους “αλτρωτικούς κύκλους” του εξωτερικού που έχουν χάσει για μια μακρά σειρά δεκαετιών την επαφή με την πραγματικότητα των βλαχόφωνων Ελλήνων. Όσο και αν οι άνθρωποι αυτών των κύκλων «αγαπούν ή νοιάζονται» για τους «Βλάχους», σίγουρα δεν μπορούν να

⁴² Ιντζεσίλογλου, Ν. (1999). Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων. Το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας. Στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου- Αλιπράντη Δ., Γερμανός Κ & Οικονόμου Θ. (επιμέλεια), *Εμείς και οι άλλοι: Αναφορά στις τάσεις και στα σύμβολα*. Αθήνα: Τυπωθήτω, σελ. 107-202.

⁴³ Μαράτου- Αλιπράντη, Λ & Γαληνού, Π. (1999)., όπ. π., σελ. 109-120.

⁴⁴ Μαράτου- Αλιπράντη, Λ & Γαληνού, Π. (1999)., όπ. π., 109-120.

⁴⁵ Ιντζεσίλογλου, (1999). όπ. Π.

γνωρίζουν καλύτερα από τους ίδιους για το ποια είναι η θέση και η συμμετοχή τους στο γίνεσθαι της Ελλάδας⁴⁶.

Είναι γνωστό ότι αρκετοί ιστορικοί και μελετητές των «Βλάχων» αγνόησαν την πραγματικότητα μέσα από την οποία αναγεννήθηκε το νεοελληνικό έθνος. Αγνοώντας ή παραβλέποντας τους ρωμαϊκούς και βυζαντινούς χρόνους ήταν επόμενο οι βλαχόφωνοι Έλληνες να μείνουν στην αφάνεια. Αφήνοντάς τους στα αζήτητα ήταν επόμενο να τους διεκδικήσουν αυτόκλητοι σωτήρες. Παρόλη την αδιαφορία, αλλά πολλές φορές και την απόρριψη, οι βλαχόφωνοι Έλληνες αναδείχθηκαν από μόνοι τους σε ένα πολύτιμο συστατικό στοιχείο της νεότερης ελληνικής ιστορίας και της σημερινής ελληνικής ταυτότητας. Η ιστορία των βλάχικων πληθυσμών είναι αναπόσπαστο κομμάτι της περιπέτειας της ρωμοσύνης και ταυτόχρονα σημαντικό κεφάλαιο της βαλκανικής ιστορίας. Δίχως αμφιβολία οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι από τους βασικότερους φορείς της βαλκανικής διάστασης της ρωμοσύνης και της σημερινής Ελλάδας, μίας διάστασης που άλλες φορές παραγκωνίζεται και άλλες εξυμνείται. Όταν όμως τα θέματα γύρω από τους «Βλάχους» καταλήγουν να θεωρούνται ταμπού τότε ο κίνδυνος της γέννησης ενός αισθήματος αποξένωσης από τον χώρο τους και την πατρίδας τους είναι η πιο σοβαρή απόρροια. Ωστόσο, αυτή η αποξένωση των «Βλάχων» έρχεται σε αντίθεση με τη συλλογική μνήμη τους, η οποία διαφύλαξε την ταυτότητά τους με τη ρωμοσύνη. Η πορεία των «Βλάχων» από το «μιλέτι των Ρωμιών» μέχρι την ανασύσταση του ελληνικού έθνους δε διαφέρει ουσιαστικά από αυτή άλλων ομάδων, ελληνόφωνων και μη, που την ίδια περίοδο (19ος - 20ος αι.), βρέθηκαν να συμμετέχουν στις εθνογεννητικές ζυμώσεις και μεταλλαγές για τη ανάπτυξη της σημερινής νεοελληνικής ταυτότητας. Μέσα από την παρούσα εργασία γίνεται φανερό πως αν και υπήρξαν και υπάρχουν «Βλάχοι» και στις άλλες βαλκανικές χώρες, σήμερα πια και μέσα από τις βαλκανικές οσμώσεις των τελευταίων αιώνων αποτελούν ξεκάθαρα μία ελληνική εθνοπολιτισμική ή εθνογλωσσική ιδιαιτερότητα⁴⁷.

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες σε όλη την ιστορική τους εξέλιξη ένοιωθαν ασφαλείς και υπερήφανοι που υπηρετούσαν στην πιο ένδοξη και υπερήφανη χώρα του κόσμου, στην Ελλάδα. Κατά τους χρόνους της ρωμαιοκρατίας δεν πλησίασαν καθόλου τον ξένο κατακτητή, κανένας δεσμός φιλίας δεν μπόρεσε να τους δέση μ' αυτούς και

⁴⁶ Κολτσίδα, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο* (1850-1913). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

⁴⁷ Κολτσίδα, Α. (1994). *όπ. π.*

πολύ αργότερα κατά τη σλαβική επιδρομή του 7^{ου} μ.Χ. αιώνα με κάθε τρόπο προσπάθησαν να ξεφύγουν και να διατηρήσουν αμόλυντη την ελληνική τους υπόσταση. Έτσι φτάνουν στα χρόνια της τουρκοκρατίας κατά τα οποία οι «Βλάχοι» δημιουργούν ακμάζουσες κοινότητες όχι μόνο στο εσωτερικό, αλλά πολύ περισσότερο και στο εξωτερικό όπου αναζωπυρώνουν την ιδέα του γενικού ξεσηκωμού και βάζουν έτσι τα θεμέλια του ένοπλου αγώνα για την ελευθερία και ανεξαρτησία του έθνους μας. Τώρα εμφανίζεται ο πρωτομάρτυρας και πρωτεργάτης της επανάστασης, ο Κουτσόβλαχος Ρήγας Φεραίος, που με τη θυσία του δικαίωσε τους αγώνες των Ελλήνων. Από τους «Βλάχους» ξεπήδησαν οι μεγάλοι διδάσκαλοι του γένους, όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Νικόλαος Τζατζούλης και κατά τη διάρκεια του αγώνα οι μεγάλοι αγωνιστές και ήρωες, όπως ο Οδυσσέας Ανδρούτσος, ο Γεωργάκης Ολύμπιος. Αυτή η ένδοξη ιστορία συνέχισαν ηρωικά και με τη θυσία τους κατά τους Βαλκανικούς – Παγκόσμιους πολέμους και τον ελληνοϊταλικό πόλεμο ποτίζοντας έτσι το δέντρο της ελευθερίας καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων. Ακόμη τα ελληνικά γράμματα αναπτύσσονται από τον Ζαλοκώστα, Λάμπρο, Κρυστάλλη Κώστα και η ελληνική φιλοτιμία και συνείδηση υπερενισχύεται από τις ευεργεσίες του Σινά, Στουρνάρα, Αβέρωφ, Τοσίτσα και τόσων άλλων. Όλοι αυτοί βλαχόφωνοι Έλληνες ήταν, τα βλάχικα μιλούσαν στο κλειστότερο κοινωνικό τους πλαίσιο και την ελληνική χρησιμοποιούσαν σαν όργανο γραπτής έκφρασης και παιδείας⁴⁸.

2.5. Η προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων στον Ελληνισμό

2.5.1 Εθνικοί αγώνες

Κατά γενική ομολογία οι «Βλάχοι» έχουν δώσει το βροντερό παρόν σε όλους τους αγώνες του Ελληνισμού εδώ και αιώνες.

Οι «Βλάχοι» είναι οι τελευταίοι των Ελλήνων που αντιστέκονται στους Οθωμανούς. Όταν οι Τούρκοι το 15^ο αιώνα καταλαμβάνουν τα εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι Βλάχοι αποσύρονται στα ορεινά καταφύγια τους και συνεχίζουν την αντίσταση. Το 1453 Βλάχοι της Πίνδου υπερασπίζονται την Κωνσταντινούπολη με ένα σώμα 2000 ιππέων. Σταδιακά, όμως, κυρίως μετά την κατάληψη της Πόλης, αναγκάζονται να συνάψουν συνθήκες με τους Οθωμανούς, αφού πρώτα εξασφαλίζουν προνομιακούς

⁴⁸ Κολτσίδα, Α.(1994). όπ. π.

όρους. Ο πόθος όμως για ελευθερία τους κάνει να επαναστατήσουν, το 1611, με αρχηγό το βλαχόφωνο Έλληνα Διονύσιο Φιλόσοφο, για να υποστούν στη συνέχεια τα πάνδεινα από τους Τούρκους τα βλαχοχώρια της Ηπείρου μετά την αποτυχία του κινήματος. Προεπαναστατικά οι περισσότεροι κλεφταρματολοί είναι Βλάχοι. Ονόματα όπως ο Βλαχάβας, ο Νικοτσαράς, ο Γιάννης Πρίφτης από τη Σαμαρίνα, οι Λαζαίοι προκαλούν το φόβο και τον τρόμο στους Τούρκους. Ο μεγάλος εθνεγέρτης και εθνομάρτυρας Ρήγας Βελεστινλής ήταν βλαχόφωνος Έλληνας με καταγωγή από το Περιβόλι⁴⁹.

Η Προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων στους εθνικούς αγώνες είναι σημαντική και δεν εξαντλείται στον Ρήγα Φεραίο, τον Γεωργάκη τον Ολύμπιο, τον Φαρμάκη και τον Κασομούλη. Υπάρχει μια ολόκληρη στρατιά Βλάχων που πρόσφεραν τεράστιες υπηρεσίες στην πατρίδα μας. Στην επανάσταση του 1821 πρωτοστάτησαν, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος. Ονομαστά Βλαχοχώρια, όπως το Συρράκο και οι Καλαρρύτες, επαναστάτησαν και καταστράφηκαν ολοσχερώς από τους Τούρκους. Βλαχόφωνοι Έλληνες οπλαρχηγοί, όπως ο Ιωάννης Κωλλέτης, ο Χριστόδουλος Χατζηπέτρος, ο Νικόλαος Στουρνάρης, ο Οδυσσέας Ανδρούτσος ήταν πρωταγωνιστές του Αγώνα και πολλοί απ' αυτούς θυσιάστηκαν για την πατρίδα. Σύμφωνα με μερικούς ερευνητές ακόμα και ο αρχιστράτηγος του Αγώνα Θόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν «Βλάχος», με καταγωγή από τη Βόρειο Ήπειρο⁵⁰.

Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν οι βλαχόφωνοι Έλληνες στις ελληνικές παροικίες, στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, για την προετοιμασία του Αγώνα. Η Βιέννη, η Βουδαπέστη, το Βουκουρέστι, το Βελιγράδι, η Βενετία, η Τεργέστη, το Σεμλίνο, η Λειψία και άλλες σημαντικές ευρωπαϊκές πόλεις φιλοξενούν Έλληνες εμπόρους. Μεταξύ αυτών, τόσο σε ποσοστό όσο και σε δραστηριότητες, κυριαρχούν οι βλαχόφωνοι Έλληνες που προέρχονται από τη Μοσχόπολη, την Ήπειρο, την Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Στις ελληνικές παροικίες συντελείται μια σημαντική πνευματική ζύμωση, διαδίδεται το πνεύμα του Διαφωτισμού που άλλαξε τις τύχες των ευρωπαϊκών λαών. Ο Διαφωτισμός, ήταν το κίνημα της πολιτικής αφύπνισης αυτών των λαών και της καθιέρωσης των δημοκρατικών πολιτευμάτων στην Ευρώπη με κορυφαία στιγμή τη Γαλλική Επανάσταση. Εκεί στις παροικίες, το ασπάζονται οι Έλληνες έμποροι, ιδρύουν σωματεία, εκδίδουν εφημερίδες και βιβλία, συστήνουν εταιρείες. Τόσο με τις επισκέψεις τους στη σκλαβωμένη πατρίδα όσο και με την αποστολή βιβλίων αλλά και την ίδρυση σχολείων, μεταφέρουν και διαδίδουν στην υπόδουλη Ελλάδα αυτές τις ιδέες. Όλοι οι

⁴⁹ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

⁵⁰ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

βλαχόφωνοι ξενιτεμένοι Έλληνες μετέφεραν μαζί με τα εμπορεύματα και τις νεωτερικές ιδέες. Αυτή η ψυχολογική προετοιμασία για τους αγώνες του 1821 χρωστάει πολλά στους βλαχόφωνους Έλληνες εμπόρους και πνευματικούς ανθρώπους. Κορυφαία προσωπικότητα σε αυτές τις προεπαναστατικές κινήσεις είναι ο Ρήγας Φεραίος. Είναι ο πρώτος που, διαποτισμένος με τις ιδέες του Διαφωτισμού, συλλαμβάνει την ιδέα της ελεύθερης Βαλκανικής. Εκδίδει τη Χάρτα του, μεταφράζει βιβλία, που είναι και αυτά διαποτισμένα με το πνεύμα του Διαφωτισμού, ξεσηκώνει με τα τραγούδια του τις λαϊκές ψυχές και κυρίως υπενθυμίζει στο λαό την ιστορική του καταγωγή και την πολιτιστική του κληρονομιά. Ταξιδεύει στις ελληνικές παροικίες, δημιουργεί πυρήνες επαναστατικούς, αποστέλλει επαναστατικά φυλλάδια, προδίνεται με τη θυσία του και το θάνατο του επισφραγίζει τις καινοτόμες ιδέες του. Κοντά στο Ρήγα υπάρχει και ένα πλήθος βλαχόφωνων διδασκάλων και πνευματικών ανθρώπων που ακολουθούν τις ιδέες, τις οποίες διαδίδουν με τα συγγράμματα τους και τη διδασκαλία τους. Ο Δημήτρης Δάρβαρης και τα αδέρφια του από την Κλεισούρα, πλούσιοι έμποροι δαπανούν την μεγάλη περιουσία τους σε εκδόσεις ελληνικών βιβλίων διαποτισμένων με νεωτερικές ιδέες. Ο Δημήτριος Παμπέρης, Φιλιππίδης, Χρυσάνθος Παλιούρας, ο Νεκτάριος Τέρπος, ονόματα άγνωστα αλλά με εθνική προσφορά και αφοσίωση, προετοιμάζουν ψυχολογικά τον ελληνικό λαό για τον Αγώνα. Αυτή η πνευματική και ψυχολογική προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης είναι εξίσου σημαντική με τους πολεμικούς αγώνες που ακολούθησαν. Όμως η προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων και στον ένοπλο αγώνα ήταν πρωτοπόρα και ουσιαστική. Πριν από την επανάσταση του 1821 η αντίσταση κατά των Τούρκων στην Ήπειρο, Μακεδονία και στον Όλυμπο οργανώνεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό από βλαχόφωνους αρματολούς και κλέφτες. Αυτοί θα αποτελέσουν το μελλοντικό στρατιωτικό σχολείο για τους μετέπειτα αγωνιστές. Μεγάλοι «Βλάχοι» οπλαρχηγοί που έδρασαν στην Ελλάδα αλλά και σε όλη τη Βαλκανική είναι ο Γιάννης Φαρμάκης από το Μπλάτσι, ο Γιωργάκης Ολύμπιος από το Λιβιάδι Ολύμπου και ο Κασομούλης από το Πισοδέρι. Ο Φαρμάκης και ο Ολύμπιος επεκτείνουν τη δράση τους και στη Βαλκανική, στη Σερβία και στη Ρουμανία και αναδεικνύονται πρωτοπόροι στην απελευθέρωση της χερσονήσου από τον τουρκικό ζυγό. Κοντά σε αυτούς έχουμε τον Όλυμπο το Ζήδρο, τους Λαζαίους τους Βλαχαβαίους και αναρίθμητους άλλους μικρότερους όπως τον Παπάζογλου και τον Ζιούρκο από το Νυμφαίο, τον Μπίτουλα από το Πισοδέρι, τον Γιάννη του Παπά (Γιάννη αλ Πρέφτου) από τη Σαμαρίνα, αλλά και μεταγενέστερους, τον Ντόκο, τον Σαμανίκο, τον Αποστολίνα, τον Τσουκαντάνα, τον Ζιώγα, τον Λεωνίδα, ονόματα άγνωστα, που όμως αναφέρονται για να τιμηθεί η μνήμη

τους και να αναδειχτεί το εύρος των αγωνιστών που θυσιάστηκαν και που οι πιο πολύ έμειναν δυστυχώς στο περιθώριο της ιστορίας. Όλοι αυτοί υπήρξαν το υπόδειγμα για τις πολεμικές επιχειρήσεις και ενέπνευσαν στους αγωνιζόμενους Έλληνες την ιδέα, ότι νικητής σε ένα αγώνα δεν είναι εκείνος που διαθέτει τα περισσότερα όπλα, αλλά εκείνος που έχει πίστη και γενναιότητα ψυχής⁵¹.

Το 1854 οι βλαχόφωνοι Έλληνες πρωτοστάτησαν στη νέα μεγάλη εξέγερση της Θεσσαλίας και Ηπείρου ενάντια στους Τούρκους με αρχηγούς τους βλαχόφωνους Έλληνες οπλαρχηγούς Χριστόδουλο Χατζηπέτρο και Θεοδωράκη Γρίβα. Η επανάσταση απέτυχε και η ιστορική κωμόπολη του Μετσόβου καταστράφηκε. Το 1898 έχουμε ένα γεγονός μοναδικό στα ιστορικά χρονικά που προκάλεσε παγκόσμια συγκίνηση. Η Διεθνής Επιτροπή χάραξης των συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας άφησε έξω από τα ελληνικά σύνορα την Κουτσούφλιανη, ένα βλάχικο χωριό της περιοχής Καλαμπάκας. Τότε οι κάτοικοι του, αφού πήγαν στο νεκροταφείο και τις εκκλησίες, πήραν τα οστά των συγγενών τους και τις ιερές εικόνες, πυρπόλησαν το χωριό τους και το ξανάχτισαν λίγα χιλιόμετρα πιο πέρα σε ελληνικό έδαφος με τη νέα ονομασία Παναγιά. Στον πόλεμο του 1940, πέρα από τους πολλούς πεσόντες βλαχόφωνους Έλληνες αγωνιστές, πρέπει να τονιστεί η ηρωική προσπάθεια των γυναικών της Πίνδου για τη μεταφορά πυρομαχικών μέσα από δύσβατα και χιονισμένα μονοπάτια στην πρώτη γραμμή της μάχης. Σχεδόν όλες ήταν βλαχόφωνες της Σαμαρίνας, Φούρκας, Βωβούσας, Δίστρατου και Λάιστας. Τέλος, στην Εθνική Αντίσταση πήραν μέρος χιλιάδες βλαχόφωνοι Έλληνες αγωνιστές επώνυμοι και ανώνυμοι. Ενδεικτικά αναφέρω το στρατηγό Στέφανο Σαράφη, τον Τζίμα Σαμαρινιώτη και το Γιώργο Βοντίτσο – Γούσια. Τα ορεινά Βλαχοχώρια ήταν κέντρα Εθνικής Αντίστασης γι αυτό και οι Γερμανοί πυρπόλησαν κατά τη διάρκεια της κατοχής πολλά από αυτά⁵². Η προσφορά λοιπόν των βλαχόφωνων Ελλήνων στους εθνικούς αγώνες ήταν ανεκτίμητης αξίας.

2.5.2. Εθνικοί ευεργέτες

Πολλοί βλαχόφωνοι Έλληνες για διάφορους λόγους αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα ορεινά χωριά τους και να μεταναστεύσουν στο εξωτερικό. Εκεί το

⁵¹ Κατσάνης Ν. (2005) *Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό*. Πρακτικά Ημερίδας 22ου Πανελληνίου Ανταμώματος Βλάχων 2 Ιουλίου. Κατερίνη.

⁵² Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

εμποροβιοτεχνικό τους δαιμόνιο μεγαλούργησε και απέκτησαν τεράστιες περιουσίες. Δεν ξέχασαν όμως ποτέ ούτε τη γενέτειρα τους ούτε τη μητέρα Ελλάδα. Γέμισαν τη χώρα με έργα πολιτισμού, παιδείας και φιλανθρωπίας. Δεν υπάρχει βλαχοχώρι που να μην έχει ευεργέτες. Μόνο το Μέτσοβο έχει προσφέρει 50 περίπου μεγάλους εθνικούς ευεργέτες και ακολουθούν η Μοσχόπολη, το Συρράκο, οι Καλαρρύτες⁵³.

Στην κορυφή όλων των εθνικών ευεργετών στέκει ο Γεώργιος Αβέρωφ από το Μέτσοβο που υπήρξε ο κύριος χρηματοδότης του Έθνους. Απέκτησε τεράστια περιουσία από το εμπόριο στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και ήταν προστάτης και ευεργέτης της εκεί ελληνικής κοινότητας. Έστειλε χιλιάδες χρυσές λίρες στο Μέτσοβο και την υπόλοιπη Ελλάδα, για να κτιστούν εκκλησίες, σχολεία και νοσοκομεία. Με τα χρήματα του κτίζεται η Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων (τόρα δικαστήρια), οι φυλακές των Αθηνών, το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο, το Ωδείο Αθηνών και Γεωργική Σχολή της Λάρισας. Επίσης με το κληροδότημα του ναυπηγήθηκε το ένδοξο θωρηκτό Αβέρωφ. Από κοινού ο Γεώργιος Αβέρωφ, ο Νικόλαος Στουρνάρης, και ο Μιχαήλ Τοσίτσας ανεγείρουν το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Ο Μιχαήλ Τοσίτσας από το Μέτσοβο ανέγειρε την Τοσιτσαία Σχολή και την Ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία της Αλεξάνδρειας (σημερινό Ελληνικό Πανεπιστήμιο). Η χήρα Μιχαήλ Τοσίτσα δωρίζει το οικοπέδο, όπου κτίζεται το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Οι καταγόμενοι από τη Μοσχόπολη βαρόνοι, Σίμων και Γεώργιος Σίνας, χρηματοδοτούν την ανέγερση του Εθνικού Αστεροσκοπείου και της Ακαδημίας Αθηνών. Ο Βαρόνος Κωνσταντίνος Μπέλλιος από τη Βιέννη, με καταγωγή από τη Βλάστη, ανεγείρει το Δημοτικό Νοσοκομείο, σήμερα Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων. Ο Απόστολος Αρσάκης από τη Βόρειο Ήπειρο ανεγείρει το Αρσάκειο. Ο Σωτήριος Βούλγαρης ιδρυτής του διεθνούς οίκου αργυροχρυσοχοΐας Bulgari από τη Ρώμη, με καταγωγή από τους Καλαρρύτες και γεννημένος στην Παραμυθιά, έκτισε το Δημοτικό Σχολείο Παραμυθιάς. Στον κατάλογο των ευεργετών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου οι περισσότεροι μεγάλοι δωρητές είναι Βλάχοι. Μεταξύ αυτών και ο μεγάλος Συρρακιώτης ευεργέτης Σπυρίδων Μπαλτατζής⁵⁴.

⁵³ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

⁵⁴ Κόβας Φ., (2005). Οι μεγάλοι εθνικοί ευεργέτες, *φοιτητική εφημερίδα ECOMOMIA* από: <http://vlahofonoi.blogspot.gr/2011/08/blog-post.html> ανάκτηση 5/4/2017.

2.5.3. Γράμματα - Πολιτισμός

Οι «Βλάχοι» σαν αστική τάξη συμβάλλουν αποφασιστικά στη Νεοελληνική Αναγέννηση με τη δημιουργία των πρώτων τυπογραφείων, όπου τυπώνονται τα πρώτα ελληνικά βιβλία, στη Μοσχόπολη της Αλβανίας το 1731 και στη Βιέννη της Αυστρίας με τους αδερφούς Μαρκίδες Πουλίου. Ειδικά η Μοσχόπολη η μεγαλύτερη κάποτε βλάχικη πόλη της Βαλκανικής (40.000 κάτοικοι), ακτινοβόλησε την ελληνική παιδεία σε όλη την Ευρώπη μέχρι την καταστροφή της από τους Τουρκαλβανούς το 1769. Βλαχόφωνοι Έλληνες δημιούργησαν και τα πρώτα σχολεία του Ελληνισμού, όπως το Ελληνικό Φροντιστήριο της Μοσχόπολης, τα σχολεία Γκιούνμα και Μαρούτσι στα Γιάννενα, τα Ζάπεια σχολεία, τα Αρσάκεια κ.α. βλαχόφωνος με καταγωγή από το Γραμμένο της Ηπείρου ήταν ο μέγας Εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός που ίδρυσε πάνω από 200 σχολεία σε όλη την Ελλάδα. Βλάχοι από το Συρράκο ήταν οι μεγάλοι ποιητές Κώστας Κρυστάλλης και Γεώργιος Ζαλοκώστας. Βλαχόφωνοι Έλληνες επίσης ήταν οι μεγάλοι διαφωτιστές του Γένους, Νικόλαος Τζαρτζούλης (από το Μέτσοβο), Νεόφυτος Δούκας και Κων/νος Κούμας. Μεγάλη επίσης ήταν και είναι η προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων στον ελληνικό πολιτισμό. Βλαχόφωνοι Έλληνες ήταν οι πρώτοι κινηματογραφιστές των Βαλκανίων αδελφοί Μίλτος και Γιάννης Μανάκια. Βλαχόφωνοι Έλληνες ήταν οι συνθέτες Βασίλης Τσιτσάνης και Απόστολος Καλδάρας (με καταγωγή από το Μέτσοβο). Βλαχόφωνος Έλληνας με καταγωγή από το Συρράκο ήταν και ο μεγάλος ζωγράφος του Αγώνα Διονύσιος Τσόκος (1820-1862). Βλαχόφωνος Έλληνας επίσης με καταγωγή από το Συρράκο ήταν ο ποιητής Κώστας Κρυστάλλης⁵⁵. Πρωτοπόροι, λοιπόν, οι βλαχόφωνοι Έλληνες σε όλους τους τομείς, και όπως σωστά ειπώθηκε, ποτέ τόσο λίγοι δεν πρόσφεραν τόσα πολλά σε τόσους πολλούς.

2.5.4. Πολιτική

Ο βλαχόφωνος Ελληνισμός έδωσε στο Έθνος αρκετούς μεγάλους πολιτικούς, πρωθυπουργούς και υπουργούς. Ο Ιωαννής Κωλέττης από το Συρράκο υπήρξε ο πρώτος κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός της χώρας (1844-47). Ο καθηγητής Πανεπιστημίου Σπυρίδων Λάμπρος από τους Καλαρρύτες, ήταν πρωθυπουργός της χώρας το 1916-17. Η

⁵⁵ Σαββόπουλος, Χ. & Σατραζάνης, Α. (χ.χ.). *Αρμάνοι Βλάχοι, Επιφανείς Έλληνες, Προσωπογραφίες*. Δήμος Θεσσαλονίκης-Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης.

Λίνα Τσαλδάρη, κόρη του Σπύρου Λάμπρου και γυναίκα του πρωθυπουργού Παναγή Τσαλδάρη, υπήρξε η πρώτη Ελληνίδα υπουργός (1958-61). Ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος με καταγωγή από το Μέτσοβο κυβέρνησε την Ελλάδα στα χρόνια 1952-55. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ από το Μέτσοβο για πολλά χρόνια ήταν υπουργός εξωτερικών (1955-63) και υπουργός Εθνικής άμυνας (1974-1981). Ο Δημήτρης Μπίτσιος με καταγωγή από το Συρράκο ήταν υπουργός εξωτερικών από το 1974 μέχρι το 1977. Πολλοί ακόμα υπουργοί διακρίθηκαν στην πολιτική ζωή του τόπου, όπως ο Μιχάλης Πακωνσταντίνου, ο Γιώργος Μόδης, ο Γιώργος Λιάνης κ.α.⁵⁶

⁵⁶ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΒΛΑΧΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

3.1. Η βλάχικη γλώσσα

Οι νεότερες γλωσσολογικές έρευνες απέδειξαν ότι η βλάχικη / αρμάνικη γλώσσα αποτελεί έναν αυτοτελή κλάδο της δημώδους λατινικής των Βαλκανίων και οπωσδήποτε δεν είναι παρακλάδι της δακορρουμάνικης. Έχει βεβαίως συγγενείς με τη ρουμάνικη, αφού ανήκουν στην ανατολική ομάδα λατινογενών γλωσσών (βλάχικη, ρουμάνικη, ιστρορρωμάνικη), όπως συγγένειες έχουν μεταξύ τους και οι γλώσσες που ανήκουν στη δυτική ομάδα ρωμανικών γλωσσών (: ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική). Να σημειώσουμε δε πως όλες οι ρωμανικές γλώσσες κατάγονται από την δημώδη (προφορική) λατινική. Η βλάχικη γλώσσα χωρίζεται σε δυο βασικές διαλεκτικές ομάδες : α) Στη βόρεια ομάδα, στην οποία ανήκουν τα ιδιώματα των Αρβανιτοβλάχων (Φρασιαρωτών, Μοσχοπολιτών, Μουζακιαρέων) και πολλών «Βλάχων» στο «κράτος των Σκοπίων» και στη νότια Βουλγαρία. β) Στη νότια ομάδα, στην οποία ανήκουν τα ιδιώματα των Βλάχων Ηπείρου, Θεσσαλίας, Δ. Μακεδονίας, Άνω Μακεδονίας (περιοχή Μοναστηρίου στα Σκόπια) και των Γραμμουστιάνων βλάχων⁵⁷.

Στο σύνολο των 6.657 λέξεων του 'Ετυμολογικού Λεξικού της Κουτσοβλαχικής' του Κωνσταντίνου Νικολαΐδη είναι : 52% ελληνικής προέλευσης (η ρουμάνικη: 8%), 26% σλάβικης προέλευσης (η ρουμ. 17%) και 2.605 λέξεις λατινικής προέλευσης (η ρουμ. 3.562 λέξεις). Επίσης, στη βλάχικη υπάρχουν πολλές λέξεις της ομηρικής περιόδου, τις οποίες δεν συναντούμε στη λατινική και τη ρουμάνικη, γεγονός που αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο, ότι οι πρόγονοι των «Βλάχων» κατοικούσαν σ' αυτόν εδώ τον τόπο από τα χρόνια από τα χρόνια του Ομήρου⁵⁸.

Η βλάχικη γλώσσα είναι μια αυτόνομη νεολατινική γλώσσα, ήδη διαμορφωμένη τον 6ο αιώνα μ.Χ.. Για τη γένεση της βλάχικης γλώσσας η επιστημονική έρευνα έχει δώσει σήμερα απάντηση. Επίσημη γλώσσα του ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους -

⁵⁷ Έξαρχος, Γ. (2001). *Οι Ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι)*, (τόμος Α). Αθήνα: Καστανιώτης, σελ. 144-155.

⁵⁸ Στεργίου, Δ. (2007). *Λεξικό: 4.500 μυκηναϊκές, ομηρικές, βυζαντινές και νεοελληνικές λέξεις στο βλάχικο λόγο*. Αθήνα: Δ. Παπαδήμα.

Βυζάντιο ονομάστηκε αιώνες αργότερα - ως τα χρόνια του Ηράκλειου (αρχές 7ου αιώνα μ.Χ.) ήταν η Λατινική⁵⁹.

Συγκεντρωτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι, η βλάχικη είναι «αδελφή» γλώσσα με τη Δακορουμανική (=Ρουμανική), την Ιστρουμανική και τη Μογλενίτικη, ως απόγονος κι αυτή της Βαλκανικής Λατινικής, και δεν αποτελεί «κόρη» της Ρουμανικής, όπως υποστήριξε ανεπιτυχώς η ρουμανική προπαγάνδα. Δυστυχώς δεν είναι λίγοι όσοι εξακολουθούν να επιμένουν να χαρακτηρίζουν τη βλάχικη γλώσσα διάλεκτο ή ιδίωμα⁶⁰. Όσοι στο ερώτημα «τι είναι τα βλάχικα», απαντούν καλοπροαίρετα "διάλεκτος" το κάνουν από άγνοια και φόβο. Η άγνοια έχει να κάνει με τα γλωσσολογικά κριτήρια διάκρισης γλωσσών, διαλέκτων και ιδιωμάτων. Ο φόβος τους εδράζεται στο ανιστόρητο επιχείρημα ότι, αν παραδεχτούν ότι τα βλάχικα είναι γλώσσα, τότε είναι σαν να παραδέχονται ότι όποιοι τα μιλούν ανήκουν σε μια διαφορετική εθνότητα. Ο φόβος τους όμως μετατρέπεται σε αδιέξοδο αν ερωτηθούν «και ποιας γλώσσας είναι διάλεκτος τα Βλάχικα». Εδώ δεν μπορούν παρά να απαντήσουν της ρουμανικής αφού δεν υπάρχει άλλη γλώσσα της οποίας απόκλιση-διάλεκτος θα μπορούσαν να είναι τα βλάχικα. Η σωστή και επιστημονικά αλλά και ρεαλιστικά απάντηση είναι ότι τα βλάχικα ή η αρομουνική, όπως επικράτησε στην επίσημη βιβλιογραφία, είναι μια νεολατινική αυτόνομη γλώσσα, ισότιμη με τη ρουμανική, την ιταλική, τη γαλλική κ.λπ., δεν είναι διάλεκτος της ρουμανικής αλλά είναι κόρη της λατινικής, όπως είναι και η ρουμανική, η ιταλική, η ισπανική κ.λπ. Η διαφορά της απ' αυτές είναι ότι δεν έχει γραπτή παράδοση, όπως συμβαίνει άλλωστε με τις πέντε στις έξι γλώσσες σε όλο τον κόσμο. Αυτό δε σημαίνει ότι οι «Βλάχοι» εθνολογικά είναι κάτι που σχετίζεται με τη γλώσσα που μιλάνε, αφού η γλώσσα δεν αποτελεί απαραίτητο και μοναδικό στοιχείο εθνικού προσδιορισμού, όπως π.χ. οι Μεξικανοί δεν είναι Ισπανοί αν και μιλούν ισπανικά, ούτε κάποιοι Αφρικανοί είναι Γάλλοι παρόλο που είναι γαλλόφωνοι⁶¹.

⁵⁹ Τζιώγος, Α.(1961). *Συνοπτική ιστορία της Κλεισούρας Δυτικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη: έκδ. ιδίου.

⁶⁰ Κατσάνης, Ν. (2005), *όπ. π.* σελ. 7.

⁶¹ Κατσάνης, Ν.& Ντίνας, Κ. (1990). *όπ. π.*, σελ. 93-94.

3.2. Η βλάχικη Γραφή

Ως πρώτη γραπτή μαρτυρία της βλάχικης θεωρείται η φράση "τόρνα, τόρνα, φράτερ", (*‘τόρνα, τόρνα φράτερ’ θεωρούντα σαν οι πρώτες καταγραμμένες λέξεις στη βλάχικη / αρμάνικη γλώσσα. Και η μεν βλάχικη λέξη φράτε=αδερφός υπάρχει και στον Όμηρο σαν φρήτρη=αδερφή και φράτρα=αδερφός, η δε λέξη τόρνα στη βλάχικη σημαίνει : γέρνω, επιστρέφωμ γυρίζω, στρέφω, περιστρέφω, ενώ στη ρουμάνικη υπάρχει η λέξη turna=χύνω*)που τη διασώζει ο βυζαντινός χρονογράφος Θεοφύλακτος Σιμοκάτης (7ος αιώνας μ.Χ.)⁶².

Εδώ τίθενται τα ερωτήματα - Υπάρχει βλάχικη φιλολογία; Γράφεται η βλάχικη γλώσσα; Υπάρχει βλάχικο αλφάβητο; Βεβαίως υπάρχει βλάχικη φιλολογία και πρόκειται για ‘ προφορική φιλολογία’ για το σύνολο των δημοτικών και παραδοσιακών τραγουδιών στην βλάχικη / αρμάνικη γλώσσα και για το σύνολο των λαϊκών παραμυθιών στην βλάχικη / αρμάνικη γλώσσα, που δυστυχώς έως σήμερα δεν έχει κάνει τίποτα η Ελληνική Πολιτεία για να τα καταγράψει, να τα διασώσει και να τα διαφυλάξει.

Η ‘γραπτή φιλολογία’ της αρμάνικης / βλάχικης γλώσσας δεν έχει μακρόχρονη παράδοση, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και αυτό οφείλεται σε δύο λόγους :

1.α) Βλαχόφωνοι Έλληνες Λόγιοι: Οι βλαχόφωνοι / Αρμάνοι της Ελλάδας έγραψαν και γράφουν στη Νεοελληνική μας γλώσσα, γιατί ο πλούτος του λεξιλογίου της παρέχει απεριόριστες δυνατότητες έκφρασης.

1.β) Βλαχόφωνοι Έλληνες Συγγραφείς: Βλαχόφωνοι Έλληνες συγγραφείς έχουν γράψει στις γλώσσες των χωρών που έζησαν, αφού μετά τους Βαλκανικούς πολέμους ήταν εξαναγκασμένοι να ζήσουν σ’ αυτές. Αναφέρουμε π.χ. τον μεγαλύτερο κωμωδιογράφο της σέρβικης λογοτεχνίας τον Αλκιβιάδη Νούσια, «Βλάχο» από τη Βλαχο – Κλεισούρα της Μακεδονίας, γνωστό στη Σερβία με το όνομα Branislav Nushici.

2. Βλάχικα Κείμενα: Το αρχαιότερο δείγμα βλάχικου γραπτού λόγου, μετά το ‘τόρνα, τόρνα φράτερ’, είναι του 1731 και αποκαλύφθηκε το 1950. Πρόκειται για επιγραφή του Νεκτάριου Τέρπου σε ξύλινη εικόνα της εκκλησίας Παναγίτσα του χωριού Αρδενίτσα της πεδιάδας των Μουζακιών της Αλβανίας, και που είναι γραμμένη με

⁶² Τζιώγος, Α.(1961). *Συνοπτική ιστορία της Κλεισούρας Δυτικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη: έκδ. ιδίου.

μικρογράμματη ελληνική γραφή και λέει : *Βίργιρε Μούμα-λ τουμνεζί ώρε τρε νόϊ πεκετόσσοι.* Θα λέγαμε πως γενικώς είναι ‘ανορθόγραφη επιγραφή’ και σημαίνει : ‘Παρθένος η μητέρα του Θεού δεήσου και για εμάς τους αμαρτωλούς’. Η εικόνα δείχνει την Παναγιά βρεφοκρατούσα⁶³.

Άλλο δείγμα αρμάνικου γραπτού λόγου είναι το τετράστιχο του αγγείου Simota (αρχών 19^{ου} αι.), που λέει:

Καιλερύτου αμέου, μπια γίνου και πι ατέου.

Μούλτου σε νου μπίας, σε νου τε βεμάη.

Τρα σε νου τζη φάκε ρέου, τρα σε νου τε μπέτου έου.

Υναι ουάρε σε μπηάη, συ εκάσε τζη σε βάϊ.

Πρόκειται και πάλι για ‘ανορθόγραφο κείμενο’, του οποίου η μετάφραση έχει ως εξής:

Καλλαρίτη δικέ μου, πιες κρασί σαν το δικό σου.

Πολύ μην πεις, για να μην ‘ξεράσεις’ (εμμετό).

Για να μην σου κάνει κακό, για να μην σε μεθύσω εγώ.

Μια φορά να πεις, θα’ χεις και για το σπίτι.

Άλλη επιγραφή στη βλάχικη γλώσσα υπάρχει σε μοναστήρι του χωριού Κλεινοβός Τρικάλων, και είναι χαραγμένη από το χέρι ‘του ευτελούς και αμαρτωλού’ ζωγράφου Μιχαήλ Αναγνώστου Δημητρίου, από τη Σαμαρίνα, με χρονολογία 1789. Οι στίχοι της επιγραφής είναι γραμμένοι στην καθαρεύουσα (ελληνικόν), στην καθομιλουμένη (απλούν)και στα αρμάνικα (βλάχικον) και λέει:

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ – ΦΟΒΩ ΠΡΟΒΑΙΝΕ ΤΗΝ ΠΥΛΗΝ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΤΡΟΜΩ ΛΑΜΒΑΝΕ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

ΙΝΑ ΜΗ ΚΑΤΑΦΛΕΧΘΗΣ ΠΥΡΙ ΤΩ ΑΙΩΝΙΩ.

ΑΠΛΟΥΝ - ΣΚΙΑΖΟΥ Κ’ ΕΜΠΑΙΝΕ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

ΤΡΕΜΕ Κ’ ΕΠΕΡΝΕ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ

ΚΟΛΑΣΣΕΣ ΚΑΙ ΦΩΤΙΕΣ ΑΝ ΘΕΛΗΣ ΓΙΑ ΝΑ ΦΥΓΗΣ.

ΒΛΑΧΙΚΟΝ - ΙΝΤΡΑ ΜΠΑΣΙΑΡΕΚΑ ΚΟΥ ΜΟΥΛΤΑ ΠΑΒΡΙΕ

ΤΡΙΑΜΠΟΥΡΑ ΛΟΥΝΤΑΛΟΥΙ ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΜΝΙΚΑΤΟΥΡΑ

ΦΩΚΟΥΛΟΥ ΑΚΣΙ ΣΗ ΚΟΛΑΣΙΑ ΤΡΑ ΣΚΑΚΗ⁶⁴.

⁶³ Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, όπ. π.

⁶⁴ Vlahoi.Net. *Γραπτές αναφορές*, από: <http://www.vlahoi.net/written-reports.html> Ανάκτηση 25/4/2017.

Αν κάποιος εξετάσει με προσοχή τον πολιτισμό των βλαχόφωνων Ελλήνων, όπως αυτός εκφράζεται μέσα και από τη βλάχικη γλώσσα, θα ανακαλύψει στα τραγούδια, τις παραδόσεις, τα παραμύθια, τις παροιμίες, πλούτο πρωτόγνωρο. Τα τελευταία χρόνια, με ατομική ή συλλογική πρωτοβουλία, βλέπουν το φως ανάλογες εκδόσεις που αναδεικνύουν ένα πλούσιο πρωτογενές υλικό, γλωσσικό, ιστορικό, κοινωνικό, που συνιστά μια έξοχη «προφορική λογοτεχνία». Τα πρώτα γραπτά δείγματα της βλάχικης γλώσσας έχουν την αφετηρία τους στα μέσα του 18ου αιώνα, και είναι κυρίως επιγραφές με ελληνικό αλφάβητο και κείμενα λογίων λεξικογράφων, με ελληνικό και λατινικό αλφάβητο. - επιγραφή του Νεκταρίου Τέρπου σε ξύλινη εικόνα βρεφοκρατούσας Παναγιάς (Αλβανία 1731). - Το τετράστιχο του αγγείου Simota (αρχές 19ου αιώνα) - Επιγραφή σε μοναστήρι του χωριού «Κλεινοβός» Τρικάλων, που είναι χαραγμένη από το ζωγράφο Μιχαήλ Αναγνώστου Δημητρίου, από τη Σαμαρίνα (1789). Οι επιγραφές είναι όλες γραμμένες με ελληνικό αλφάβητο. Πιο αξιόλογα δείγματα της βλάχικης γλώσσας έχουμε μετά το 1770, κυρίως από λεξικογράφους και λογίους. Κείμενα βλάχικα (ποίηση - πεζογραφία, συλλογές τραγουδιών) εμφανίζονται και στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου⁶⁵.

Η πρώτη γραμματική της βλάχικης γλώσσας, του Μ. Μπογιατζή, τυπώθηκε το 1813 στη Βιέννη. Για τον εγγραμματισμό της βλάχικης γλώσσας προτείνει το λατινικό αλφάβητο «*καθώς έκαμαν πολύ πρότερον και όλες οι θυγατέρες της Λατινικής*». Στην τελευταία βλάχικη γραμματική των Πανεπιστημιακών Ν. Κατσάνη - Κ. Ντίνα⁶⁶, η βλάχικη γλώσσα καταγράφεται με λατινικά στοιχεία, συμπληρωμένα με στοιχεία του Ελληνικού αλφάβητου. Η επιλογή βέβαια αλφάβητου, και σήμερα δεν είναι πολύ απλή, γιατί υπάρχουν πολλές παράμετροι (ιστορικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές, πολιτικές) που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Η απροκατάληπτη όμως και χωρίς σκοπιμότητες επιστήμη δεν μπορεί να αρνηθεί ότι μια νεολατινική γλώσσα, όπως η βλάχικη, μπορεί να εγγραμματιστεί πιο αποτελεσματικά με το λατινικό αλφάβητο. Η βλάχικη γλώσσα, που κάποτε τη μιλούσαν πλατειές μάζες, σήμερα - μέρα με τη μέρα - χάνεται. Η γλώσσα συρρικνώθηκε από λόγους ιστορικούς και κοινωνικούς. Παρόλα αυτά, η βλάχικη γλώσσα και μέσα στις αντίξοες σύγχρονες ισοπεδωτικές συνθήκες της έντονης αστικοποίησης, της διάλυσης των παλιών κλειστών κοινωνικών δομών, της επικοινωνίας, αποτελεί μια πραγματικότητα. Το

⁶⁵ Εξάρχος, Γ. (1994). *Αυτοί είναι οι Βλάχοι*. Αθήνα: Γαβριηλίδης, σελ. 48 – 50.

⁶⁶ Κατσάνης Ν. & Ντίνας Κ. (1990). *Γραμματική της κοινής Κωτσοβλαχικής*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κωτσοβλαχικών μελετών.

έθνος πρέπει να μάθει να θεωρεί εθνικό ό,τι είναι αληθινό, και να μην αντιμετωπίζεται η βλάχικη γλώσσα με καμιά απαξιώτικη διάθεση, γιατί όπως λέει ο μεγάλος σύγχρονος διανοούμενος Noam Tsomsky δεν υπάρχουν καλές ή κακές γλώσσες, ανώτερες ή κατώτερες, αλλά υπάρχουν γλώσσες αναπτυγμένες ή λιγότερο ή καθόλου ανεπτυγμένες, με τις οποίες επικοινωνούν οι άνθρωποι⁶⁷.

Η βλάχικη γλώσσα δεν έχει κοινά αποδεκτή επίσημη γραφή. Οι βλαχόφωνοι Έλληνες πάντοτε χρησιμοποιούσαν την γλώσσα μόνο προφορικά. Το 1997 στο Μοναστήρι της ΠΓΔΜ πραγματοποιήθηκε συμπόσιο για την καθιέρωση της γραφής της βλάχικης γλώσσας, στο οποίο επιλέχθηκε το αλφάβητο που θα χρησιμοποιούνταν για την τυποποίηση της γραφής της βλάχικης. Στο συνέδριο παραβρέθηκαν 25 έως 30 γλωσσολόγοι, συγγραφείς, εκδότες και δημοσιογράφοι που επιλέχθηκαν από βλάχικους συλλόγους του εξωτερικού. Από την μόνη χώρα που δεν παρευρέθησαν εκπρόσωποι ήταν από την Ελλάδα, την κοιτίδα των «Βλάχων» στην Βαλκανική, καθώς δεν εστάλησαν ποτέ προσκλήσεις. Στην Ελλάδα συνηθίζεται να γράφεται στο Ελληνικό αλφάβητο με τη προσθήκη κάποιων διακριτικών ή με συνδυασμό χαρακτήρων του Ελληνικού και του Λατινικού αλφαβήτου. Στις υπόλοιπες χώρες γράφεται σε κατάλληλα τροποποιημένες μορφές του Λατινικού αλφαβήτου⁶⁸

2.3. Η γεωγραφική εξάπλωση της βλάχικης γλώσσας

Βλαχόφωνες κοινότητες απαντώνται σήμερα στην Ελλάδα, την Αλβανία και την Π.Γ.Δ.Μ. Στη Σερβία και το Μαυροβούνιο, τη Ρουμανία καθώς και την Βουλγαρία διατηρούνται κοινότητες η ύπαρξη των οποίων χρονολογείται από τον 18ο αιώνα. Υπάρχουν ακόμα κοινότητες βλαχόφωνων μεταναστών σε χώρες της δυτικής Ευρώπης, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και στην Αυστραλία. Στον ελλαδικό χώρο βλαχόφωνα χωριά και πόλεις βρίσκονται σήμερα κυρίως στις περιοχές της Δυτικής και Ανατολικής Μακεδονίας, της Θεσσαλίας (χαρακτηριστικό είναι ότι η Θεσσαλία ήταν γνωστή και ως Μεγάλη Βλαχία., της Ηπείρου. Ορισμένες περιοχές με βλαχόφωνους πληθυσμούς είναι:

⁶⁷ Κολτσίδα, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο* (1850-1913). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη.

⁶⁸ Σιώκης, Ν. (2002). Η βλάχικη γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από Βλάχους αποδήμους, περ. *Ελμειακά* (τ. 47 & 48), Θεσσαλονίκη.

- Μέτσοβο
- Νάουσα
- Σαμαρίνα
- Ντένισκο
- Νυμφαίο στη Φλώρινα
- Λιβιάδι Ελασσόνας στη Λάρισα
- Κλεισούρα
- Κάτω Βέρμιο (Σέλι) στη Βέροια
- Σελενίτσα στην Αυλώνα της Β.Ηπείρου
- Συρράκο
- Καλαρρύτες
- Χωριά Ασπροποτάμου κ.α.

Σε άλλες χώρες, αξιόλογο βλαχόφωνο πληθυσμό φιλοξενούν η Μοσχόπολη στην Αλβανία και το Μοναστήρι στην Π.Γ.Δ.Μ⁶⁹.

2.4. Η εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας

Οι απαρχές της γλώσσας δεν είναι με βεβαιότητα γνωστές. Θεωρείται πάντως βέβαιο ότι η διαμόρφωση και διαφοροποίησή της από τη Λατινική γλώσσα συνέβησαν κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ. και ότι προήλθε από τη λαϊκή καθομιλούμενη Λατινική γλώσσα. Πολλά χρόνια αργότερα διαμορφώθηκαν και οι υπόλοιπες Ανατολικές Λατινογενείς γλώσσες, όπως η Μογλνενίτικη βλάχικη, η Ρουμάνικη γλώσσα και η Ιστρορουμανική. Κατά πολλούς, το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με πολιτικές σκοπιμότητες της εποχής, είχε ως συνέπεια να αναπτυχθεί η θεωρία μίας κοινής Πρωτορουμάνικης γλώσσας, από την οποία δημιουργήθηκαν οι ανατολικές λατινικές γλώσσες. Ως πρώτη καταγεγραμμένη φράση στη βλάχικη γλώσσα θεωρείται, κατά πολλούς, η "τόρνα, τόρνα, φράτερ" όπως καταγράφηκε από τον βυζαντινό χρονογράφο Θεοφύλακτο Σιμοκάττη τον 6ο αιώνα. Συγκεκριμένα, περί της εκστρατείας των βυζαντινών στρατευμάτων κατά των Αβάρων στη Θράκη (579-582 μ.Χ.) ο Σιμοκράτης αναφέρει: *τη πατρώα φωνή ... τόρνα, τόρνα, φράτερ και ο μεν*

⁶⁹ Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα και Κ.Ε.Μ.Ο.

κύριος του ημίονου την φωνήν ουκ ήσθετο οι δε λαοί ακούσαντες και τους πολεμίους επιστήναι αυτοίς υπονοήσαντες, εις φυγήν ετρέπησαν, τórνα τórνα μεγίσταις φωνές ανακράζοντες Δηλαδή, κατά την εκστρατεία και ενώ ένα άλογο βάδιζε, το φορτίο έγερνε από τη μία μεριά και κινδύνευε να πέσει, τότε ένας άλλος στρατιώτης που ακολουθούσε φώναζε στον οδηγό του αλόγου στην πατρώα φωνή «τόρνα, τórνα, φράτερ» (γέρνει-γέρνει αδελφέ ή γύρνα-γύρνα αδελφέ), προκειμένου ο δεύτερος να προσέξει και να μην πέσει το φορτίο του ζώου⁷⁰.

Στους αιώνες που ακολούθησαν η γλώσσα πήρε τη σημερινή της μορφή, δεχόμενη σημαντική επίδραση από γειτονικές της γλώσσες. Στο λεξιλόγιο η επιρροή της Ελληνικής γλώσσας είναι αρκετά μεγάλη, αν και ο βασικός κορμός των λέξεων παραμένει λατινικός⁷¹.

Η κουτσοβλαχική γλώσσα ομιλείται λίγο ή πολύ -όπως προκύπτει ιστορικά για τουλάχιστο δυο χιλιετίες- δηλαδή από τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Ελλάδας, την αφετηρία της διαμόρφωσής της, μέχρι σήμερα. Η γνώση μας όμως γι' αυτή περιορίζεται μόνο σε λίγο παραπάνω από δυο αιώνες. Με βάση τις γραπτές μαρτυρίες αυτού του χρονικού διαστήματος, τις οποίες μνημονεύσαμε πιο μπροστά, και τη μελέτη των ιστορικών, κοινωνικών, γλωσσικών και οικονομικών συνθηκών και δεδομένων που επικρατούσαν κατά τη διάρκειά του, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την αντίστοιχη πορεία της γλώσσας μέχρι σήμερα. Αυτή η πορεία εντοπίζεται σε δυο περιόδους: α) στην περίοδο 1770-1966, και β) στην περίοδο 1966-έως σήμερα⁷².

A. Πρώτη περίοδος (1770-1966)

Στην περίοδο αυτή και κυρίως μέχρι τα πρώτα χρόνια του αιώνα μας (1912), αλλά και μέχρι ακόμα τη δεκαετία 1960-1970, οι πρωτογενείς εκείνοι παράγοντες που συντελούσαν στη διατήρηση γενικά του βλάχικου στοιχείου, εξακολουθούσαν να υπάρχουν. Έτσι και η βλάχικη γλώσσα, όπως προκύπτει από τις γραπτές μαρτυρίες

⁷⁰Παπαβασιλείου, Α. (1969). *Ιστορικά Σημειώματα για τους Βλάχους ή Κουτσοβλάχους*. Βέροια: έκδ. ιδίου. σελ. 38-40.

⁷¹Κατσάνης, Ν. (1977). *Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλαχικά*. Θεσσαλονίκη: έκδ. ιδίου.

⁷²Κολτσίδας, Α. (1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

και την έρευνα, φαίνεται να λειτουργούσε στην προφορική της μορφή για τους εξής λόγους:

Οι «Βλάχοι» ζούσαν σε συμπαγείς και ενοποιημένους οικισμούς, κυρίως σε περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Δυτικής, της Κεντρικής και της Μακεδονίας. Αυτή η κοινωνική τους ζωή δυνάμωνε τις προσωπικές τους σχέσεις και καλλιεργούσε την παράδοση, η οποία στηριζόταν κατά κύριο και αποκλειστικό λόγο στις καθημερινές τους ασχολίες, στα έθιμα και τα τραγούδια τους που υμνούσαν τη χαρά και τη λύπη του ποιμενικού τους βίου. Η βλάχικη γλώσσα βέβαια είχε τον πρώτο ρόλο στην ερμηνεία και την παρουσίαση αυτών των εκδηλώσεων⁷³.

Οι παραδοσιακές ασχολίες της αιγοπροβατοτροφίας, η άσκηση δηλαδή της κτηνοτροφίας με τον ημινομαδικό της χαρακτήρα (transhumance - έξι μήνες στα βουνά, έξι μήνες στους κάμπους, στα χειμαδιά), του αγωγιατισμού, της ραφτικής, της χρυσοχοϊκής, της μαχαιροποιίας, του πανδοχέα (χαντζή) κ.ά., δίνουν στη συνέχεια τη θέση τους στη μετανάστευση. Τόσο στην εσωτερική, κυρίως μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης (1769) και την κάθοδο των «Βλάχων» της Πίνδου στην Κεντρική Μακεδονία (1819), κατά τη δεσποτεία του Αλή πασά των Ιωαννίνων, όσο και στην εξωτερική, κυρίως στις βαλκανικές και κεντρικές ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι, επέρχεται η άνθιση του εμπορίου αρχικά στα όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας και μέσα στα πλαίσια των φιλελευθεριών που προέκυψαν, κυρίως στη διάρκεια του 19ου αιώνα. Αυτές οι αλλαγές στον τρόπο ζωής τους ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο τον κοινό βλάχικο βίο, κατά συνέπεια και τη βλάχικη γλώσσα. Στα πλαίσια των αποδημιών τους οι βλαχόφωνοι Έλληνες κάλυψαν με τις εμπορικές τους δραστηριότητες όλο σχεδόν τον εσωτερικό ελλαδικό χώρο, τον αντίστοιχο βαλκανικό και τα γνωστότερα ευρωπαϊκά εμπορικά κέντρα (Βελιγράδι, Βιέννη, Βουκουρέστι, Βουδαπέστη, Λιψία, Βενετία κ.ά.), καθώς και άλλα εμπορικά κέντρα, όπως της Κωνσταντινούπολης, της Δαμασκού, της Αλεξάνδρειας, του Κάιρου, της Αμερικής και της Αυστραλίας. Εκεί ανέπτυξαν σπουδαίες εμπορικές επιχειρήσεις με τεράστιες οικονομικές δραστηριότητες, ήρθαν σε επαφή με τα διαφωτιστικά μηνύματα, κυρίως της Ευρώπης, και στη συνέχεια τα μετέδωσαν στον υπόδουλο ελληνισμό. Έτσι, το χρήμα και ο φιλελευθερισμός των «Βλάχων» έφτασαν στην Ελλάδα και δημιούργησαν έναν ξεχωριστό πολιτισμό. Σε όλες αυτές τις πολιτισμικές βλάχικες εστίες του εξωτερικού και πάλι το βασικό στοιχείο που τους ενοποιούσε ήταν η βλάχικη γλώσσα, η οποία

⁷³ Ανθεμίδης, Α. (1997). *Οι Βλάχοι της Ελλάδος*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης.

πάντοτε τόνιζε την ιδιαιτερότητά τους, μέσα βέβαια στα πλαίσια του ελληνικού τους φρονήματος⁷⁴.

Όλες οι οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες του απόδημου βλάχικου ελληνισμού μεταβολίστηκαν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, όπου είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των μεγάλων πρωτοαστικών βλάχικων κέντρων, τα οποία διαφοροποίησαν πλέον τους πρωτογενείς ποιμενόβιους «Βλάχους». Εκεί χτίζονται σχολεία, πολυτελείς κατοικίες-αρχοντικά που επιπλώνονται με τα δυτικά πρότυπα, οργανώνονται ιδρύματα, ακαδημίες και τυπογραφείο (Μοσχόπολη). Γενικά γνωρίζουν θεαματική εκπαιδευτική, κοινωνική, οικονομική άνθιση πολλά και σπουδαία ελληνοβλαχικά κέντρα (Μέτσοβο, Κλεισούρα, Πισοδέρι, Μοναστήρι, Μεγάροβο, Κρούσοβο, Νυμφαίο, Λιβάδι Ολύμπου, Σαμαρίνα, Γαρδίκι κ.ά.). Αυτή η αστική άνθιση ενοποίησε ακόμα περισσότερο το κοινό εθνικό αίσθημα και μέσα από τη συμπαγή τους συμβίωση διατηρήθηκε αμόλυντη και ακμαία και η βλαχική τους γλώσσα. Ένας άλλος ενοποιητικός παράγοντας που συνετέλεσε το ίδιο αποφασιστικά στο να διατηρεί η βλάχικη γλώσσα το ρόλο της ήταν και η εθνεγερτική δραστηριότητα και η συμμετοχή στους απελευθερωτικούς αγώνες, κυρίως της Μακεδονίας. Όλες οι βλάχικες κοινότητες, οι οικισμοί και οι επαναστατικές ομάδες συντηρούσαν την επίκτητη γλώσσα τους, με την οποία επικοινωνούσαν και «λειτουργούσαν» στον αγωνιστικό τους βίο⁷⁵.

Μετά το 1912 οι εδαφικές και δημογραφικές ανακατατάξεις στα ευρύτερα βορειοελλαδικά τμήματα επηρέασαν τις επαγγελματικές, τις εμπορικές και τις οικονομικές δραστηριότητες των «Βλάχων» τόσο στον ελλαδικό, όσο και στο βαλκανικό και ευρωπαϊκό χώρο. Αυτό το γεγονός, καθώς και οι οδυνηρές συνέπειες του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου και κυρίως του Δευτέρου, οδήγησαν τους «Βλάχους» στο να εγκαταλείψουν τις ορεινές τους διαμονές. Εγκατέλειψαν τα χωριά τους και εγκαταστάθηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα να εγκαταλειφθούν τα παραδοσιακά επαγγέλματα, δηλαδή εκείνα τα συνεκτικά και ενοποιητικά κοινωνικά συστατικά του ιδιαίτερου κοινωνικού τους βίου. Και βέβαια το τίμημα για τη γλώσσα τους στάθηκε εξίσου αρνητικό: άρχισε να συρρικνώνεται, να ξεχνιέται και σιγά σιγά να χάνεται, αφού αφομοιώνεται πλήρως στο ελληνόφωνο περιβάλλον. Πάντως η βλάχικη γλώσσα επιζούσε σε ικανοποιητικό βαθμό μέχρι και

⁷⁴Κολτσίδας, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

⁷⁵ Κολτσίδας, Α. (1994). όπ. π.

τη δεκαετία του 1960-1970. Τα στοιχεία που εμφανίζουν τις παραπάνω διαπιστώσεις της ανθηρής παρουσίας της βλάχικης γλώσσας, έτσι όπως προέκυψαν από την ερμηνεία των ιστορικών, των κοινωνικών και των οικονομικών συνθηκών και δεδομένων, αποκαλύπτονται μέσα από τις γλωσσικές και γραμματικές αποτυπώσεις, τα γλωσσάρια και τις καταγραφές εκφράσεων και τραγουδιών. Κυρίως όμως μέσα από το πρώτο και το βασικό λεξικό της κουτσοβλαχικής γλώσσας του Κ. Νικολαΐδη (1909)⁷⁶ Μέσα σ' αυτό φωτογραφίζεται όλος ο γλωσσικός πλούτος της βλάχικης, έτσι όπως αποθησαυρίστηκε μέσα από το στόμα των βλαχόφωνων Ελλήνων των αρχών του αιώνα μας⁷⁷.

B. Δεύτερη περίοδος (1966-έως σήμερα)

Σύμφωνα με τον Κολτσίδα, την περίοδο αυτή η βλάχικη γλώσσα ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία, συρρικνώνεται σε επικίνδυνο βαθμό και οδεύει στην ολοκληρωτική εξαφάνισή της. Έτσι με το τέλος του 20^{ου} αιώνα και την αυγή του 21^{ου} τελειώνει και ο ιστορικός ρόλος των «Βλάχων», ο ρόλος εκείνος που τους προσέδιδε μια ξεχωριστή ιδιαιτερότητα και μια μοναδική δυναμική τόσο εθνική, όσο και πολιτισμική⁷⁸.

«Σβήνει λοιπόν η γλώσσα, σβήνουν τα τραγούδια, σβήνουν τα έθιμα των Κουτσοβλάχων. Αυτή η διαπίστωση πρέπει να επιστρατεύσει τις δυνάμεις μας για να τα περισώσουμε έστω και στο αρχείο ενός γλωσσολογικού σπουδαστηρίου. Πρέπει να διασωθούν όλα αυτά, γιατί ανάθρεψαν τόσες και τόσες γενιές αγνών Ελλήνων, οι οποίοι πάσχισαν και πασχίζουν για την προκοπή του τόπου αυτού που λέγεται Ελλάδα. Χρέος μας λοιπόν και καθήκον. Πρέπει εμείς που ακολουθούμε, να διατηρήσουμε αλώβητο το κάστρο που έκτισαν για να θυμίζει στις επερχόμενες γενεές τους αγώνες και τα πατριωτικά αισθήματά τους. Είναι κρίμα, αλλά και ντροπή να το αφήσουμε να

⁷⁶ Νικολαΐδης, Κ.(1909). *Ετυμολογικόν λεξικόν της κουτσοβλαχικής γλώσσας*. Αθήναι: υπό Κωνσταντίνου Νικολαΐδη.

⁷⁷ Κολτσίδα, Α. (1994). όπ. π.

⁷⁸ Κολτσίδα, Α. (1994). όπ. π.

σωριαστεί και να ερειπωθεί η ευγενική τους ψυχή. Ας προλάβουμε, δεν μένει καιρός!...»⁷⁹.

2.5. Παράγοντες εγκατάλειψης της βλάχικης γλώσσας

Η συρρίκνωση και η εγκατάλειψη της βλάχικης γλώσσας, αποτελεί πλέον γεγονός υπεράνω από κάθε αμφισβήτηση. Τα κυριότερα αίτια της φθίνουσας πορείας της γλώσσας είναι αυτά που προέρχονται από το τέλος του ιστορικού, κοινωνικού και «γλωσσικού» ρόλου των «Βλάχων». Του ρόλου εκείνου που τους ήθελε.

Να είναι δεμένοι με τη γη, την αιγοπροβατοτροφία και τον κλειστό τους οικογενειακό βίο. Σήμερα όλες οι ορεινές κοινότητες των «Βλάχων» εγκαταλείφθηκαν και οι κάτοικοί τους διασκορπίστηκαν στα αστικά κέντρα, όπου επιδίδονται σε όλα τα επαγγέλματα. Έτσι, για παράδειγμα, όλοι οι κάτοικοι των βλάχικων χωριών της οροσειράς της Πίνδου (της Βωβούσας, του Περιβολιού, της Αβδέλλας, της Σμίξης, της Σαμαρίνας και της Φούρκας) εγκαταστάθηκαν και ζουν στα αστικά κέντρα των Γρεβενών, των Ιωαννίνων, της Λάρισας, της Θεσσαλονίκης και της Αθήνας. Αντίστοιχα οι βλαχόφωνοι Έλληνες του Βλαχολίβαδου και του Κοκκινοπλού εγκαταστάθηκαν στην Κατερίνη, στη Λάρισα, στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Όμοια οι βλαχόφωνοι Έλληνες του Νυμφαίου (Νέβεσκας), της Κλεισούρας και του Πισοδερίου εγκαταστάθηκαν στη Φλώρινα και τη Θεσσαλονίκη, του Σελίου, του Ξηρολίβαδου και πολλοί του Διαβατού, του Σταυρού και του Παλαιού Σκυλιτσίου εγκαταστάθηκαν στη Βέροια, των Μεγαλολιβαδίων στη Θεσσαλονίκη και ούτω καθεξής. Στο νέο τους αστικό περιβάλλον εγκατέλειψαν την βλάχικη γλώσσα, αφομοιώθηκαν πλήρως από την ελληνική γλώσσα και τις νέες συνήθειες και άλλαξαν θεαματικά την κοινωνική τους διαστρωμάτωση: τα παιδιά των «Βλάχων» δεν παντρεύονται πλέον αποκλειστικά μέσα στο βλάχικο περιβάλλον, σπούδασαν, έγιναν επιστήμονες. Έτσι «έσπασε» ο αναλφαβητισμός των «Βλάχων», με αποτέλεσμα η πρόοδος αυτή να παρασύρει και τα γηραιότερα άτομα στα αστικά κέντρα, όπου πλέον η γλώσσα τους είναι εντελώς αχρείαστη, αφού οι συναισθηματικοί λόγοι της κλειστής βλάχικης κοινωνίας δεν υπάρχουν. Εκεί οι βλαχόφωνοι Έλληνες λειτουργούν κοινά και όχι ατομικά. Έτσι, δεν χάνουν μόνο τη

⁷⁹Κολτσίδας, Α.(1993). *Κωτσόβλαχοι, οι Βλαχόφωνοι Έλληνες*. Θεσσαλονίκη: Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη. σελ. 128.

γλώσσα τους, αλλά και την ίδια την ιδιαιτερότητά τους που «κουβαλούσαν» για δυο και πλέον χιλιετίες. Ωστόσο όμως παραμένουν δεμένοι με την παράδοση και τη χρήση της βλάχικης γλώσσας⁸⁰.

Σήμερα συμβαίνει το αντίθετο. Ο παραδοσιακός βίος σχεδόν λησμονήθηκε. Είναι γεγονός πως οι βλαχόφωνοι Έλληνες μέχρι τη δεκαετία ακόμη του 1950-1960 πηγαινοέρχονταν στα βουνά το καλοκαίρι και στους κάμπους το χειμώνα (στα χειμαδιά) για αναζήτηση τροφής για τα αιγοπρόβατά τους. Με αυτή τη διαδικασία ήταν συνδεδεμένες και ένα πλήθος κοινωνικών (λαογραφικών) εκδηλώσεων, όπου πρωτοστατούσε η συλλογική ζωή με την αντίστοιχη βλαχοφωνία (κούρεμα των προβάτων, κατασκευή τεντών, πανηγύρια, χοροί, τραγούδια κ.ά.). Σήμερα ο «Βλάχος» δεν «χαίρεται» διαφορετικά απ' ό,τι ο αστός. Δεν ακούγονται πλέον τα τραγούδια του στις λαγκαδιές ούτε η γιαγιά λέει τα παραμύθια στα βλάχικα, αφού τα εγγόνια της δεν τα καταλαβαίνουν, αλλά ούτε και η ίδια πλέον θυμάται τη γλώσσα... Καλό είναι να επισημανθεί ότι οι σημερινοί λαογραφικοί σύλλογοι βλαχόφωνων Ελλήνων⁸¹ λειτουργούν μόνο διακοσμητικά, αφού ο ρόλος τους είναι μόνο κοινωνικός. Το «αντάμωμα των Βλάχων», που γίνεται κάθε χρόνο το καλοκαίρι, στέκεται μιας πρώτης τάξης ευκαιρία για να ανταμώσουν οι απανταχού βλαχόφωνοι Έλληνες των εγκαταλειμμένων βλάχικων κοινοτήτων. Εκεί ανταμώνουν βλαχόφωνοι Έλληνες από δεύτερη, τρίτη ή τέταρτη γενιά, ανταλλάσσονται χειραψίες, χαμόγελα και αναμνήσεις και τίποτε παραπάνω. Ίσια-ίσια το γεγονός αποτελεί και μια λυπηρή διαπίστωση, αφού υποτίθεται πως όλοι τους είναι βλαχόφωνοι Έλληνες, μα ελάχιστοι

⁸⁰ Κολτσίδα, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

⁸¹ Σήμερα (1996) στην Ελλάδα λειτουργούν 37 Σύλλογοι Βλάχων, οι οποίοι υπάρχουν στην «Πανελλήνια Ένωση Βλάχων» (έδρα: Λάρισα - έτος ίδρυσης 1985): Αβδελλιωτών «Η Βασιλίτσα» (Τίρναβος), Πολιτιστικός Ανήλιου (Ανήλιο Μετσόβου), Περιβολιωτών Μαγνησίας (Βελεστίνο), Βαθυπέδου «Άγιος Σπυρίδων» (Αρτα), Βλάχων Νάουσας (Νάουσα), Άνω Πορροίων «Το Πέρασμα» (Άνω Πορροία Σερρών), Βλάχων Σερρών «Ο Γεωργάκης Ολύμπιος» (Σέρρες), Μεγαλολιβαδιωτών Πάικου (Θεσσαλονίκη), Ιεροπηγής Καστοριάς (Μεσοποταμιά Καστοριάς), Αδελφότητα Δίστρατου Κόνιτσας (Πειραιάς), Κοκκινοπλιτών Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη), Περιβολιωτών Ν. Λάρισας (Λάρισα), Βλάχων Προσοτσάνης «Οι Γραμμουστιάνοι» (Προσοτσάνη), Βλάχων Ν. Πετριτσίου «Η Ράμνα» (Πετρίτσι Σερρών), Βλάχων Αλμυρού (Αλμυρός Βόλου), Βλάχων Βέροιας (Βέροια), Ηπειρωτών Κρύας Βρύσης (Κρύα Βρύση Γιανιτσών), Περιβολιωτών Θεσσαλονίκης «Η Πίνδος» (Θεσσαλονίκη), Αετομηλιτσιωτών «Το Ντένισκο» (Λάρισα), Μορφωτικός Χαλικίου (Φάρσαλα), Αρβανιτοβλάχων «Άγιος Γεώργιος» (Λάρισα), Εκπολιτιστικός Σαμαρίνας (Σαμαρίνα), Νέων Αβδέλλας «Αδελφοί Μανάκια» (Τίρναβος), Βλάχων Σιδηροκάστρου (Σιδηρόκαστρο), Περιβολιωτών Τρικάλων (Τρίκαλα), Αετομηλιτσιωτών Γράμμου (Θεσσαλονίκη), Παλιοσελίου «Άγια Παρασκευή» (Παλιοσέλι Ιωαννίνων), Μηλέας Μετσόβου (Ιωάννινα), Μεγαλολιβαδιωτών «Οι Πέντε Βρύσες» (Αξιούπολη), Πολιτιστικός Σκρα (Θεσσαλονίκη), Μηλιωτών (Μηλιά Μετσόβου), Πνευματικό Κέντρο Μετσόβου (Μέτσοβο), Γραμμουστιάνων Καστοριάς «Η Γράμμουστα» (Αργος Ορεστικό), Βλάχων Θέρμης και Τριαδίου «Ο Άγιος Νικόλαος» (Θέρμη), Αδελφότητα Τζούρτζιας (Τρίκαλα), Περιβολιωτών Ημαθίας (Σκυλίτσι Ημαθίας), Κεφαλοβρυσωτών Ιωαννίνων (Ιωάννινα).

από αυτούς μιλάνε τη βλάχικη γλώσσα. Έτσι πιστοποιείται και επίσημα πλέον το «γλωσσικό σπάσιμο» του σημερινού βλαχόφωνου Έλληνα με τον πρόγονό του, το τέλος, ο «θάνατος» της βλάχικης γλώσσας. Το θετικό αυτών των «ανταμωμάτων» είναι πως με τις ιστορικές και τις λαογραφικές τους εκδηλώσεις γίνεται αναφορά στην εθνική και πολιτισμική διαχρονική παρουσία και προσφορά των βλαχόφωνων Ελλήνων στο ελληνικό έθνος και έτσι διατηρείται και συντηρείται η βλάχικη μνήμη⁸².

Το πιο σπουδαίο όμως αίτιο για τη νέκρωση της βλάχικης γλώσσας, το οποίο λειτούργησε διαχρονικά και τελικά καταλυτικά, είναι ο προπαγανδιστικός εκείνος μοχλός της ρουμανικής πολιτικής, ο οποίος ήθελε να προσεταιριστεί πολιτικά και εθνικά τον κουτσοβλαχικό πληθυσμό του ελλαδικού χώρου. Ο μοχλός αυτός, με διαφορετική κάθε φορά μορφή, πίεσε το συναισθηματισμό των «Βλάχων» ως Ελλήνων προς την κατεύθυνση της απώλειας της επίκτητης γλώσσας τους. Σήμερα πλέον φαίνεται καθαρά πως η ρουμανική προπαγανδιστική κίνηση γενικά λειτούργησε αρνητικά. Εκτός όμως από την αναστάτωση που επέφερε στους κόλπους του των βλαχόφωνων Ελλήνων, οι οποίοι αντιστάθηκε στην προσπάθεια της εθνικής τους αλλοίωσης, οδήγησε και στην απώλεια της γλώσσας του. Τελικά οι ελάχιστοι παρασπονδήσαντες έγιναν παράδειγμα προς αποφυγή. Στην προσπάθεια όμως του μη ταυτισμού των βλαχόφωνων Ελλήνων μ' αυτούς γεννήθηκε και η αποστροφή τους προς τη γλώσσα⁸³.

Στις μέρες μας αν και δεν υπάρχουν πλέον εκείνες οι προπαγανδιστικές, οι πολιτικές και οι ιδεολογικές προϋποθέσεις, συγκυρίες και ανακατατάξεις στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, που να δημιουργούν παρόμοιες συνθήκες «κουτσοβλαχικού ζητήματος», εντούτοις η «ζημία» έγινε. Οι «Βλάχοι», απεχθανόμενοι κάθε σχέση με την προπαγάνδα που τόσο τους ταλαιπώρησε, τελικά εγκατέλειψαν τη γλώσσα τους. Έτσι, το λεγόμενο «μη μιλάτε βλάχικα για να μη σας θεωρούν Ρουμάνους» ενήργησε κατά τέτοιο τρόπο, (ώστε τελικά, αργά αλλά σταθερά, να εγκαταλειφθεί η κουτσοβλαχική γλώσσα⁸⁴).

Τέλος, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως οι «Βλάχοι» δεν βρέθηκαν ποτέ στην ανάγκη να καλλιεργήσουν σε γραπτό λόγο το δεύτερο επίκτητο γλωσσικό τους κώδικα, αφού εκφράζονται πάντοτε απόλυτα στην ελληνική, η οποία τους χαρακτηρίζει γλωσσικά και τους συνδέει ιδεολογικά. Έτσι, δεν αντέδρασαν

⁸²Κολτσίδας, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

⁸³ Κατσάνης, Ν. (1977). όπ. π. σελ. 100-101.

⁸⁴Παυλίδης, Π. (χ.χ.). *Η Ρουμάνικη Προπαγάνδα*. Ορειβατικός σύλλογος Λάιστας Ζαγορίου Ιωαννίνων.

διαχρονικά στην επερχόμενη εξαφάνιση του κουτσοβλαχικού ιδιώματος τους ούτε βέβαια σήμερα προσπαθούν να το περισώσουν. Παρακολουθούν απλά το τέλος της δεύτερης γλώσσας τους μαζί με το τέλος του αιώνα μας⁸⁵.

Σε σχέση με τους παράγοντες που αφορούν στη φθορά και την απώλεια της βλάχικης γλώσσας ο Kahl⁸⁶ αναφέρει ότι εκτός από τον τρόπο οργάνωσης και τον τρόπο οίκησης, καθώς και την αφομοίωση, όπως ήδη αναφέραμε, επισημαίνει το κύρος της γλώσσας. Τα βλάχικα χαρακτηρίζονται υποτιμητικά από τους ίδιους τους «Βλάχους», ιδιαίτερα στην Ελλάδα, ως μικτό ιδίωμα διαφόρων γλωσσών. Το επιχείρημα αυτό είναι το συνηθέστερο όταν γίνεται λόγος για το πόσο άχρηστη ή άσκοπη είναι η εκμάθησή τους. Η υπόθεση ότι η βλάχικη θα ήταν εμπόδιο στην εκμάθηση της ελληνικής οδήγησε κατά το παρελθόν στην εγκατάλειψή της. Η μεγάλη προθυμία υιοθέτησης της ελληνικής συνδέεται με τη δημόσια εικόνα της γλώσσας τους. Έτσι η βλάχικη δεν θα έχει καμία πιθανότητα επιβίωσης στη χώρα αυτή εάν δεν ανακτήσει άμεσα την αυτοεκτίμησή της και δεν προστατευθεί από τους ίδιους τους χρήστες της. Επιπλέον βασική αιτία υποχώρησης της βλάχικης είναι η μη χρησιμότητα της γλώσσας στην οικονομική ζωή. Η χρήση της δεν προσφέρει κανένα πλεονέκτημα κατά την εξάσκηση των σύγχρονων επαγγελματιών.

2.6 Οι ομιλητές της βλάχικης γλώσσας

Σύμφωνα με σχετικές και όχι ακριβείς εκτιμήσεις για τον αριθμό των σημερινών ομιλητών της βλάχικης γλώσσας:

- Ελλάδα: περίπου 20.000 άτομα μιλάνε η απλώς κατανοούν τη γλώσσα
- Αλβανία: 50.000-100.000 άτομα
- Βουλγαρία: 2.000-3.000 άτομα
- Π.Γ.Δ.Μ.: 8467 άτομα (επίσημες στατιστικές), εκτιμήσεις δίνουν μέχρι και 100.000 άτομα
- Ρουμανία: 25.000 άτομα

Σε κάθε περίπτωση οι ομιλητές χρησιμοποιούν σήμερα την βλάχικη ως δεύτερη γλώσσα παράλληλα με την εκάστοτε επίσημη της κάθε χώρας, εκτός ίσως από

⁸⁵Κολτσιδης Α.(1993). *Κωτσόβλαχοι, οι Βλαχόφωνοι Έλληνες*. Θεσσαλονίκη: Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη, σελ. 128.

⁸⁶Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα και Κ.Ε.Μ.Ο.

λιγιστές εξαιρέσεις υπερήλικων. Στην Ελλάδα ομιλείται ικανοποιητικά μόνο από άτομα ηλικιών άνω των 40-50 ετών. Δεν παρατηρούνται νεαρά άτομα που την διδάσκονται ως πρώτη γλώσσα, ενώ υπάρχει κάποιος αριθμός νεαρών ατόμων που την κατανοούν ακουστικά σε κάποιο βαθμό, χωρίς όμως να είναι σε θέση να τη μιλήσουν. Γίνονται κάποιες προσπάθειες για την αναζωογόνηση της γλώσσας, χωρίς ωστόσο σημαντικά αποτελέσματα στον ελλαδικό χώρο, καθώς δεν υπάρχει κάποια επίσημη μέριμνα από την πλευρά της πολιτείας. Σε άλλες χώρες γίνονται από τους απόδημους «Βλάχους» σημαντικότερες προσπάθειες για την διατήρηση της, ενώ μπορεί να βρει κανείς στο διαδίκτυο ακόμα και ιστοσελίδες με αντικείμενο τη βλάχικη γλώσσα⁸⁷.

2.6. Το ενδεχόμενο διδασκαλίας της βλάχικης γλώσσας στην Ελλάδα

Προσπάθεια για διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας έχει γίνει κατά το παρελθόν οργανωμένα από την Ρουμανική Προπαγάνδα με σκοπό τον προσεταιρισμό της ελληνικής εθνικής συνείδησης των «Βλάχων». Το 1997 η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέστησε στην Ελλάδα να υποστηρίξει την διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας, σε μια προσπάθεια διατήρησής της, στα πλαίσια του, μη υπογεγραμμένου από την Ελλάδα, Ευρωπαϊκού χάρτη των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών⁸⁸.

Τέτοια προοπτική δεν πραγματοποιήθηκε καθώς φαίνεται να μην ενδιαφέρει τους Βλάχους Έλληνες. Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων έχει εκφραστεί κάθετα εναντίον της διδασκαλίας των Βλάχικων. Ορισμένα βασικά επιχειρήματα του συλλόγου είναι:

- Ζητήματα ευαίσθητα όπως η γλώσσα είναι ευάλωτα σε υποβολιμαίες διαστρεβλώσεις που λειτουργούν ως έναυσμα και όχημα μειονοτικών ζητημάτων και αλυτρωτικών διεκδικήσεων.
- Δεν υπάρχει «δεδομένη βλάχικη γλώσσα» αλλά μόνον προφορικές διάλεκτοι και συνεπώς δεν μπορούμε να μιλάμε για εκπαίδευση στη «βλάχικη γλώσσα».
- Παραδοσιακά οι «Βλάχοι» είχαν Ελληνική εκπαίδευση και πάντα εκφραζόταν ως τμήμα του Ελληνικού πολιτισμού. Επίσης να υπογραμμιστεί και ότι από

⁸⁷ Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα και Κ.Ε.Μ.Ο.

⁸⁸ Παυλίδης, Π. όπ. π.

τότε που οι «Βλάχοι» έγιναν χριστιανοί, η λειτουργία στους Ιερούς τους Ναούς, και τα μοναστήρια γίνονταν πάντα στα Ελληνικά.

- Επιχειρείται πάλι με όχημα την γλώσσα, δημιουργία ανύπαρκτης «Γλωσσικής μειονότητας» και κατά συνέπεια ανύπαρκτης «Εθνότητας Βλάχων»⁸⁹.

Από την άλλη, ο Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας είναι σύμφωνος με τη διδασκαλία της γλώσσας. Όπως δημοσιεύεται στην επίσημη ιστοσελίδα του συλλόγου, Η ελληνική Πολιτεία οφείλει, μέσα από τα ΜΜΕ, να βοηθήσει να διαλυθούν απαξιωτικά στερεότυπα για τις λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες και να συνδράμει στο να κατανοήσει ο δίγλωσσος ότι πλουτίζει την κοινωνία και ότι δεν πρέπει να ντρέπεται για τη μητρική του γλώσσα. Παράλληλα, επιβάλλεται να αρχίσει και στη χώρα μας ένας ενημερωτικός διάλογος για τις λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες και η πολιτεία να αναλάβει την πρωτοβουλία να φέρει στην ελληνική βουλή το Χάρτη με τις λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες στην Ευρώπη, όπως έκαναν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες, να επεξεργαστεί συγκεκριμένες πολιτικές που θα στοχεύουν στη διατήρηση των λιγότερο ομιλουμένων γλωσσών της πατρίδας μας, με καθαρά επιστημονικά κριτήρια, χωρίς τις αγκυλώσεις του παρελθόντος⁹⁰.

Επιπλέον, απόψεις υπέρ της διδασκαλίας και της διάσωσης της γλώσσας έχουν εκφραστεί ακόμα και από πολύ υψηλά ιστάμενους Έλληνες πολιτικούς. Το 1998 ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κωστής Στεφανόπουλος επισκεπτόμενος βλαχόφωνα χωριά της Ορεινής Καλαμπάκας αναφέρθηκε στην ανάγκη αναζωογόνησης της γλώσσας. Πρότεινε μάλιστα στους παράγοντες της τοπικής αυτοδιοίκησης της περιοχής την πειραματική διδασκαλία της γλώσσας στα σχολεία, χωρίς όμως να βρει θετική ανταπόκριση. Το 1998 ο Γιώργος Παπανδρέου είχε επίσης αναφερθεί στη γλώσσα και στην ανάγκη επιβίωσής της ώστε να διασφαλίσουμε και να προαγάγουμε τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες στη χώρα μας και ταυτόχρονα να αποκρούσουμε οποιαδήποτε προσπάθεια πολιτικής εκμετάλλευσής τους⁹¹.

Τέλος η ευρωπαϊκή έμφαση στις μειονοτικές γλώσσες έχει τονώσει το ενδιαφέρον για τους «Βλάχους» και στην Ελλάδα. Το τετράτομο σχετικό έργο του Αστέριου Κουκούδη βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών το 1998, και αρκετά άλλα βιβλία έχουν εκδοθεί από το 2000. Όμως μια προσπάθεια να διδαχτούν τα

⁸⁹ Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων .*Η διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας στα σχολεία*, από: <https://athens.indymedia.org/post/285639/> ανάκτηση 15/5/2017.

⁹⁰ Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας. *Δελτίο Τύπου* από: <http://vlahofonoι.blogspot.gr/2012/04/03042012.html> 15/5/2017.

⁹¹ Αρχάκης, Α. (2002). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.

βλάχικα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης σταμάτησε λόγω έλλειψης χρημάτων. Έτσι, παραδόξως διδάσκονται στο πανεπιστήμιο του Freiburg της Γερμανίας και όχι σε ελληνικά πανεπιστήμια.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Σημαντικότητα και πρωτοτυπία της έρευνας.

Αν και το βλάχικο στοιχείο στην Ελλάδα είναι αρκετά έντονο και σημαντικό, η γλώσσα του όμως και η κοινότητα δεν είναι τόσο γνωστή στο ευρύ κοινό. Υπήρξε γενικό βιβλιογραφικό ενδιαφέρον για την ιστορική προέλευση των «Βλάχων», που υπήρξε για χρόνια το μοναδικό αντικείμενο της βιβλιοπαραγωγής, ενώ η γλώσσα θεωρήθηκε δευτερεύον προφορικό ιδίωμα, μία από τις τέσσερις λατινογενείς γλώσσες των Βαλκανίων. Ως αποτέλεσμα του πραγματικού κενού γνώσης ελάχιστα ήταν γνωστά για την πραγματική παρουσία των βλαχόφωνων Ελλήνων και τη γλώσσα τους. Ο χώρος των βλάχικων σπουδών είναι ελάχιστα αναπτυγμένος τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ελάχιστοι είναι οι σύγχρονοι μελετητές της βλάχικης γλώσσας, καθώς ο περισσότερος έχει ασχοληθεί με την χορευτική παράδοση, τα ήθη, τα έθιμα, την ιστορία. Η έρευνα για τη βλάχικη γλώσσα, όπως μιλιέται σήμερα δεν είναι ιδιαίτερα προχωρημένη και μικρός είναι ο αριθμός των σχετικών μελετών. Ελάχιστες μελέτες κοινωνιογλωσσικού περιεχομένου για τα πεδία χρήσης της βλάχικης γλώσσας ή τη στάση των ομιλητών της, έναντι της γλώσσας τους, έχουν πραγματοποιηθεί. Οι μελέτες της βλάχικης γλώσσας στις μέρες μας, και αυτό αποτελεί σημαντική διαφοροποιό ιδιαιτερότητα της βλάχικης σε σχέση με άλλες λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες στην Ελλάδα, δεν βασίζονται στη σχολαστική μελέτη και την επιτόπια έρευνα στο πλαίσιο κάποιας γλωσσικής κοινότητας, αλλά στο σύνολό τους περιγράφουν το ιδίωμα που αποτελεί τη μητρική τους γλώσσα. Με την παρούσα έρευνα προσπαθούμε να συμβάλλουμε, όσο είναι δυνατόν, στο να καλύψουμε το κενό που προαναφέραμε.

4.2. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της έρευνάς μας είναι η μελέτη και η εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας, ως στοιχείου της ταυτότητας των βλαχόφωνων Ελλήνων και η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο αυτή ομιλείται από τους νεότερους σήμερα.

Επίσης επιχειρείται η διερεύνηση της γλωσσικής, κοινωνικής και πολιτισμικής συμπεριφοράς Ελλήνων Βλάχων μαθητών Δημοτικού και Λυκείου με βλαχόφωνους Έλληνες γονείς. Πιο συγκεκριμένα, διερευνάται:

- Η βλάχικη καταγωγή μαθητών Δημοτικού και σχολείου και Λυκείου.
- Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών αλλά και των παππούδων και από τις δύο πλευρές, πατέρα- μητέρας.
- Η ομιλία και κατανόηση της βλάχικης από μαθητές Δημοτικού και Λυκείου και οι μεταξύ τους διαφορές.
- Η επιθυμία των μαθητών εκμάθησης της γλώσσας.
- Η συναναστροφή των μαθητών βλάχικης καταγωγής με άτομα ίδιας καταγωγής.
- Τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των βλαχόφωνων Ελλήνων και τέλος
- Το πώς νιώθουν οι Έλληνες μαθητές με βλαχόφωνους γονείς.

4.3. Δεοντολογία της έρευνας

Η δεοντολογία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της έρευνας, από τη σύλληψη της ιδέας έως τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της. Η ερευνητική εργασία έχει σκοπό να προάγει την επιστημονική γνώση ως κοινωνικό και ατομικό αγαθό. Ως κοινωνικό αγαθό προάγει την ανθρώπινη γνώση και την καινοτομία και συνδέεται αναπόσπαστα με την ελευθερία των ερευνητών, χωρίς την οποία αυτή δεν είναι δυνατόν να διεξαχθεί. Υπό αυτή την έννοια, η ερευνητική εργασία είναι και ατομικό αγαθό, που αποτυπώνεται θεσμικά με την κατοχύρωση της ως αντικείμενο ατομικού

δικαιώματος. Η ατομική και η κοινωνική διάσταση της αξίας της έρευνας πρέπει να εναρμονίζονται⁹².

Οι ερευνητές, κατά τη διεξαγωγή των ερευνών οφείλουν να δείχνουν σεβασμό στην αξιοπρέπεια, την προσωπική αυτονομία και στα ατομικά δικαιώματα των τρίτων προσώπων που εμπλέκονται στην ερευνητική δραστηριότητα. Ιδίως οφείλουν σεβασμό στην ιδιωτική και την οικογενειακή τους ζωή και στις πεποιθήσεις και τις αξίες τις οποίες πρεσβεύουν, επίσης οφείλουν να ενημερώνουν συνοπτικά, με ειλικρίνεια και επάρκεια τα άτομα που πρόκειται να λάβουν μέρος στην έρευνα για τους στόχους αυτής⁹³. Για τους παραπάνω λοιπόν λόγους ενημερώθηκαν οι γονείς των μαθητών, ζητήθηκε και δόθηκε η συγκατάθεσή τους. Διαβεβαιώθηκαν οι μαθητές για την ανωνυμία του ερωτηματολογίου και επιβεβαιώθηκε ότι η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική. Τέλος τόσο οι μαθητές όσο και οι γονείς ενημερώθηκαν για τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί, καθώς και για το σκοπό και τους στόχους της έρευνας.

4.4. Περιορισμοί της έρευνας

Επιλέχθηκαν παιδιά πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γιατί σε αυτό το στάδιο διαμορφώνεται η γλώσσα, εξάλλου σε αυτά βλέπουμε την εξέλιξη της γλώσσας. Παράλληλα σε αυτό το δείγμα θα μπορούσαν να φανούν τυχόν διαφορές στη νεότερη γενιά.

Καθοριστικό για την επιλογή του θέματος ήταν η βλάχικη καταγωγή μου και η ενασχόλησή μου με τους χορούς και τα τραγούδια των αντίστοιχων περιοχών. Το τελευταίο μάλιστα προσδιόρισε και την προέλευση του δείγματος, το οποίο άντλησα από τους χορευτικούς και πολιτιστικούς συλλόγους.

⁹² Κυρίδης, Α. και Χρονοπούλου, Α. (2008). *Περί Επιστημονικής Δεοντολογίας και Πρακτικής*. Αθήνα: Gutenberg.

4.5.Ερωτηματολόγιο

Για τη διεξαγωγή της έρευνάς μας, αξιοποιήσαμε την τεχνική του ερωτηματολογίου, το οποίο είναι βασικό εργαλείο συλλογής δεδομένων και χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο στην εκπαιδευτική έρευνα. Περιλαμβάνει μια σειρά από ερωτήσεις που αναφέρονται σε ένα θέμα που θέλουμε να μελετήσουμε, στις οποίες καλούνται να απαντήσουν τα άτομα του πληθυσμού ή του δείγματος της έρευνας προκειμένου να γίνει η συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα ερευνητικό «εργαλείο» μέσω του οποίου συγκεντρώνονται πολλές και διαφορετικές πληροφορίες. Οι απαντήσεις στα ερωτήματα δίνονται γραπτώς. Το ερωτηματολόγιο, επομένως, είναι ένας τρόπος γραπτής επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου (υποκειμένου). Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αναφέρονται στις γνώσεις, τις γνώμες, τις προτιμήσεις, τα ενδιαφέροντα, τα συναισθήματα, τις προσδοκίες, τις στάσεις, τις αξίες και γενικότερα στα χαρακτηριστικά όλων των πτυχών της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αλλά και στη συμπεριφορά του ατόμου σε προκαθορισμένες καταστάσεις⁹⁴.

Τα ερωτηματολόγια περιλαμβάνουν κλειστού τύπου ερωτήσεις (ερωτήσεις με απαντήσεις πολλαπλής επιλογής, διχοτομικές ερωτήσεις, κλίμακες ιεράρχησης) και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις. Στην έρευνά μας χρησιμοποιούμε κλειστού τύπου ερωτήσεις οι οποίες μπορούν να συμπληρωθούν και να κωδικοποιηθούν εύκολα. Παράλληλα όμως χρησιμοποιούμε και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις, οι οποίες αφήνουν στον ερωτώμενο πλήρη ελευθερία να εκφράσει τις προτιμήσεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του, οργανώνοντας την απάντηση του όπως εκείνος την εννοεί.

Στην περίπτωση της έρευνάς μας, προκειμένου να μετρήσουμε τη στάση των μαθητών Δημοτικού και Λυκείου απέναντι στη βλάχικη γλώσσα δημιουργήσαμε ερωτηματολόγιο με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Το γραπτό ερωτηματολόγιο αποτελείται από 18 ερωτήσεις κλειστού (16) και ανοιχτού τύπου (2).
- Οι πρώτες δύο ερωτήσεις αναφέρονται σε δημογραφικά στοιχεία.
- Οι υπόλοιπες 14 περιλαμβάνουν ερωτήσεις κλειστής απάντησης που αποτελούνταν από ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, εναλλακτικής

⁹⁴Βάμβουκας, Μ. (1998). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη. Καραγεώργος, Δ.Λ. (2002). *Μεθοδολογία έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: Μια διδακτική προσέγγιση*. Αθήνα: Σαββάλας.

απάντησης και διαβαθμισμένης κλίμακας. Επιλέχθηκαν αυτού του είδους ερωτήσεις γιατί «αναγκάζουν» τα υποκείμενα της έρευνας σε απαντήσεις και όχι σε υπεκφυγές, όπως συμβαίνει σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Επίσης, η πολλαπλή επιλογή διαβαθμισμένης κλίμακας μας εξασφαλίζει εύκολα μετρήσιμα, συγκριτικά ποσοτικά αποτελέσματα.

- Τέλος οι δύο τελευταίες ερωτήσεις είναι ανοιχτού τύπου και ερευνούν αισθήματα και προσωπικές απόψεις των μαθητών.

4.6. Δείγμα της έρευνας

Για τη διεξαγωγή της έρευνάς μας, επιλέξαμε τη «βολική» δειγματοληψία (ή «συμπτωματική» ή «ευκαιριακή» δειγματοληψία). Η «βολική» δειγματοληψία περιλαμβάνει την επιλογή ατόμων που βρίσκονται πιο κοντά στον ερευνητή και οι οποίοι λειτουργούν ως υποκείμενα που συμμετέχουν και βοηθούν στη συνέχεια της ερευνητικής διαδικασίας μέχρι να καταστεί δυνατό να αντληθεί το απαραίτητο μέγεθος για την έρευνα δείγμα. Το «δεσμευμένο» κοινό, όπως είναι για παράδειγμα οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί, λειτουργεί συχνά ως κοινό το οποίο συμμετέχει με βάση τη «βολική» δειγματοληψία⁹⁵.

Το δείγμα της έρευνάς μας περιλαμβάνει 200 μαθητές: 100 μαθητές Ε΄ και Στ΄ τάξης Δημοτικού σχολείου και 100 μαθητές Λυκείου. Όλοι οι μαθητές έχουν γεννηθεί και ζουν στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων. Επίσης όλοι οι μαθητές έχουν τον έναν ή και τους δύο γονείς βλαχόφωνους. Η έρευνα ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2017 και ολοκληρώθηκε στα μέσα Απριλίου του ιδίου. Οι μαθητές εντοπίστηκαν μέσω χορευτικών και πολιτιστικών συλλόγων Βλάχων που δραστηριοποιούνται στην πόλη των Ιωαννίνων⁹⁶.

⁹⁵ Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K., (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας: Νέα συμπληρωμένη και αναθεωρημένη έκδοση* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα, & Μ. Φιλοπούλου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 170.

⁹⁶ Πολιτιστικός Σύλλογος Ματσουκίου Ιωαννίνων, Π.Σ. Καλαρρυτών Πίνδος, Σύνδεσμος Συρρακιωτών Ιωαννίνων, επίσης δόθηκε σε μαθητές που κατάγονται από Μέτσοβο, Ανήλιο, Μηλιά, Δίστρατο Κονίτσης.

4.7. Συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων

Πιλοτική έρευνα και ερευνητική διαδικασία

Στην αρχή της ερευνητικής διαδικασίας, προβήκαμε σε πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου σε ένα μικρό δείγμα πληθυσμού⁹⁷. Πιο συγκεκριμένα, χορηγήσαμε ερωτηματολόγια σε 20 μαθητές (10 Δημοτικού και 10 Λυκείου) με σκοπό να ελέγξουμε αν όλες οι ερωτήσεις και οι οδηγίες είναι σαφείς στα ερευνητικά υποκείμενα και να εξαλείψουμε αμφισημίες ή αδυναμίες στη διατύπωση των ερωτήσεων⁹⁸.

Αφού ολοκληρώθηκε η πιλοτική εφαρμογή, τροποποιήσαμε μερικές από τις ερωτήσεις οι οποίες δεν είχαν γίνει αντιληπτές από ορισμένους μαθητές. Οι μαθητές που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου δε χρησιμοποιήθηκαν στο δείγμα της έρευνάς μας. Έπειτα, προβήκαμε στη διανομή των ερωτηματολογίων.

Σχετικά με την υλοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας, αρχικά, δόθηκαν οδηγίες συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια, οι μαθητές κλήθηκαν να τα απαντήσουν. Σε αυτό το σημείο καλό είναι να αναφερθεί ότι όλοι οι μαθητές έδειξαν ιδιαίτερη προθυμία και ενθουσιασμό για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Σχεδόν κανένας δεν χρειάστηκε ιδιαίτερη βοήθεια και ανταποκρίθηκαν με επιτυχία σε ότι τους ζητήθηκε, αφού απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις, τόσο κλειστού όσο και ανοιχτού τύπου, παρόλο που για την πλειοψηφία των μαθητών ήταν μια πρωτόγνωρη διαδικασία. Παράλληλα αρκετοί μαθητές, κυρίως λυκείου, εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για το αντικείμενο έρευνας, αφού φάνηκε ότι είναι κάτι που συζητιέται στα σπίτια τους και δεν τους αφήνει αδιάφορους⁹⁹.

⁹⁷ Mertens, D.M.,(2005). *Έρευνα και αξιολόγηση στην εκπαίδευση και την ψυχολογία* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, & Π. Μπιθάρια, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 225.

⁹⁸ Bell J. (2005). *Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία: Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας* (Ε. Πανάγου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 194.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K., (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας: Νέα συμπληρωμένη και αναθεωρημένη έκδοση* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρια, & Μ. Φιλοπούλου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, 2008 σελ. 439-440.

⁹⁹ Αξίζει να αναφερθούν ορισμένα σχόλια των μαθητών όπως: «Τι ωραία που κάποιος ασχολείται με τα βλάχικα», «θα το πω στον παππού μου να χαρεί!», «δεν θα είχε πλάκα να κάνουμε μαθήματα στο σύλλογο βλάχικη γλώσσας;». Επίσης, «Κάντε ησυχία! Θέλω να σκεφτώ καλά τις απαντήσεις ...μη ρεζιλευτούμε...», «μπορείτε να μας το στείλετε διαδικτυακά, να το προωθήσουμε». Από την άλλη λιγότερα αλλά διόλου αμελητέα ήταν τα σχόλια του τύπου, «βαρετό δεν θέλω να το κάνω», «τι μας νοιάζει τώρα εμάς για τα βλάχικα», «ποιος ασχολείται με τα βλάχικα σήμερα». Παράλληλα σε μικρή επαφή που υπήρχε με τους γονείς των μαθητών, εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την διεξαγωγή

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις απαντήσεις των μαθητών τα κωδικοποιήσαμε και τα περάσαμε στο στατιστικό πακέτο Statistical Package for Social Sciences (SPSS 21.0)

της έρευνας, δεν έφεραν καμία αντίδραση ή αντίθεση, τουναντίον βοήθησαν, κυρίως ενθαρρύνοντας τα παιδιά τους να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια. Τέλος μαθητές, γονείς, χοροδιδάσκαλοι, αλλά και άλλοι εμπλεκόμενοι με τη βλάχικη κοινότητα και τους βλάχικους συλλόγους, όπως διοικητικά συμβούλια, συντάκτες βλάχικων εντύπων (εφημερίδες, περιοδικά) κ.α., εξέφρασαν την επιθυμία τους να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα στο μέλλον και μάλιστα πρότειναν να βοηθήσουν με όποιον τρόπο κριθεί απαραίτητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Στην έρευνα συμμετείχαν 200 μαθητές. Από αυτούς 100 είναι μαθητές δημοτικού σχολείου και 100 μαθητές λυκείου. Η επιλογή να είναι ισόποσες αυτές οι δύο κατηγορίες του δείγματος βασίζεται στη δυνατότητα σύγκρισής τους. Από τους 200 μαθητές, όπως φαίνεται και στο γράφημα 1, οι 102 είναι αγόρια (51%) και οι 98 κορίτσια (49%) (βλ. Παράρτημα, πίνακες 1 και 2).

Γράφημα 1 Φύλο

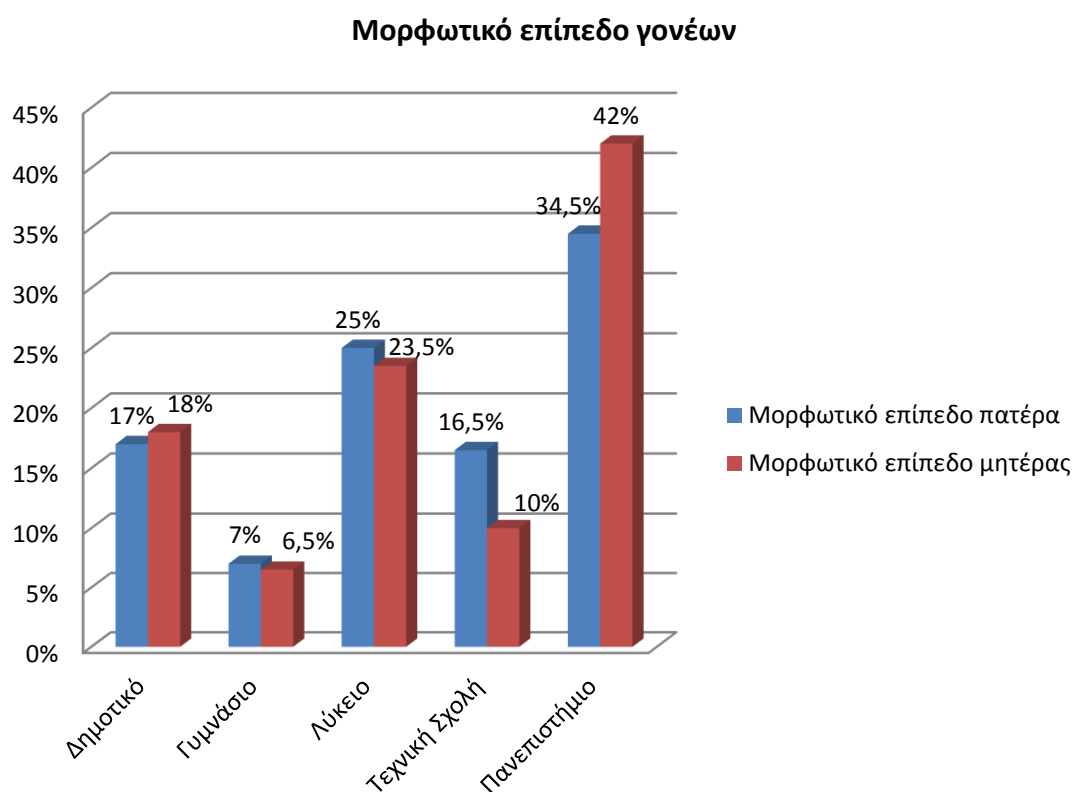
Γράφημα 2 Σχολική βαθμίδα

5.2. Στοιχεία για την οικογένεια και το μορφωτικό επίπεδο

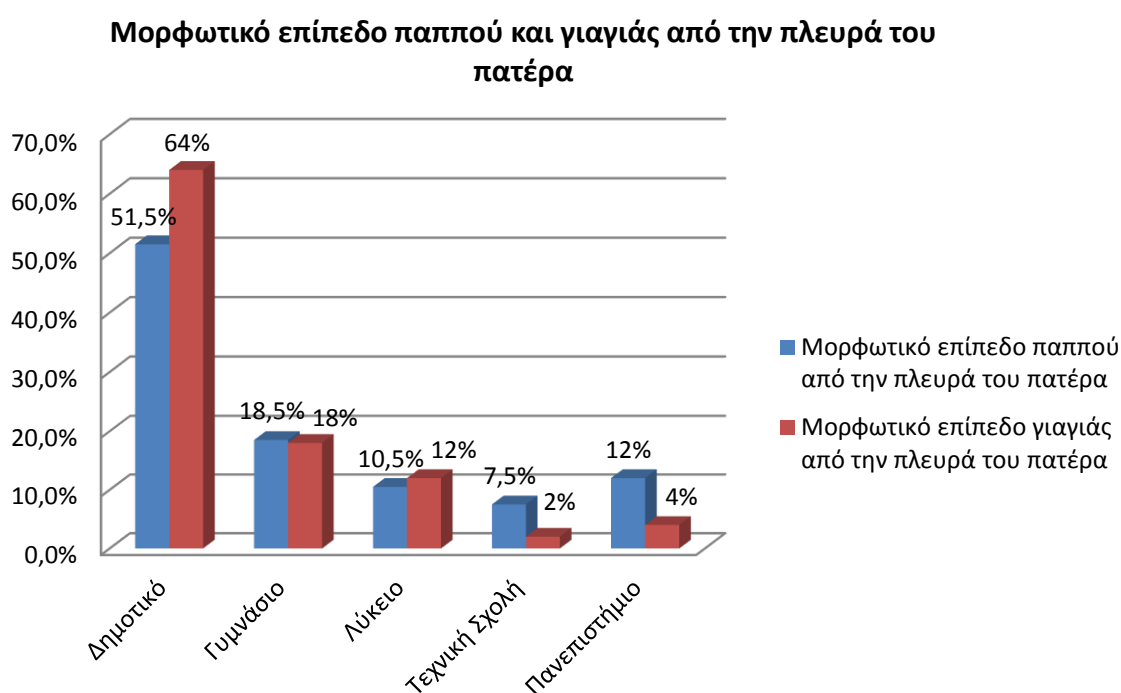
Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος 3, η πλειονότητα των μαθητών του δείγματος έχει γονείς με ανώτατη εκπαίδευση. Συγκεκριμένα το 34,5% των μαθητών έχει πατέρα με πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης και το 42,0% έχει μητέρα με πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης. Ένας στους τέσσερις περίπου μαθητές του δείγματος έχει γονείς αποφοίτους λυκείου (το 25% πατέρα απόφοιτο λυκείου και το 23,5% μητέρα απόφοιτη λυκείου). Ακολουθούν οι μαθητές με γονείς απόφοιτους δημοτικού (17% πατέρα απόφοιτο δημοτικού και 18% μητέρα απόφοιτη δημοτικού). Το 16,5% και το 10,0% των μαθητών του δείγματος έχουν αντίστοιχα πατέρα και μητέρα απόφοιτους τεχνικής σχολής. Το ποσοστό των μαθητών με πατέρα και μητέρα απόφοιτους γυμνασίου είναι χαμηλό (7,0% και 6,5% αντίστοιχα) (βλ. Παράρτημα, πίνακες 4 και 5).

Γράφημα 3 Μορφωτικό επίπεδο γονέων

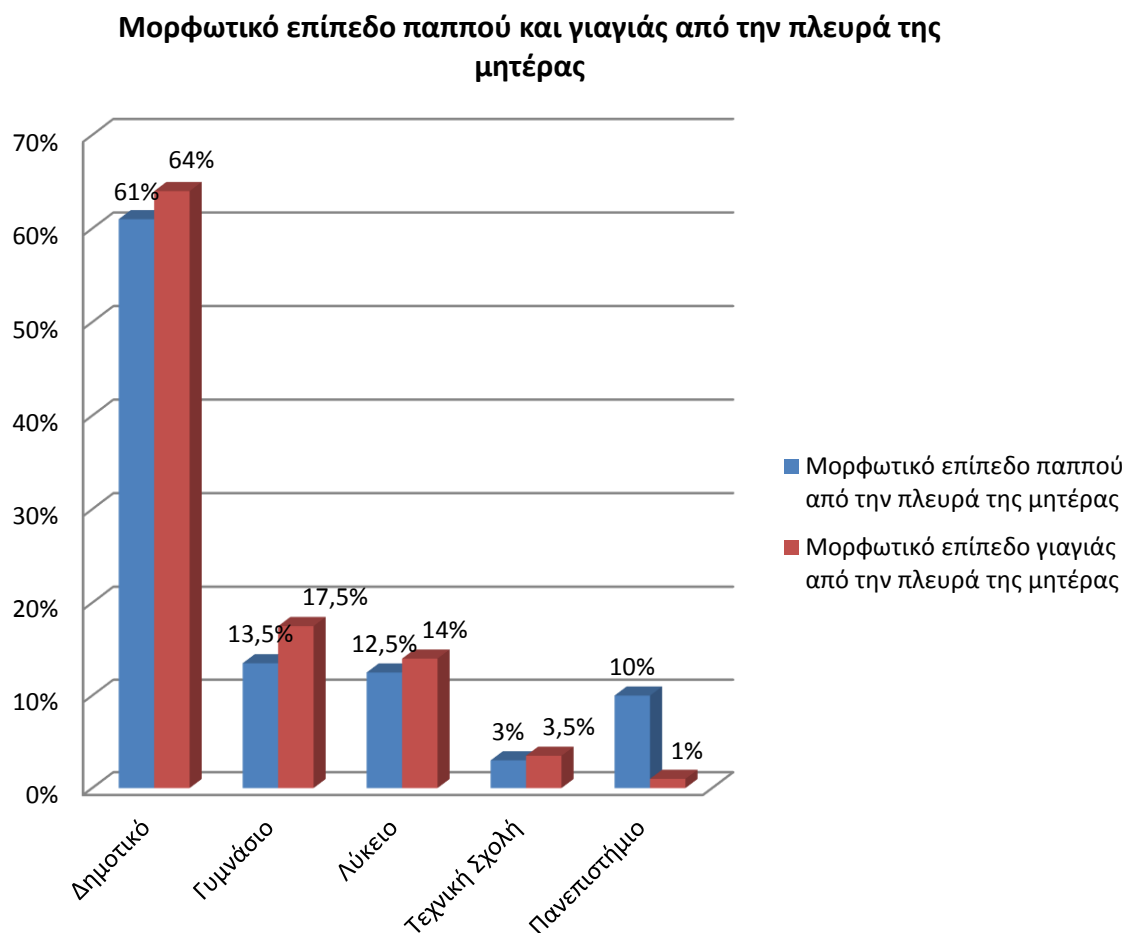

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο των παππούδων του δείγματος, αντίθετα από το μορφωτικό επίπεδο των γονιών, διακρίνουμε συντριπτικά τα ποσοστά εκπαίδευσης δημοτικού, στους παππούδες και στις γιαγιάδες τόσο από την πλευρά της μητέρας όσο και από την πλευρά του πατέρα. Αναλυτικότερα σύμφωνα με το γράφημα 4, οι παππούδες από την πλευρά του πατέρα σε ποσοστό 51,5% έχουν τελειώσει το Δημοτικό σχολείο, το 18,5% το Γυμνάσιο, το 10,5% το Λύκειο, το 15% Τεχνική Σχολή και μόλις το 12% Πανεπιστήμιο. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο της γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα 64% έχει βασικές σπουδές Δημοτικού σχολείου, 18% Γυμνασίου, 12% Λυκείου, 2% Τεχνικής Σχολής και 4% έχει πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Βλέπουμε ότι περίπου ένας στους δύο έχει βασικές σπουδές Δημοτικού Σχολείου. Αντίστοιχα, σύμφωνα με το γράφημα 6, είναι τα ποσοστά για τους παππούδες από την πλευρά της μητέρας: 61% Δημοτικό σχολείο, 13,5% Γυμνάσιο, 12,5% Λύκειο, 3% Τεχνική Σχολή και 10% Πανεπιστήμιο. Το μορφωτικό επίπεδο της γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας: 64% Δημοτικό Σχολείο, 17,5% Γυμνάσιο, 14% Λύκειο, 3,5% Τεχνική Σχολή και 1 % Πανεπιστήμιο. Περίπου σε ποσοστό 60% οι γονείς της μητέρα του δείγματος έχουν τελειώσει Δημοτικό Σχολείο (βλ. Παράρτημα, πίνακες 6,7,8,9).

Γράφημα 4 Μορφωτικό επίπεδο παππού και γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα

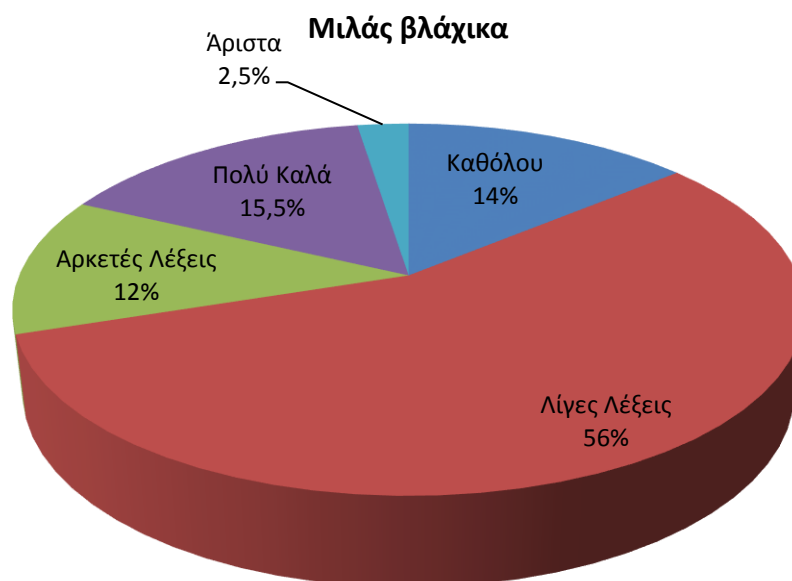
Γράφημα 5 Μορφωτικό επίπεδο παππού και γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας

5.3. Η βλάχικη γλώσσα

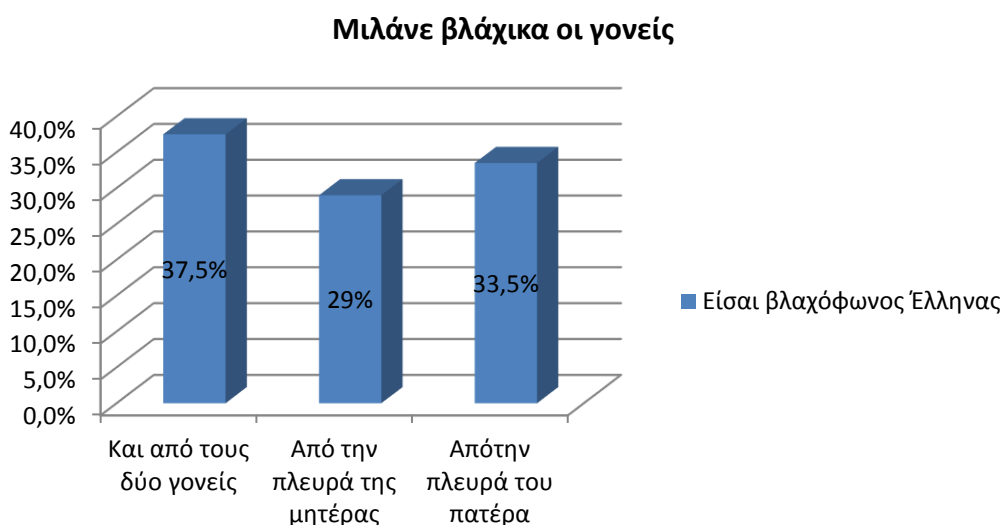
Στη συγκεκριμένη ερώτηση δόθηκαν στους μαθητές πέντε διαφορετικές επιλογές οι οποίες ήταν: «Καθόλου», «Λίγες λέξεις», «Αρκετές λέξεις», «Πολύ καλά» και «Άριστα». Οι ερωτηθέντες είχαν την επιλογή να επιλέξουν μία από τις πέντε επιλογές. Παρατηρώντας τα ποσοστά των απαντήσεων που δόθηκαν κατά φθίνουσα σειρά, προκύπτει ότι: 14% (28 μαθητές) δεν μιλάνε καθόλου τη βλάχικη γλώσσα, 56% (112 μαθητές) μιλάνε λίγες λέξεις, 12% (24 μαθητές) μιλάνε αρκετές λέξεις, 15,5% (31 μαθητές) μιλάνε πολύ καλά και 2,5% (5 μαθητές) μιλάνε άριστα τη βλάχικη γλώσσα. Ως εκ τούτου το 82% των μαθητών δε μιλάει σχεδόν καθόλου ή λίγο τη βλάχικη γλώσσα, ενώ μόλις το 18% ομιλεί τη γλώσσα σε ικανοποιητικό βαθμό. (γράφημα 6) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 10).

Γράφημα 6 Ομιλία βλάχικης γλώσσας

Ως προς την ομιλία της βλάχικης γλώσσας από τους γονείς τους, η πλειονότητα των μαθητών (62,5%), προέρχεται από οικογένειες στις οποίες μόνον ένας από τους δύο γονείς μιλάει τη βλάχικη γλώσσα. Συγκεκριμένα, 58 μαθητές ανέφεραν ότι μιλάει τη βλάχικη γλώσσα μόνο η μητέρα τους (29%) και 67 μαθητές μόνο ο πατέρας τους (33,5%). Βλαχόφωνους γονείς έχει το 37,5% των μαθητών του δείγματος (γράφημα 7) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 3).

Γράφημα 7 Ομιλία βλάχικης γλώσσας από τους γονείς

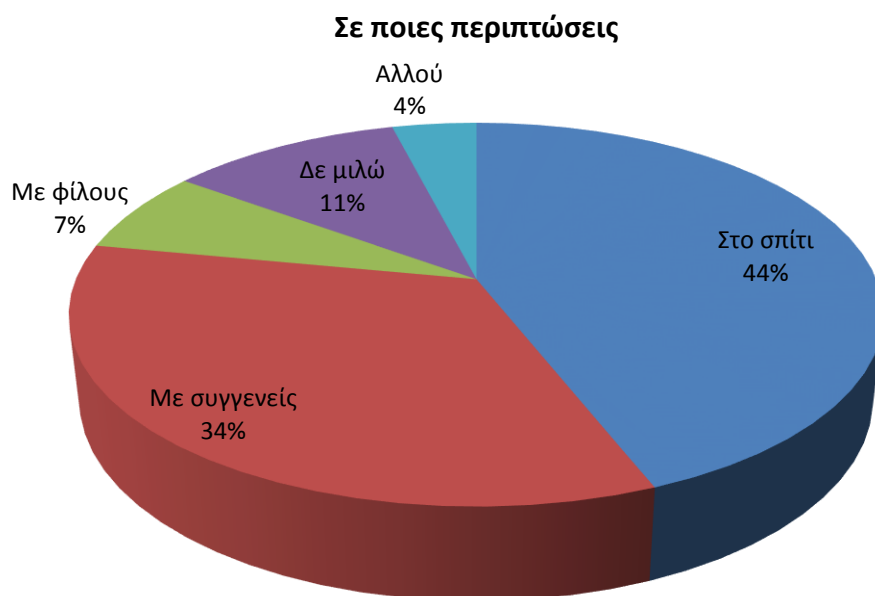

Η ερώτηση είχε ως δυνατές απαντήσεις τις εξής επιλογές:

- Στο σπίτι
- Με συγγενείς
- Με φίλους
- Δε μιλώ
- Αλλού.

Παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε ότι μιλάει τη βλάχικη γλώσσα στο σπίτι 44% (88 μαθητές). Το 34% (68 μαθητές) απάντησε ότι μιλάει με συγγενείς, 11% (22 μαθητές) απάντησε ότι δε μιλάει πουθενά, 7% (14 μαθητές) μιλάει τη βλάχικη γλώσσα με φίλους και τέλος 4% των ερωτηθέντων (8 μαθητές) απάντησε ότι μιλάει τη βλάχικη γλώσσα αλλού. Η πλειοψηφία των μαθητών του συνόλου του δείγματος δήλωσε ότι μιλάει βλάχικα στο σπίτι και με συγγενείς σε ποσοστό 78%. (γράφημα 8). (Βλ. Παράρτημα, πίνακας 11).

Γράφημα 8 Σε ποιες περιπτώσεις μιλάνε οι μαθητές τη βλάχικη γλώσσα

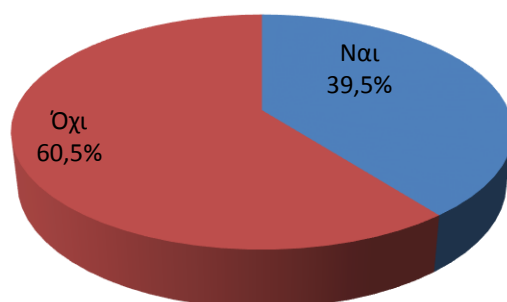

Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος 9, η πλειονότητα των μαθητών του δείγματος δεν καταλαβαίνει τη βλάχικη γλώσσα. Συγκεκριμένα βλέπουμε ότι από το σύνολο του δείγματος 60,5% (121 μαθητές) απαντάνε όχι, δεν καταλαβαίνουν

δηλαδή τη βλάχικη γλώσσα, ενώ το 39,5% (79 μαθητές) απαντάνε ναι καταλαβαίνουν τη βλάχικη γλώσσα (βλ. Παράρτημα, πίνακας 12).

Γράφημα 9 Κατανόηση βλάχικης γλώσσας

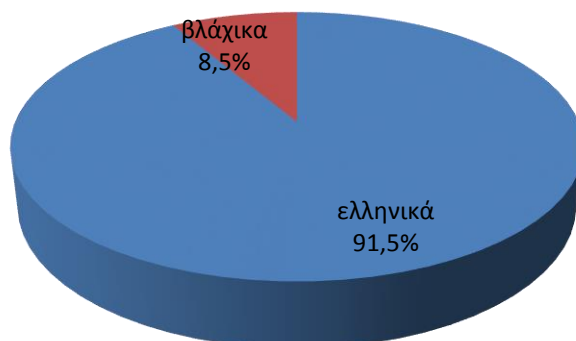
Καταλαβαίνεις βλάχικα

Στην ερώτηση ποια γλώσσα προτιμάτε να μιλάτε στο σπίτι δόθηκαν δύο απαντήσεις: ελληνικά και βλάχικα, καθώς στη συγκεκριμένη έρευνα αυτές οι δύο γλώσσες μας ενδιαφέρουν. Στο γράφημα 10 παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των μαθητών (183 μαθητές, 91,5%) του συνόλου του δείγματος δηλώνει ότι η γλώσσα καθημερινής ομιλίας στο σπίτι είναι τα Ελληνικά, ενώ μόλις το 8,5% του δείγματος (17 μαθητές) δηλώνουν ότι στο σπίτι τους μιλάνε τη Βλάχικη γλώσσα (βλ. Παράρτημα, πίνακας 13).

Γράφημα 10 Γλώσσα προτίμησης στο σπίτι

Ποια γλώσσα προτιμάτε να μιλάτε στο σπίτι

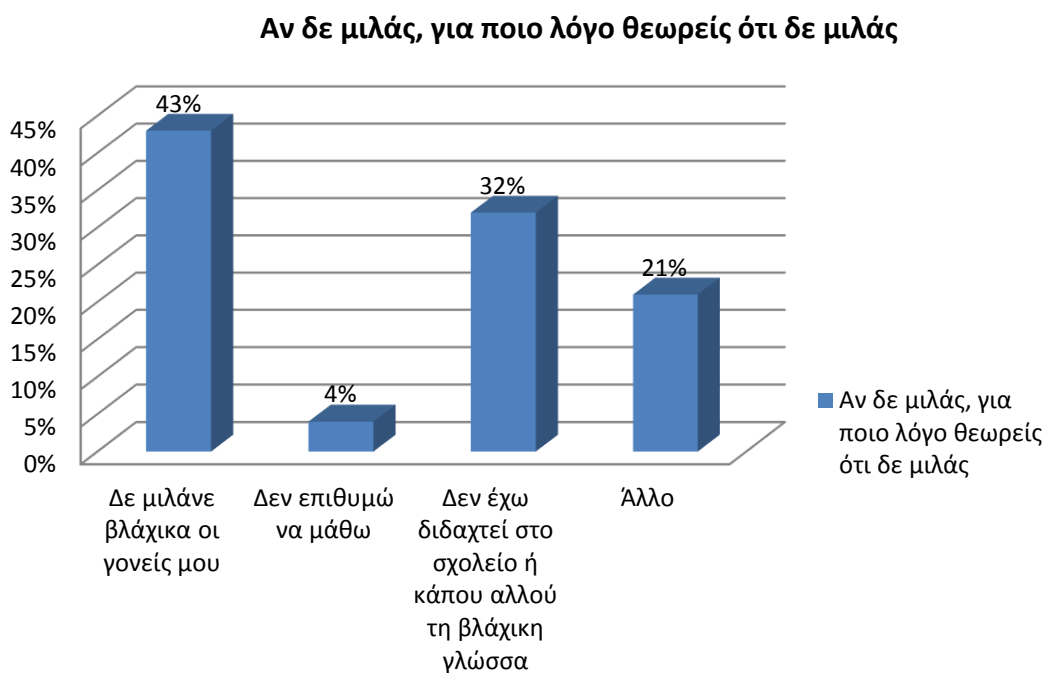

Στη συγκεκριμένη ερώτηση δόθηκαν ως πιθανές απαντήσεις οι παρακάτω επιλογές:

- Δε μιλάνε βλάχικα οι γονείς μου
- Δεν επιθυμώ να μάθω
- Δεν έχω διδαχτεί στο σχολείο ή κάπου αλλού τη βλάχικη γλώσσα
- Άλλο.

Στο γράφημα 11 βλέπουμε ότι 43% (86 μαθητές) του συνόλου του δείγματος δηλώνει ότι δε μιλάει βλάχικα επειδή οι γονείς του δε μιλάνε και 32% (64 μαθητές) επειδή δεν έχει διδαχτεί στο σχολείο ή κάπου αλλού τη βλάχικη γλώσσα, 4% δηλώνει ότι δε μιλάει τη βλάχικη γλώσσα επειδή δεν επιθυμεί να τη μάθει και τέλος 21 % του συνόλου του δείγματος (42 μαθητές) απάντησαν την επιλογή άλλο. (βλ. Παράρτημα, πίνακας 14).

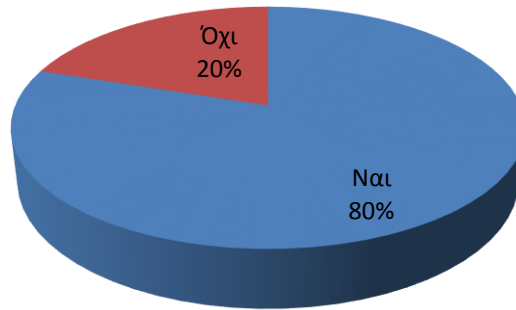
Γράφημα 11 Λόγοι που οι μαθητές δε μιλάνε τη βλάχικη γλώσσα

Η συντριπτική πλειοψηφία του συνόλου του δείγματος 80%, (160 μαθητές) απάντησε ότι, ναι, επιθυμεί να μάθει τη βλάχικη γλώσσα, ενώ το 20% του συνόλου του δείγματος (40 μαθητές), απάντησε, όχι, δεν επιθυμεί να μάθει τη βλάχικη γλώσσα. (γράφημα 12) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 15).

Γράφημα 12 Επιθυμία εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας

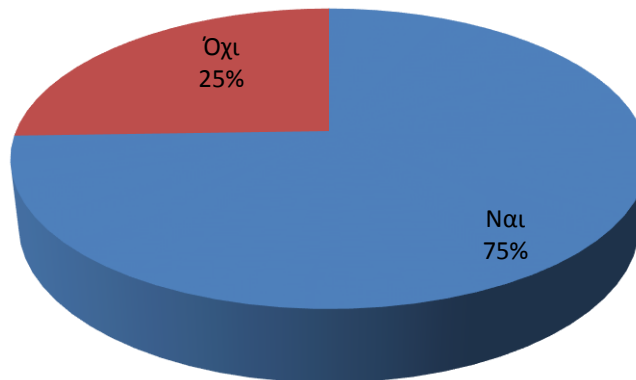
Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα

Στην ερώτηση αν θα έπρεπε να διδάσκεται η βλάχικη γλώσσα, η πλειοψηφία του δείγματος 74,5% (149 μαθητές), απάντησε ότι, ναι, επιθυμεί τη διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας, ενώ η μειοψηφία του δείγματος 25,5% (51 μαθητές), απάντησε ότι, όχι, δεν επιθυμεί. (γράφημα 13) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 16).

Γράφημα 13 Διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας

Θα έπρεπε να διδάσκεται η βλάχικη γλώσσα

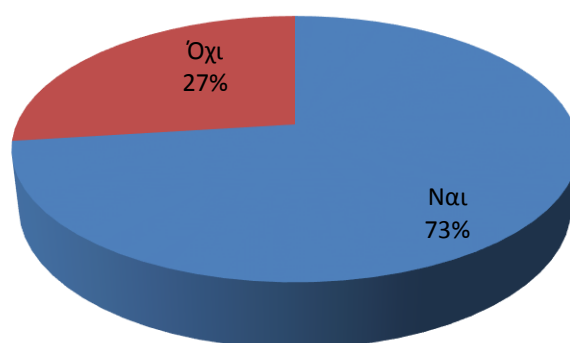
5.4. Τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των βλαχόφωνων Ελλήνων

Στην ερώτηση αν είναι μέλη κάποιου Συλλόγου βλαχόφωνων Ελλήνων, το δείγμα της έρευνας, σύμφωνα με το γράφημα 14 απάντησε ως εξής: Το 73% (146 μαθητές) του δείγματος δηλώνει ότι είναι μέλος βλάχικου συλλόγου, ποσοστό που

αποτελεί και την πλειοψηφία του δείγματος, ενώ το 27% δεν είναι (54 μαθητές), δεν ανήκει σε κάποιο βλάχικο σύλλογο (βλ. Παράρτημα, πίνακας 17).

Γράφημα 14 Μέλη βλάχικων συλλόγων

Είσαι μέλος βλάχικου συλλόγου

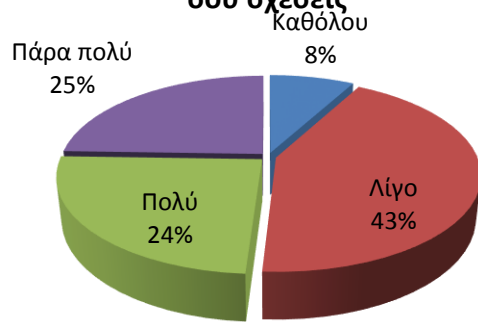
Σχετικά με την συναναστροφή των μαθητών με άλλους βλαχόφωνους Έλληνες κατά τη διάρκεια των κοινωνικών τους σχέσεων δόθηκαν ως πιθανές απαντήσεις οι παρακάτω επιλογές:

- Καθόλου
- Λίγο
- Πολύ
- Πάρα πολύ.

Παρατηρώντας τα ποσοστά των απαντήσεων που δόθηκαν κατά φθίνουσα σειρά, προκύπτει ότι, 43% του συνόλου του δείγματος (86 μαθητές) συναναστρέφεται λίγο άλλους βλαχόφωνους Έλληνες στις κοινωνικές του σχέσεις. Το 24,5% (49 μαθητές) συναναστρέφεται Πολύ, το ίδιο ποσοστό συναναστρέφεται Πάρα πολύ και 8% του συνόλου του δείγματος (16 μαθητές) δεν συναναστρέφεται καθόλου βλαχόφωνους Έλληνες στις κοινωνικές του σχέσεις. Βλέπουμε λοιπόν ότι το 51% του συνόλου του δείγματος συναναστρέφεται καθόλου ή λίγο «Βλάχους» στις κοινωνικές του σχέσεις, ενώ το 49% συναναστρέφεται πολύ ή πάρα πολύ. (γράφημα 15) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 18).

Γράφημα 15 Συναναστροφή με βλαχόφωνους Έλληνες στις κοινωνικές σχέσεις

Συναναστρέφεσαι με βλαχόφωνους Έλληνες στις κοινωνικές σου σχέσεις

Οι απαντήσεις των μαθητών μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο ομάδες. Στην πρώτη ομάδα, η οποία αποτελεί και την πλειονότητα των απαντήσεων, το 75% των μαθητών θεωρούν ότι δεν διαφοροποιούνται, σχετικά με τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά τους με τους υπόλοιπους Έλληνες. Ως εκ τούτου η πλειονότητα των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η βλάχικη κοινότητα δεν διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους Έλληνες. Ακόμα και εκεί που η γλώσσα θα μπορούσε να είναι το διαφοροποιητικό στοιχείο, μόνο ένα 24% απάντησε ότι το μόνο στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους Έλληνες είναι η γλώσσα. Άλλωστε αυτό είναι και το ποσοστό που δε μιλάει τη γλώσσα. (γράφημα 16) (βλ. Παράρτημα, πίνακας 19).

Γράφημα 16 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά βλαχόφωνων Ελλήνων

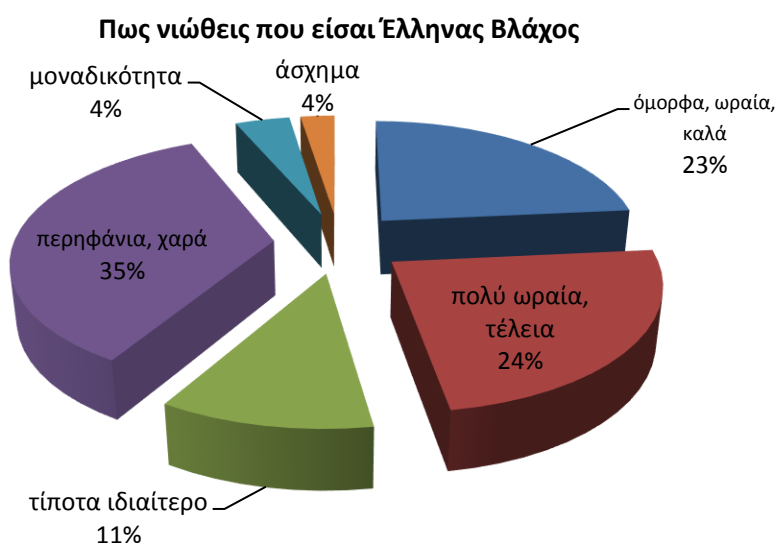
5.5. Συναισθήματα

Στην ανοιχτού τύπου ερώτηση σχετικά με τα συναισθήματα που νιώθουν ως βλαχόφωνοι Έλληνες, οι απαντήσεις των μαθητών του δείγματος ομαδοποιούνται στις εξής κατηγορίες:

- Όμορφα, ωραία, καλά
- Πολύ ωραία τέλεια
- Τίποτα ιδιαίτερο
- Περηφάνια, χαρά
- Μοναδικότητα
- Άσχημα

Από το γράφημα 17 βλέπουμε ότι 35% του δείγματος (70 μαθητές) νιώθει περηφάνια και χαρά, 24% του δείγματος (48 μαθητές) νιώθει πολύ ωραία και τέλεια, 23,5% του δείγματος (47 μαθητές) νιώθει όμορφα, ωραία, καλά, 11% του δείγματος (22 μαθητές) δεν νιώθει τίποτα το ιδιαίτερο για τη βλάχικη καταγωγή του, 4% του δείγματος (8 μαθητές) νιώθει μοναδικότητα και τέλος 2,5% του δείγματος (5 μαθητές) νιώθει άσχημα για τη βλάχικη καταγωγή του. Από το σύνολο του δείγματος προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων 86,5% έχει θετικά αισθήματα για τη βλάχικη καταγωγή του, το 11% δεν αισθάνεται κάτι ιδιαίτερο, ενώ το 5% αισθάνεται άσχημα (βλ. Παράρτημα, πίνακας 20).

Γράφημα 17 Συναισθήματα βλαχόφωνων Ελλήνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στο πλαίσιο του γλωσσικού χάρτη του ελλαδικού χώρου εντάσσεται και η βλάχικη γλώσσα που σήμερα πλέον δεν λειτουργεί όπως παλαιότερα και ούτε έχει τη δυναμική της διαφοροποίησης και επισήμανσης του συγκεκριμένου πληθυσμιακού τμήματος που τη μιλά. Τα άτομα δηλαδή που τη χρησιμοποιούν, ελαττώνονται στον αριθμό και δεν τα συναντούμε σε συγκεκριμένους οικισμούς¹⁰⁰. Έτσι η βλάχικη γλώσσα, που έτσι κι αλλιώς πάντοτε αποτελούσε μια γλωσσική μειονότητα, σήμερα χάνει έστω και αυτή τη «μειονοτική της αυτοτέλεια» και φθίνει καθημερινά μέχρι το βαθμό της εξαφάνισής της, όπως προκύπτει από τις διαπιστώσεις αυτής της εργασίας.

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες στο πέρασμα του χρόνου ασχολήθηκαν τόσο με την κτηνοτροφία όσο και με το εμπόριο. Τις τελευταίες δεκαετίες, όμως, όπως όλοι οι Έλληνες, έτσι και οι βλαχόφωνοι Έλληνες ακολούθησαν το μεταναστευτικό ρεύμα¹⁰¹. Οι βλαχόφωνοι Έλληνες μετανάστευσαν από τις ορεινές περιοχές στα αστικά κέντρα της χώρας μας. Αυτή η εξέλιξη αποτυπώνεται και στο επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων και των παππούδων των μαθητών του δείγματος. Πράγματι η πλειονότητα των μαθητών του δείγματος έχει παππούδες απόφοιτους δημοτικού και γονείς απόφοιτους ανώτατης εκπαίδευσης. Παρατηρείται μια υψηλή εκπαιδευτική κινητικότητα, η οποία είναι πιθανό να συνδέεται αφενός με την αστικοποίηση των βλαχόφωνων Ελλήνων και αφετέρου με τις μεταβολές στις επαγγελματικές τους ασχολίες, οι οποίες, συνήθως, προϋποθέτουν την κατοχή κάποιου σχολικού τίτλου.

Βλέπουμε λοιπόν πως ο παραδοσιακός βίος σχεδόν λησμονήθηκε. Είναι γεγονός πως οι βλαχόφωνοι Έλληνες μέχρι τη δεκαετία του 1950-1960 πηγαινοέρχονταν στα βουνά το καλοκαίρι και στα πεδινά το χειμώνα (χειμαδιά) προς αναζήτηση τροφής για τα αιγοπρόβατά τους. Σήμερα όλες οι ορεινές κοινότητες των «Βλάχων» εγκαταλείφθηκαν και οι κάτοικοί τους διασκορπίστηκαν στα αστικά κέντρα, όπου επιδίδονται σε όλα τα επαγγέλματα. Οι βλαχόφωνοι Έλληνες σπούδασαν και έγιναν

¹⁰⁰ Σιώκης, Ν. (2002). Η βλάχικη γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από Βλάχους αποδήμους, *περ. Ελιμειακά*, (τ. 47 & 48), Θεσσαλονίκη.

¹⁰¹ Θάνος, Θ. (2013). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-2010). Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

επιστήμονες. Η μόρφωση έφερε πρόοδο, η πρόοδος παρέσυρε και τη γλώσσα, αφού πλέον είναι αχρείαστη¹⁰².

Οι κοινωνικοοικονομικές αυτές εξελίξεις επηρέασαν τις συνήθειες των βλαχόφωνων Ελλήνων. Ενώ παλαιότερα οι βλαχόφωνοι Έλληνες επέλεγαν να παντρευτούν με άτομα που μιλούσαν τη βλάχικη γλώσσα, αυτή η συνήθεια φαίνεται σιγά σιγά, με το χρόνο να αλλοιώνεται. Πράγματι, από τους μαθητές του δείγματος, μόνο το 37% των μαθητών έχει γονείς που γνωρίζουν και μιλούν και οι δύο τη βλάχικη γλώσσα. Οι υπόλοιποι μαθητές, δηλαδή δύο στους τρεις περίπου, έχουν γονείς που μόνο ο ένας από τους δύο μιλάει τη βλάχικη γλώσσα. Συμπεραίνουμε έτσι ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες οι βλαχόφωνοι Έλληνες σε ποσοστό πάνω του 50% προβαίνουν σε μεικτούς γάμους. Πρόκειται για σημάδι χαλάρωσης των δεσμών της κοινότητάς τους, διασπάται ο συμπαγής βλάχικος πληθυσμός τους, δεν παντρεύονται αποκλειστικά μεταξύ τους, η γλώσσα παραγκωνίζεται, αφού πλέον δε μιλιέται και από τους δύο γονείς¹⁰³.

Μέσα σε αυτό το κλίμα αστικοποίησης, μοντερνισμού, μεικτών γάμων και γενικότερα κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, όπως ήδη αναφέρθηκε, η βλάχικη γλώσσα χάνει τη δυναμική της, αρχίζει σιγά σιγά να χάνεται. Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας το 82% των μαθητών του δείγματός μας, δε μιλάει σχεδόν καθόλου τη βλάχικη γλώσσα, ενώ μόλις το 18% του δείγματος ομιλεί τη γλώσσα σε ικανοποιητικό βαθμό. Από αυτούς τους μαθητές του δείγματος που μιλάνε τη βλάχικη γλώσσα, η συντριπτική πλειοψηφία φαίνεται να τη μιλάει στο πολύ στενό οικογενειακό της περιβάλλον, στο σπίτι και με συγγενείς. Είναι σαφές ότι τα πεδία χρήσης της βλάχικης γλώσσας είναι πολύ περιορισμένα ούτως ή άλλως. Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην κοινωνική ζωή, στο σχολείο, στο επάγγελμα. Δεν υπάρχει από τους ομιλητές γλωσσική επάρκεια, η δυνατότητα εκμάθησης περιορίζεται μόνο στο οικογενειακό περιβάλλον, αφού δεν διδάσκεται επίσημα και έχουν γίνει ελάχιστες προσπάθειες καταγραφής και κωδικοποίησης, ένας μικρός αριθμός βιβλίων και εντύπων έχει γραφτεί για αυτή τη γλώσσα, δεν έχει υιοθετηθεί ένα ενιαίο σύστημα ορθογραφίας που να επιτρέπει την κατανόηση και ανάγνωση από όλους τους βλαχόφωνους¹⁰⁴.

¹⁰² Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους*, (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

¹⁰³ Κολτσίδας Α.(1993). *Κωτσόβλαχοι, οι Βλαχόφωνοι Έλληνες*. Θεσσαλονίκη: Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη.

¹⁰⁴ Κουκουδής, Α. όπ. π.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά από τους μαθητές του δείγματος στο σπίτι τους είναι η Ελληνική γλώσσα. Για άλλη μια φορά επιβεβαιώνεται η φθίνουσα πορεία της βλάχικης γλώσσας, αυτή τη φορά μέσα από την βλάχικη οικογένεια. Η επικοινωνία μεταξύ των γονέων γίνεται στα βλάχικα ενώ οι ίδιοι απευθύνονται στα παιδιά τους στα ελληνικά. Διαπιστώνουμε επίσης τη συρρίκνωση του λεξιλογίου της βλάχικης που συνοδεύεται από την παρουσία και τη χρήση όλο και περισσότερων λέξεων-δανείων από τα ελληνικά. Τα δάνεια από τα ελληνικά, αρχικά παραπέμπουν σε έννοιες πολιτισμικές που αφορούν πιο πολύπλοκα επίπεδα πολιτισμού, αλλά τώρα με τον καιρό αφορούν και καθημερινές έννοιες και καθημερινές λέξεις¹⁰⁵.

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες γονείς δεν ομιλούν πλέον τη βλάχικη γλώσσα στο σπίτι. Ως εκ τούτου τα παιδιά τους δεν έρχονται σε επαφή με τη βλάχικη γλώσσα, δεν την ακούνε, δεν την καταλαβαίνουν, δεν τη μιλάνε. Οι μαθητές του δείγματός μας δε μιλάνε τη βλάχικη γλώσσα και ενοχοποιούν για αυτό τόσο τους γονείς τους όσο και την ίδια την πολιτεία αφού δεν τους δίνει τη δυνατότητα να τη διδαχτούν, δεδομένου ότι το επιθυμούν και αυτό φαίνεται από την έρευνά μας, αφού 80% του δείγματός μας το επιβεβαιώνει. Επίσης επιβεβαιώνεται πως οι μαθητές που επιθυμούν να μάθουν τη βλάχικη γλώσσα, επιθυμούν ταυτόχρονα και την διδασκαλία της. Η ανυπαρξία όμως επίσημης βλάχικης γλώσσας, μιας γλώσσας που ο περισσότεροι βλαχόφωνοι Έλληνες ομιλούν, είναι ένα σημαντικό δεδομένο. Παρόλα αυτά έγιναν συγκεκριμένες προσπάθειες ενίσχυσης αυτής της γλώσσας. Είναι γνωστό ότι κυκλοφορούν έντυπα, εφημερίδες κτλ, γραμμένα σε αυτή τη γλώσσα, που πολλοί πιστεύουν ότι ουσιαστικά έκανα κακό στη γλώσσα. Και αυτό γιατί ο καθένας γράφει, πολύ απλά τα βλάχικα που αρέσουν στον ίδιο. Δεν μπορούμε να μιλάμε για τη ενδεχόμενη διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας χωρίς προηγουμένως να έχει γίνει συστηματική έρευνα και καταγραφή. Πρέπει πρώτα ερευνητικές ομάδες να αναλάβουν να καταγράψουν τις διαλεκτικές και τις ιδιοματικές μορφές της. Διότι βλέπουμε έντυπα που κυκλοφορούν και ονομάζονται βλαχόφωνα που ένας καλός γνώστης των βλάχικων δεν τα καταλαβαίνει¹⁰⁶.

Οι βλάχικοι Σύλλογοι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης κοινωνίας. Οι σύλλογοι αποτελούν ουσιαστικά μία μεταφορά της κοινωνίας του

¹⁰⁵ Κατσάνης, Ν.(1988). *Ρομανική γλωσσολογία. Ι. Εισαγωγή στις νεολατινικές γλώσσες*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών.

¹⁰⁶ Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων. (2001) *Γλωσσική Ετερότητα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

χωριού στο χώρο. Οι σύλλογοι δημιουργούνται όταν για διαφόρους λόγους οι δομές της κοινωνίας του χωριού ή μιας παραδοσιακής κοινότητας αρχίζουν να γνωρίζουν την διάσπαση και η κοινότητα αρχίζει να αισθάνεται τον κίνδυνο της αποξένωσης των μελών της κάτι που οδηγεί πολύ συχνά στην εγκατάλειψη των εθίμων και όλων των άλλων στοιχείων που σχετίζονται με αυτά. Έτσι ο σύλλογος έρχεται πολύ συχνά να αναπληρώσει το κενό που δημιουργείται από την διάσπαση της παραδοσιακής κοινωνίας μέσα από τον σύγχρονο τρόπο ζωής. Για να πετύχει αυτόν τον στόχο ο σύλλογος προβαίνει συνήθως στις παρακάτω ενέργειες: σύσφιξη των σχέσεων των μελών του, η διάδοση στους νεότερους των εθίμων, των χορών, και των τραγουδιών, και η οργάνωση συναντήσεων, εκδηλώσεων, οι παρεμβάσεις σε θέματα πολιτισμού, διάσωση της γλώσσας στην προκειμένη κ.τ.λ. Οι σύλλογοι μπορούν να προσφέρουν στην καταγραφή και συγκέντρωση των στοιχείων αυτών που αφορούν τον πολιτισμό όπως των εθίμων, των χορών, και των τραγουδιών. Έχουν μάλιστα περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο φορέα την δυνατότητα αυτή για τρεις λόγους: 1) Τα μέλη τους προέρχονται από το χώρο της παράδοσης δηλαδή από χωριά οικισμούς ή περιβάλλοντα όπου βιώνεται η παράδοση. 2) Ως εκ τούτου πολλοί έχουν βιωματικές εμπειρίες ή έχουν στενή επαφή και συγγενικές σχέσεις με άτομα που έχουν βιωματικές εμπειρίες ή είναι ενταγμένα σε κοινωνίες με παραδοσιακό χαρακτήρα. 3. Μπορούν επομένως να έχουν άμεση πρόσβαση σε πληροφορητές που μπορούν να παραδώσουν το κατάλληλο υλικό¹⁰⁷. Πράγματι από τους μαθητές του δείγματός μας, βλέπουμε ότι οι βλάχικοι Σύλλογοι προσελκύουν νέους στους κόλπους τους, αφού τρεις στους τέσσερις δηλώνουν πως είναι ενεργά μέλη και συμμετέχουν σε κάθε είδους δραστηριότητα, που αυτοί οργανώνουν.

Από το σύνολο του δείγματος προκύπτει ότι το 51% συναναστρέφεται καθόλου ή λίγο βλαχόφωνους Έλληνες στις κοινωνικές του σχέσεις, ενώ το 49% συναναστρέφεται πολύ ή πάρα πολύ. Η έρευνα έλαβε χώρα στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων. Οι μαθητές αναμφισβήτητα έρχονται σε επαφή με άτομα της τοπικής κοινωνία που προέρχονται από διάφορες περιοχές τόσο του νομού Ιωαννίνων, της Ελλάδας, γειτονικών χωρών και όχι μόνο. Τα Γιάννινα φέρουν τα χαρακτηριστικά ενός οποιοδήποτε άλλου αστικού κέντρου, που δεν θα μπορούσε μέσα σε αυτό να

¹⁰⁷Κατσανεβάκη, Α. (2003). *Δυνατότητες συμβολής των συλλόγων στην εκμάθηση των δημοτικών τραγουδιών και προτάσεις για τις πρακτικές διδασκαλίας τους*. 5^ο Σεμινάριο Λαογραφίας και Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Περιβόλι Γρεβενών.

μείνει ανεπηρέαστη και η βλάχικη κοινότητα. Σήμερα ο βλαχόφωνος Έλληνας ζει όπως ο οποιοσδήποτε Έλληνας αστός.

Η βλάχικη γλώσσα είναι το κύριο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί το σύγχρονο Έλληνα βλαχόφωνο από οποιονδήποτε άλλο Έλληνα. Σχετικά με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Βλάχων, κυρίαρχη θέση στις απαντήσεις καταλαμβάνει η βλάχικη γλώσσα. Το 75% περίπου των ερωτηθέντων θεωρούν ότι δεν διαφοροποιούνται, σχετικά με τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά τους με τους υπόλοιπους Έλληνες. Ως εκ τούτου η πλειονότητα των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η βλάχικη κοινότητα δεν διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους Έλληνες. Ακόμα και εκεί που η γλώσσα θα μπορούσε να είναι το διαφοροποιητικό στοιχείο, μόνο ένα 24% απάντησε ότι το μόνο στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους Έλληνες είναι η γλώσσα. Άλλωστε αυτό είναι και το ποσοστό που μιλάει τη γλώσσα.

Παρόλα αυτά βλέπουμε ότι η γλώσσα σύμφωνα με το δείγμα μας αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό και αναπόσπαστο κομμάτι της βλάχικης καταγωγής και ταυτότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι η πλειονότητα των απαντήσεων χαρακτηρίζει θετικά τους βλαχόφωνους Έλληνες, έξυπνοι, ντόμπροι, πεισματάρηδες, τίμιοι, έμπιστοι, φιλότιμοι, αλληλέγγυοι και γενναιόδωροι, επίσης χαρακτηρίζονται ως παραδοσιακοί, οικογενειάρχες και αξιοπρεπείς, περήφανοι, μορφωμένοι και κοινωνικοί. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι το 15,5% των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι ισχυρογνώμονες, εγωιστές, ξεροκέφαλο, τσιγκούνηδες, επίσης το 9% ότι είναι τοπικιστές και περήφανοι για την καταγωγή τους. Αντιλαμβάνεται κανείς την αντικειμενικότητα των απαντήσεων, δεδομένου ότι ως άνθρωποι δεν θα μπορούσαν να μην έχουν και αρνητικά χαρακτηριστικά. Παράλληλα τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αποτελούν στερεοτυπικές εικόνες, που έχουν δημιουργηθεί στο πέρασμα του χρόνου από υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες, κυρίως λόγω της οικονομικής ευρωστίας των Ελλήνων βλαχόφωνων και της εσωστρέφειας που πάντα τους χαρακτήριζε ως κοινωνική ομάδα, κυρίως λόγω του νομαδικού τρόπου ζωής τους. Από την άλλη το 12% δηλώνει ότι οι βλαχόφωνοι Έλληνες δεν έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, είναι όπως όλοι οι υπόλοιποι Έλληνες, συνέπεια της αφομοίωσης και του μοντέρνου τρόπου ζωής.

Όπως προκύπτει από την έρευνά μας η αγάπη και υπερηφάνεια για τη βλάχικη καταγωγή αποτελεί κύριο άξονα των ερωτηθέντων μαθητών. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους νιώθουν θετικά αισθήματα, χαίρονται για την καταγωγή τους και

δεν ντρέπονται να εκφράζονται ανοιχτά για αυτήν. Η περηφάνια τους είναι απόρροια της θέσης των βλαχόφωνων Ελλήνων σε προηγούμενους χρόνους, σε εποχές που οι βλαχόφωνοι Έλληνες, οι οικισμοί και οι κοινωνίες τους βρίσκονταν στα ψηλότερα σκαλοπάτια της βαλκανικής κοινωνικής και οικονομικής διαστρωμάτωσης¹⁰⁸.

Συσχετίζοντας τις απαντήσεις που έδωσε το δείγμα μας, θέτοντας ως παράγοντα την ηλικία, έχουμε μαθητές Δημοτικού και Λυκείου σχολείου, μπορούμε συνοπτικά να συμπεράνουμε ότι οι γονείς των μαθητών Δημοτικού έχουν υψηλότερα επίπεδα μόρφωσης σε σχέση με τους γονείς των μαθητών Λυκείου, αφού σχεδόν σε διπλάσιο ποσοστό, οι μαθητές Δημοτικού σχολείου έχουν γονείς που τελειώσε πανεπιστήμιο σε σχέση με τους γονείς των μαθητών Λυκείου. Παράλληλα διαπιστώνεται ότι οι μαθητές λυκείου μιλάνε καλύτερα βλάχικα σε σχέση με τους μαθητές του δημοτικού. Οι μαθητές λυκείου κατέχουν καλύτερα τη βλάχικη γλώσσα, συμπεραίνουμε ότι κατεβαίνοντας τη βαθμίδα εκπαίδευσης, μικραίνοντας δηλαδή η ηλικία των μαθητών, η γλώσσα, διαγράφει φθίνουσα πορεία.

¹⁰⁸ Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους*, (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι βλαχόφωνοι Έλληνες αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής κοινωνίας. Διάφοροι και πολλοί παράγοντες συνέβαλαν στο γεγονός ώστε η μελέτη τους να παραγκωνιστεί και σήμερα πλέον να μην υπάρχουν κάποια στοιχεία. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον το οποίο αποτυπώνεται στην επιστημονική έρευνα. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η παρούσα έρευνα. Οι έρευνες διαπιστώνουν ότι τα στοιχεία που συνθέτουν την κοινωνικοπολιτισμική ταυτότητα των βλαχόφωνων Ελλήνων σιγά σιγά χάνονται στο πέρασμα του χρόνου. Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, με όλους τους περιορισμούς που αυτά συνεπάγονται προκύπτει ότι:

- Οι βλαχόφωνοι Έλληνες έχουν επηρεαστεί από τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη μεταπολεμική περίοδο και ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες με αποτέλεσμα συνήθειες και παραδόσεις τους να παρακμάζουν. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι ότι δεν παντρεύονται αποκλειστικά μεταξύ τους, διασπάται ο συμπαγής βλάχικος πληθυσμός τους, χαλαρώνουν οι δεσμοί της κοινότητάς τους.
- Η βλάχικη γλώσσα μιλιέται από ένα πολύ μικρό ποσοστό μαθητών με βλαχόφωνους Έλληνες γονείς. Παράλληλα στο σπίτι μιλιέται σχεδόν αποκλειστικά η ελληνική γλώσσα, ενώ οι ελάχιστοι μαθητές που μιλάνε τη βλάχικη γλώσσα, τη μιλάνε συνήθως στο σπίτι με συγγενείς.
- Ένα πολύ μικρό ποσοστό Ελλήνων μαθητών με βλαχόφωνους γονείς καταλαβαίνει τη βλάχικη γλώσσα.
- Η εγκατάλειψη της ομιλίας της βλάχικης γλώσσας οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, στους μεικτούς γάμους των γονέων, την προπαγάνδα, τη μη διδασκαλία στο σχολείο, στην αλλαγή του τρόπου ζωής των βλαχόφωνων Ελλήνων, στην ολοένα αυξανόμενη διείσδυση της αγγλικής γλώσσας, στην παγκοσμιοποίηση.
- Οι Έλληνες μαθητές με βλάχικη καταγωγή δε μιλούν τη βλάχικη γλώσσα, επιθυμούν να τη μάθουν και να τη διδαχτούν. Παράλληλα οι

μαθητές λυκείου μιλάνε καλύτερα βλάχικα σε σχέση με τους μαθητές του δημοτικού.

- Σήμερα ο βλαχόφωνος Έλληνας ζει όπως ο οποιοσδήποτε Έλληνας αστός. Η Βλάχικη γλώσσα είναι το κύριο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί το σύγχρονο Έλληνα βλαχόφωνο από οποιονδήποτε άλλο Έλληνα.
- Η βλάχικη γλώσσα χάνεται και αυτή η απώλεια δημιουργεί αισθήματα λύπης.
- Οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι άνθρωποι περήφανοι για την καταγωγή τους.

Σήμερα για τους απλούς βλαχόφωνους Έλληνες η βλάχικη ταυτότητα είναι ζήτημα κοινωνικοπολιτισμικής καταγωγής και όχι ζήτημα “εθνικής ή εθνοτικής δικαίωσης”. Ανάμεσα στους πιο ηλικιωμένους σπάνια θα συναντήσει κανείς ανθρώπους που δε θα εκφράσουν κάποια λύπη για την απώλεια της γλώσσας στις νεότερες γενιές, όπως και για τη μοιραία πορεία της που φαίνεται πως έχει ήδη προδιαγραφεί. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι βλαχόφωνοι Έλληνες είναι άνθρωποι περήφανοι για την καταγωγή τους. Αυτή η περηφάνια δεν πηγάζει από μία αίσθηση εθνικής ή εθνοτικής διαφοροποίησης. Η περηφάνια τους είναι απόρροια της θέσης των βλαχόφωνων Ελλήνων σε προηγούμενους χρόνους, σε εποχές που οι Βλάχοι, οι οικισμοί και οι κοινωνίες τους βρίσκονταν στα ψηλότερα σκαλοπάτια της βαλκανικής κοινωνικής και οικονομικής διαστρωμάτωσης. Επιπλέον, στη συλλογική μνήμη τους διαφυλάχθηκε η τραυματική αίσθηση πως η προσφορά τους στα ελληνικά δρώμενα δεν εκτιμήθηκε όπως θα έπρεπε. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την παραδοσιακή περηφάνια τους¹⁰⁹.

Πλέον οι βλαχόφωνοι Έλληνες μιλάνε και βλάχικα και ελληνικά. Οι πολιτισμικές διαφορές τους, τουλάχιστον στις περιοχές όπου βρίσκονται σε συνεχή και για αιώνες επαφή, ίσως και να μην έπαιξαν και να μην παίζουν καθοριστικό ρόλο ή και να είναι σχεδόν αμελητέες, για τη συμβίωση και την κοινή τους εξέλιξη, κι αυτό γιατί οι βλαχόφωνοι Έλληνες τονίζουν την ελληνική τους ταυτότητα παρά αυτή τη γλωσσική διαφοροποίηση. Εξάλλου, όπως προκύπτει και από τα αποτελέσματα της έρευνας τα χαρακτηριστικά που αποδίδουν οι μαθητές του δείγματος στους βλαχόφωνους Έλληνες δεν διαφοροποιούνται από τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων. Όπως

¹⁰⁹ Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους*, (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

επισημαίνει και ο Φυντανίδης, «...οι Βλάχοι στον τόπο μας, αισθάνονται περισσότερο Έλληνες ακόμα και από αυτούς που υποστηρίζουν ότι είναι και ευθέως απόγονοι του Περικλή»¹¹⁰.

Βέβαια, η γλωσσική αφομοίωση για ομάδες όπως οι «Βλάχοι» μπορεί να σημαίνει την εξαφάνισή τους. Ωστόσο, στην απώλεια της γλώσσας συνέβαλαν κατά πολύ και οι ίδιοι οι «Βλάχοι» όπου και αν βρέθηκαν. Ο μοντερνισμός στάθηκε μεγαλύτερος εχθρός για τη γλωσσική επιβίωση από όχι η στάση και οι θέσεις των αρχών. Είναι σίγουρο πως η γλώσσα και μία ισχυρότερη αίσθηση της βλάχικης καταγωγής συνέχισαν να επιβιώνουν σε ομάδες, κοινωνίες και κοινότητες χαμηλότερης οικονομικής και κοινωνικής διαστρωμάτωσης, όπως ανάμεσα στους νομαδοκτηνοτρόφους και τους απογόνους τους από ό,τι ανάμεσα στους βλαχόφωνους Έλληνες των πιο αστικοποιημένων και ευπορότερων οικισμών και ομάδων. Το αξιοσημείωτο για τη γλώσσα είναι πως αυτή επιβιώνει μέχρι και σήμερα. Εκεί όπου η βλάχικη καταγωγή δεν ενοχοποιήθηκε, αλλά έφτασε μέχρι το σημείο να απολαμβάνει κάποια τιμητική διάκριση τόσο από τους βλαχόφωνους Έλληνες, όσο και από τους μη, η γλώσσα αποενοχοποιήθηκε και οι συνθήκες για την επιβίωσή της ήταν καλύτερες¹¹¹.

Υπάρχουν βέβαια και κάποιοι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά το ζήτημα της γλώσσας των βλαχόφωνων Ελλήνων. Τέτοιοι είναι ο χαρακτήρας των οικισμών, η μεγάλη τους γεωγραφική διασπορά, οι κοινωνικές δομές, η παγκοσμιοποίηση, οι διεθνείς εμπορικοί δεσμοί, η ολοένα αυξανόμενη διείσδυση της αγγλικής γλώσσας. Εύκολα ενοχοποιούνται η κρατική πολιτική και η στάση της πλειονότητας, λησμονείται όμως ότι η αφομοίωση και ο θάνατος μιας γλώσσας μπορεί να επέλθουν ακόμη και ως φυσιολογική εξέλιξη. Γλώσσες κινδυνεύουν καθημερινά με εξαφάνιση είτε γιατί η απομονωμένη θέση των οικισμών των ανθρώπων που τις μιλούν δεν ευνοεί την ανάπτυξη ενός κατάλληλου συστήματος στήριξης της γλώσσας, είτε γιατί έχουν χάσει τη σημασία τους για την οικονομία του τόπου, είτε γιατί κάποια άλλη γλώσσα ασκεί μεγαλύτερη έλξη¹¹².

Τέλος από τα συμπεράσματα που προέκυψαν ήταν ότι η βλάχικη στην Ελλάδα είναι μόνο γλώσσα της προφορικής παράδοσης και υπό εξαφάνιση γλώσσα. Επίσης

¹¹⁰ Φυντανίδης, Σ. (1994). Πρόλογος. Στο Έξαρχος, *Αυτοί είναι οι Βλάχοι* (σελ. 9-12). Αθήνα: Γαβρηλίδης, σελ. 10

¹¹¹ Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους*, (τόμοι 1-4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

¹¹² Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

ότι το ζήτημα της επιβίωσής της συνδέεται στενά με τη στάση των αρχών απέναντί της αλλά ακόμη περισσότερο με τη στάση των ομιλητών της. Πιθανότατα μια προσπάθεια καταγραφής και διατήρησης της βλάχικης θα μπορούσε να παρατείνει για αρκετό καιρό ακόμη τη χρήση της. Καθοριστική πρόκειται να αποβεί για τη διατήρησή της η στάση των ομιλητών της απέναντι στη βλάχικη, καθόσον πολλοί ομιλητές προς το παρόν έχουν αρνητική τοποθέτηση και πιστεύουν πως η γλώσσα τους είναι υποδεέστερη και ακατάλληλη για σύνθετες μορφές επικοινωνίας. Πιθανότατα ακόμη η καθιέρωση των βλάχικων σπουδών ως γνωστικού αντικειμένου ή ως μαθήματος σε πανεπιστημιακό επίπεδο και η ενδεχόμενη σύσταση φορέα για τις βλάχικες σπουδές ίσως συνέβαλλαν ως το μόνο ρεαλιστικό πλαίσιο έρευνας για τη βλάχικη γλώσσα και πολιτισμική ιδιαιτερότητα σήμερα στην Ελλάδα¹¹³.

¹¹³ Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον για τη βλάχικη γλώσσα και τον πολιτισμό των βλαχόφωνων Ελλήνων. Ωστόσο αυτό δεν είναι αρκετό. Η έρευνα για τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των βλαχόφωνων Ελλήνων, θα πρέπει να αυξηθεί, ανάγκη επιτακτική σήμερα, καθώς, ήδη πολλά ήθη και έθιμά τους σήμερα σταδιακά εγκαταλείπονται. Αυτό προέκυψε και από τα σχόλια τόσο των μαθητών του δείγματος που συμμετείχαν στην έρευνα όσο και των γονέων τους. Η γλώσσα αποτελεί ένα σημαντικό κοινωνικοπολιτισμικό στοιχείο, ίσως το σημαντικότερο της κοινωνικοπολιτισμικής ταυτότητας των βλαχόφωνων Ελλήνων. Θα πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες σε θεσμικό επίπεδο τόσο από την πολιτεία, όσο από τους ίδιους τους βλαχόφωνους Έλληνες ως ξεχωριστά άτομα. Επίσης οι σύλλογοι, πολιτιστικοί, χορευτικοί, λαογραφικοί μπορούν να λειτουργήσουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Πολλές οι προσπάθειες για τη διατήρηση της βλάχικης γλώσσας στον Ελλαδικό χώρο. Το άγχος για την τεκμηρίωση μιας κατά το δυνατόν μακράς γραπτής παράδοσης και μιας ευγενούς ιστορίας των βλαχόφωνων ελλήνων οδηγεί καμιά φορά σε περίεργα και αμφιλεγόμενα αποτελέσματα¹¹⁴. Προτεραιότητα πρέπει να γίνει η εξύψωση του κύρους της γλώσσας, η δημόσια εικόνα της και η αυτοπεποίθηση των βλαχόφωνων ελλήνων που τη μιλούν. Χρήσιμη κρίνεται η εξοικείωση του κοινού με τις βλάχικες εκδόσεις. Η διάδοσή τους θα κλόνιζε την ανθεκτικότητα ευρέως διαδεδομένων αντιλήψεων σχετικά με τη γλώσσα (λ.χ. άγραφο, πτωχό ιδίωμα). Στη συνέχεια θα μπορούσαν να συνταχτούν σε κοινό σύστημα γραφής διδακτικά εγχειρίδια εκμάθησης της γλώσσας, να ενισχυθεί η διδασκαλία σε προαιρετική βάση και να στηθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις (λογοτεχνικοί διαγωνισμοί, λογοτεχνικές βραδιές κ.τ.λ.). Απαραίτητη κρίνεται η άμεση δραστηριοποίηση των ντόπιων με σκοπό τη μεγαλύτερη απήχηση αυτών των ενεργειών. Παράλληλα οι σύλλογοι μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διάσωση της βλάχικης Γλώσσας.

¹¹⁴ Οι μεταφράσεις για παράδειγμα της Αγίας Γραφής ή της Οδύσσειας δεν εξυπηρετούν παρά μια ματαιοδοξία. Αρκετές από αυτές τις κινήσεις παραβλέπουν την πραγματικότητα της έλλειψης βασικών έργων (αναγνωστικά, γραμματικές, γεωγραφία, ιστορία), πολύ πιο χρήσιμων για τη στήριξη της γλώσσας.

Μπορούν να συγκεντρώσουν, να διασώσουν και να αξιοποιήσουν τον παραδοσιακό πλούτο και οποιοδήποτε άλλο λαογραφικό υλικό και ταυτόχρονα να πραγματοποιούν εκδηλώσεις ώστε να παρουσιάζουν στο κοινό, βλάχικο και μη, αυτόν το βλάχικο πλούτο. Επιπλέον κύριο μέλημα των βλάχικων συλλόγων πρέπει να είναι η διάσωση και διαιώνιση λαϊκών εκδηλώσεων, που ο σύγχρονος τρόπος ζωής είχε βάλει στο περιθώριο. Μπορούν έτσι να διοργανώνουν συνεστιάσεις και ομιλίες, προσκαλώντας ομιλητές που αναπτύσσουν θέματα της βλάχικης θεματολογίας. Τέλος σχετικά με την παρούσα έρευνα δυνατή είναι η χρήση και ποιοτικών τεχνικών συλλογής δεδομένων για μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος.

Βιβλιογραφία

- Αβέρωφ-Τοσίτσα, Ε. (1992). *Η πολιτική πλευρά του Κουτσοβλαχικού Ζητήματος*. Τρίκαλα: Φιλολογικός Ιστορικός Σύλλογος Τρικάλων και Ίδρυμα Αβέρωφ-Τοσίτσα.
- Ανθεμίδης Α. (1997). *Οι Βλάχοι της Ελλάδος*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης.
- Αρχάκης, Α. (2002). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Βακαλόπουλος, Α. (1974). *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* (τόμος Γ). Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος.
- Βακαλόπουλος, Α. (2000). *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού Ήπειρος*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Βάμβουκας, Μ. (1998). *Εισαγωγή στην ψυχολογική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Bell J. (2005). *Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία: Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας* (Ε, Πανάγου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας: Νέα συμπληρωμένη και αναθεωρημένη έκδοση*. (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα, & Μ. Φιλοπούλου, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Έξαρχος, Γ. (1994). *Αυτοί είναι οι Βλάχοι*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Έξαρχος, Γ. (2001). *Οι Ελληνόβλαχοι (Αρμάνοι)* (τόμοι Α και Β). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Θάνος, Θ. (2013). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-2010). Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ιντζεσίλογλου, Ν. (1999). *Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων. Το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας*. Στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου-Αλιπράντη Δ., Γερμανός Κ & Οικονόμου Θ. (επιμέλεια), *Εμείς και οι άλλοι: Αναφορά στις τάσεις και στα σύμβολα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Kahl, T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

- Καραγεώργος, Δ. Α. (2002). *Μεθοδολογία έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: Μια διδακτική προσέγγιση*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Κατσανεβάκη, Α. (2003). *Δυνατότητες συμβολής των συλλόγων στην εκμάθηση των δημοτικών τραγουδιών και προτάσεις για τις πρακτικές διδασκαλίας τους*. 5^ο Σεμινάριο Λαογραφίας και Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών, Περιβόλι Γρεβενών.
- Κατσάνης, Ν.(1977). *Ελληνικές επιδράσεις στα Κουτσοβλαχικά*. Θεσσαλονίκη: έκδ. ιδίου.
- Κατσάνης, Ν.(1988). *Ρομανική γλωσσολογία. Ι. Εισαγωγή στις νεολατινικές γλώσσες*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών.
- Κατσάνης Ν. & Ντίνας Κ. (1990). *Γραμματική της κοινής Κουτσοβλαχικής*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών μελετών.
- Κατσάνης, Ν. (1993). *Η δημιουργία βλάχικης αστικής τάξης*. Αθήνα: Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Μετσοβίτικων Σπουδών.
- Κατσάνης Ν. (2005). *Η πνευματική και εθνική προσφορά των Βλάχων στον Ελληνισμό*. Πρακτικά Ημερίδας 22ου Πανελληνίου Ανταμώματος Βλάχων 2 Ιουλίου, Κατερίνη.
- Κεκαυμένος (1996). *Στρατηγικόν* (γ΄ έκδοση). Αθήνα: Κανάκη.
- Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων. (2001) *Γλωσσική Ετερότητα στην Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Κεραμόπουλος Α. (1939). *Τι είναι οι Κουτσόβλαχοι*. Αθήνα: έκδ. ιδίου.
- Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους. Η Θεσσαλονίκη και οι Βλάχοι* (τόμος 1). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους. Οι Μητροπόλεις και η Διασπορά των Βλάχων* (τόμος 2). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους. Οι Ολύμπιοι Βλάχοι και τα Βλαχομογλενά* (τόμος 3). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Κουκουδής, Α. (2001). *Μελέτες για τους Βλάχους. Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και οι Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας* (τόμος 4). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

- Κοκούδης Α.& Γούναρη Δ. (1997). Από την Πίνδο ως την Ροδόπη: Αναζητώντας τις εγκαταστάσεις και την ταυτότητα των Βλάχων. *Ιστορ*, τεύχος 10. Αθήνα.
- Κολτσίδα Α.(1993). *Κωτσόβλαχοι, οι Βλαχόφωνοι Έλληνες*. Θεσσαλονίκη: Εθνολογική, λαογραφική και γλωσσολογική μελέτη.
- Κολτσίδα, Α.(1994). *Ιδεολογική συγκρότηση και εκπαιδευτική οργάνωση των Ελληνοβλάχων στο βαλκανικό χώρο (1850-1913)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κούμας, Κ. Μ. (1832). *Οι Έλληνες, Ιστορία των Ανθρωπίνων Πράξεων* (τομ. ΙΒ). Βιέννη: Α. Αουκούλου.
- Κυρίδης, Α. και Χρονοπούλου, Α. (2008). *Περί Επιστημονικής Δεοντολογίας και Πρακτικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κωνσταντοπούλου, Χ. (1999). Εισαγωγή: Αναφορά στην έννοια και στις όψεις των σύγχρονων αποκλεισμών. Στο Κωνσταντοπούλου Χ., Μαράτου- Αλιπράντη Δ., Γερμανός Κ & Οικονόμου Θ. (επιμέλεια), *Εμείς και οι άλλοι: Αναφορά στις τάσεις και στα σύμβολα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Λαζάρου, Α. (1993). *Βαλκάνια και Βλάχοι*. Αθήνα: Εκδ. Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός.
- Λαζάρου, Α. (1986). *Βλάχοι ελληνικών χωρών*. Αθήνα: έκδ. ιδίου.
- Leake, W. M. (1967). *Travels in Nothrn Greece* (τ. 1-4). Άμστερνταμ: Hakker.
- ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2009.
- Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα.
- Μαράτου- Αλιπράντη, Α & Γαληνού, Π. (1999). *Πολιτισμικές ταυτότητες: από το τοπικό στο παγκόσμιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Mertens, D.M.(2005). *Έρευνα και αξιολόγηση στην εκπαίδευση και την ψυχολογία* (Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, & Π. Μπιθάρια, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νικολαΐδης, Κ.(1909). *Ετυμολογικόν λεξικόν της κουτσοβλαχικής γλώσσας*. Αθήνα: υπό Κωνσταντίνου Νικολαΐδη.

- Νικολαΐδου, Ε.(1984). Η στάση της ρουμανικής προπαγάνδας στην προσάρτηση της Ήπειρο-Θεσσαλίας στην Ελλάδα. Αθήνα: Δωδώνη.
- Νικολαΐδου, Ε.(1995). *Η Ρουμάνικη Προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα Βλαχόφωνα Χωριά της Πίνδου*. Ιωάννινα: Ε.Η.Μ.
- Νιτσιάκος, Β.(1991). *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Παπαβασιλείου, Α. (1969). *Ιστορικά Σημειώματα για τους Βλάχους ή Κουτσόβλαχους*. Βέροια: έκδ. ιδίου.
- Παυλίδης, Π. (χ.χ.). *Η Ρουμάνικη Προπαγάνδα*, Ορειβατικός σύλλογος Λάιστας Ζαγορίου Ιωαννίνων.
- Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας, Συρράκου. (2004). *Σύρρακο Πέτρα-Μνήμη-Φως*, (Τόμοι 1, 2). Ιωάννινα: έκδ. ιδίου.
- Σαββόπουλος, Χ. & Σατραζάνης, Α. (χ.χ.). *Αρμάνοι Βλάχοι, Επιφανείς Έλληνες, Προσωπογραφίες*. Δήμος Θεσσαλονίκης-Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης .
- Σαράτη, Θ. (1975). Οι Βλάχοι του Ελληνικού χώρου. *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχος 281-282.
- Σιώκης, Ν. (2002). *Η βλάχικη γλώσσα και οι προσπάθειες διατήρησής της από Βλάχους αποδήμους*, περ. Ελιμειακά, τ. 47 & 48, Θεσσαλονίκη.
- Στεργίου, Δ. (2012). Στεργίου, Δ. (2007). *Λεξικό: 4.500 μυκηναϊκές, ομηρικές, βυζαντινές και νεοελληνικές λέξεις στο βλάχικο λόγο*. Αθήνα: Δ. Παπαδήμα.
- Τζιώγος, Α. (1961). *Συνοπτική ιστορία της Κλεισούρας Δυτικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη: έκδ. ιδίου.
- Χρυσόχου, Μ. (2006). *Βλάχοι και Κουτσόβλαχοι (Ανατύπωση)*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών.

Ιστοσελίδες:

Κόβας Φ., (2005). Οι μεγάλοι εθνικοί ευεργέτες. *φοιτητική εφημερίδα ECOMOMIA*
από: <http://vlahofonoι.blogspot.gr/2011/08/blog-post.html> ανάκτηση 5/4/2017.

Λαμπρόπουλος Κ., *Γραπτές Αναφορές*, από: <http://www.vlahoi.net/written-reports.html>, ανάκτηση 25/4/2017.

Μήλιος Γ., & Ξιφάρας Δ. (1996). *Η διαμόρφωση της βλάχικης αστικής τάξης και η ενσωμάτωση της στον ελληνικό αστισμό*. Θέσεις τεύχος 54. από: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=527, ανάκτηση 12/2/2017

Δελτίο τύπου της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, *Η διδασκαλία της βλάχικης γλώσσας στα σχολεία*, από: <https://athens.indymedia.org/post/285639/>, ανάκτηση 15/5/2017.

Δελτίο τύπου . Λαογραφικός Σύλλογος Βλάχων Βέροιας, από: <http://vlahofonoι.blogspot.gr/2012/04/03042012.html> , ανάκτηση 15/5/2017.

Πηχιών Α., Αρωμόνοι- Βλάχοι, από: http://vlahofonoι.blogspot.gr/2016/10/blog-post_10.htm 2016, ανάκτηση 14/5/2017.

Τηγάνης Β., *Βλάχοι και Ελληνισμός*, από: <http://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos>, ανάκτηση 15/4/2017

Vlaxoi. Net. *Γραπτές αναφορές*, από: <http://www.vlahoi.net/written-reports.html>
Ανάκτηση 25/4/2017.

Παράρτημα

1. Ερωτηματολόγιο

Η Ομιλία της Βλάχικης γλώσσας από μαθητές Βλάχους με Βλαχόφωνους γονείς.

Αγαπητέ μαθητή/Αγαπητή μαθήτριά,

Θα σε παρακαλούσαμε να συμπληρώσεις το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο, το οποίο θα αξιοποιήσουμε αποκλειστικά για ερευνητικό σκοπό. Να ξέρεις ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και δεν έχει καμία σχέση με βαθμολογία. Ευχαριστούμε πολύ για τη βοήθειά σου!

Για κάθε απάντησή σου να βάζεις Χ στο αντίστοιχο κουτάκι και να συμπληρώνεις ό,τι άλλο χρειάζεται.

1. Φύλο: Αγόρι Κορίτσι
2. Σε ποια σχολική βαθμίδα πηγαίνεις: Δημοτικό Λύκειο
3. Είσαι βλαχόφωνος Έλληνας:
- Και από τους δύο γονείς
- Από την πλευρά της μητέρας
- Από την πλευρά του πατέρα
4. Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα σου:
- Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
- Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο
5. Μορφωτικό επίπεδο της μητέρας σου:
- Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
- Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο
6. Από την πλευρά του πατέρα σου:
- α) Μορφωτικό επίπεδο του παππού σου
- Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
- Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο
- β) Μορφωτικό επίπεδο της γιαγιάς σου
- Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
- Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο

7. Από την πλευρά της μητέρας σου:

α) **Μορφωτικό επίπεδο του παππού σου**

Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο

β) **Μορφωτικό επίπεδο της γιαγιάς σου**

Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο
Τεχνική Σχολή Πανεπιστήμιο

8. **Μιλάς Βλάχικα;**

Καθόλου	Λίγες Λέξεις	Αρκετές Λέξεις	Πολύ καλά	Άριστα

9. **Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις;**

Μέσα στο σπίτι	Με γείτονες	Με συγγενείς	Με φίλους	Πουθενά	Αλλού

10. **Καταλαβαίνεις βλάχικα;**

Ναι Όχι

11. **Ποια γλώσσα προτιμάτε να μιλάτε στο σπίτι;**

Ελληνικά Βλάχικα

12. **Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς;**

α. δε μιλάνε βλάχικα οι γονείς μου
β. δε θέλω ο ίδιος/α να μάθω βλάχικα
γ. δεν έχω διδαχτεί στο σχολείο ή κάπου αλλού βλάχικα
δ. άλλο _____

13. **Αν δε μιλάς, θέλεις να μάθεις βλάχικα;**

Ναι

Όχι

14. **Θα έπρεπε να διδάσκεται η Βλάχικη γλώσσα;**

Ναι

Όχι

Για ποιο λόγο;

15. **Είσαι μέλος Βλάχικου Συλλόγου;**

Ναι

Όχι

16. **Συναναστρέφεται με Βλάχους στις κοινωνικές σου σχέσεις;**

Καθόλου	Λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ

17. **Ποια νομίζεις ότι είναι τα χαρακτηριστικά των Βλάχων;**

18. **Πως νιώθεις που είσαι Έλληνας Βλάχος;**

Ευχαριστούμε πολύ!!!

1. Πίνακες Συχνοτήτων

Πίνακας 1

Φύλο

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Αγόρι	102	51,0	51,0	51,0
Κορίτσι	98	49,0	49,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 2

Σχολική Βαθμίδα

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	100	50,0	50,0	50,0
Λύκειο	100	50,0	50,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 3

Είσαι βλαχόφωνος Έλληνας

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Και από τους δύο γονείς	75	37,5	37,5	37,5
Από την πλευρά της μητέρας	58	29,0	29,0	66,5
Από την πλευρά του πατέρα	67	33,5	33,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 4**Μορφωτικό επίπεδο πατέρα**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	34	17,0	17,0	17,0
Γυμνάσιο	14	7,0	7,0	24,0
Λύκειο	50	25,0	25,0	49,0
Τεχνική Σχολή	33	16,5	16,5	65,5
Πανεπιστήμιο	69	34,5	34,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 5**Μορφωτικό επίπεδο μητέρας**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	36	18,0	18,0	18,0
Γυμνάσιο	13	6,5	6,5	24,5
Λύκειο	47	23,5	23,5	48,0
Τεχνική Σχολή	20	10,0	10,0	58,0
Πανεπιστήμιο	84	42,0	42,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 6**Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά του πατέρα**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	103	51,5	51,5	51,5
Γυμνάσιο	37	18,5	18,5	70,0
Λύκειο	21	10,5	10,5	80,5
Τεχνική Σχολή	15	7,5	7,5	88,0
Πανεπιστήμιο	24	12,0	12,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 7**Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	128	64,0	64,0	64,0
Γυμνάσιο	36	18,0	18,0	82,0
Λύκειο	24	12,0	12,0	94,0
Τεχνική Σχολή	4	2,0	2,0	96,0
Πανεπιστήμιο	8	4,0	4,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 8**Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά της μητέρας**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	122	61,0	61,0	61,0
Γυμνάσιο	27	13,5	13,5	74,5
Λύκειο	25	12,5	12,5	87,0
Τεχνική Σχολή	6	3,0	3,0	90,0
Πανεπιστήμιο	20	10,0	10,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 9**Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δημοτικό	128	64,0	64,0	64,0
Γυμνάσιο	35	17,5	17,5	81,5
Λύκειο	28	14,0	14,0	95,5
Τεχνική Σχολή	7	3,5	3,5	99,0
Πανεπιστήμιο	2	1,0	1,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 10

Μιλιάς Βλάχικα					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Καθόλου	28	14,0	14,0	14,0
	Λίγες Λέξεις	112	56,0	56,0	70,0
	Αρκετές Λέξεις	24	12,0	12,0	82,0
	Πολύ Καλά	31	15,5	15,5	97,5
	Άριστα	5	2,5	2,5	100,0
	Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 11

Σε ποιες περιπτώσεις					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Στο σπίτι	88	44,0	44,0	44,0
	Με συγγενείς	68	34,0	34,0	78,0
	Με φίλους	14	7,0	7,0	85,0
	Δε μιλώ	22	11,0	11,0	96,0
	Αλλού	8	4,0	4,0	100,0
	Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 12

Καταλαβαίνεις βλάχικα					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Ναι	79	39,5	39,5	39,5
	Όχι	121	60,5	60,5	100,0
	Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 13**Ποια γλώσσα προτιμάτε να μιλάτε στο σπίτι**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ελληνικά	183	91,5	91,5	91,5
Valid Βλάχικα	17	8,5	8,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 14**Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Δε μιλάνε βλάχικα οι γονείς μου	86	43,0	43,0	43,0
Valid Δεν επιθυμώ να μάθω	8	4,0	4,0	47,0
Valid Δεν έχω διδαχτεί στο σχολείο ή κάπου αλλού τη βλάχικη γλώσσα	64	32,0	32,0	79,0
Valid Άλλο	42	21,0	21,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 15**Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα**

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	160	80,0	80,0	80,0
Valid Όχι	40	20,0	20,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 16

Θα έπρεπε να διδάσκεται η βλάχικη γλώσσα

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	149	74,5	74,5	74,5
Valid Όχι	51	25,5	25,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 17

Είσαι μέλος βλάχικου συλλόγου

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	146	73,0	73,0	73,0
Valid Όχι	54	27,0	27,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 18

Συναναστρέφεται με Βλάχους στις κοινωνικές σου σχέσεις

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Καθόλου	16	8,0	8,0	8,0
Valid Λίγο	86	43,0	43,0	51,0
Valid Πολύ	49	24,5	24,5	75,5
Valid Πάρα πολύ	49	24,5	24,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 19

Ποια είναι τα ιδιαίτερα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά των Βλάχων

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
έξυπνοι, ντόμπροι, ικανοί, πεισματάρηδες	22	11,0	11,0	11,0
τίμιοι, έμπιστοι, φιλότιμοι, αλληλέγγυοι, γενναιόδωροι	23	11,5	11,5	22,5
παραδοσιακοί, οικογενειάρχες, αξιοπρεπείς	14	7,0	7,0	29,5
Valid ισχυρογνώμονες, εγωιστές, ξεροκέφαλοι, τσιγκούνηδες	31	15,5	15,5	45,0
δεν έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά	24	12,0	12,0	57,0
τοπικιστές, περήφανοι για την καταγωγή τους	18	9,0	9,0	66,0
η βλάχικη γλώσσα	48	24,0	24,0	90,0
περήφανοι, μορφωμένοι, κοινωνικοί	20	10,0	10,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Πίνακας 20

Πως νιώθεις που είσαι Έλληνας Βλάχος

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
όμορφα, ωραία, καλά	47	23,5	23,5	23,5
πολύ ωραία, τέλεια	48	24,0	24,0	47,5
τίποτα ιδιαίτερο	22	11,0	11,0	58,5
Valid περηφάνια, χαρά	70	35,0	35,0	93,5
μοναδικότητα	8	4,0	4,0	97,5
άσχημα	5	2,5	2,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

2. Πίνακες Συσχετισμών

Πίνακας 21^α

Σχολική Βαθμίδα * Μορφωτικό επίπεδο πατέρα Crosstabulation

		Μορφωτικό επίπεδο πατέρα					Total
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο	
Δημοτικό	Count	8	5	29	16	42	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	8,0%	5,0%	29,0%	16,0%	42,0%	100,0 %
	% within Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	23,5%	35,7%	58,0%	48,5%	60,9%	50,0%
	% of Total	4,0%	2,5%	14,5%	8,0%	21,0%	50,0%
	Count	26	9	21	17	27	100
Λύκειο	% within Σχολική Βαθμίδα	26,0%	9,0%	21,0%	17,0%	27,0%	100,0 %
	% within Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	76,5%	64,3%	42,0%	51,5%	39,1%	50,0%
	% of Total	13,0%	4,5%	10,5%	8,5%	13,5%	50,0%
	Count	34	14	50	33	69	200
	% within Σχολική Βαθμίδα	17,0%	7,0%	25,0%	16,5%	34,5%	100,0 %
Total	% within Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	100,0%	100,0%	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0 %
	% of Total	17,0%	7,0%	25,0%	16,5%	34,5%	100,0 %

Πίνακας 21^β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,243 ^a	4	,004
Likelihood Ratio	15,795	4	,003
Linear-by-Linear Association	11,295	1	,001
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,00.

Πίνακας 22^α

		Μορφωτικό επίπεδο μητέρας					Total	
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο		
Σχολική Βαθμίδα	Count	7	5	26	5	57	100	
	% within Σχολική Βαθμίδα	7,0%	5,0%	26,0%	5,0%	57,0%	100,0 %	
	Δημοτικό	% within Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	19,4%	38,5%	55,3%	25,0%	67,9%	50,0%
	% of Total	3,5%	2,5%	13,0%	2,5%	28,5%	50,0%	
	Count	29	8	21	15	27	100	
	% within Σχολική Βαθμίδα	29,0%	8,0%	21,0%	15,0%	27,0%	100,0 %	
Λύκειο	% within Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	80,6%	61,5%	44,7%	75,0%	32,1%	50,0%	
	% of Total	14,5%	4,0%	10,5%	7,5%	13,5%	50,0%	
	Count	36	13	47	20	84	200	
Total	% within Σχολική Βαθμίδα	18,0%	6,5%	23,5%	10,0%	42,0%	100,0 %	
	% within Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	100,0%	100,0%	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0 %	
	% of Total	18,0%	6,5%	23,5%	10,0%	42,0%	100,0 %	

Πίνακας 22^β

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	30,383 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	31,858	4	,000
Linear-by-Linear Association	20,354	1	,000
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,50.

Πίνακας 23^α

		Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά του πατέρα Crosstabulation					Total
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο	
Σχολική Βαθμίδα	Count	41	22	14	8	15	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	41,0%	22,0%	14,0%	8,0%	15,0%	100,0%
	% within Δημοτικό	39,8%	59,5%	66,7%	53,3%	62,5%	50,0%
	% of Total	20,5%	11,0%	7,0%	4,0%	7,5%	50,0%
	Count	62	15	7	7	9	100
Λύκειο	% within Σχολική Βαθμίδα	62,0%	15,0%	7,0%	7,0%	9,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά του πατέρα	60,2%	40,5%	33,3%	46,7%	37,5%	50,0%
	% of Total	31,0%	7,5%	3,5%	3,5%	4,5%	50,0%
	Count	103	37	21	15	24	200
Total	% within Σχολική Βαθμίδα	51,5%	18,5%	10,5%	7,5%	12,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά του πατέρα	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	51,5%	18,5%	10,5%	7,5%	12,0%	100,0%

Πίνακας 23β

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,506 ^a	4	,050
Likelihood Ratio	9,605	4	,048
Linear-by-Linear Association	5,760	1	,016
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,50.

Πίνακας 24^α

Σχολική Βαθμίδα * Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα Crosstabulation

		Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα					Total
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο	
Σχολική Βαθμίδα	Count	52	28	14	0	6	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	52,0%	28,0%	14,0%	0,0%	6,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα	40,6%	77,8%	58,3%	0,0%	75,0%	50,0%
	% of Total	26,0%	14,0%	7,0%	0,0%	3,0%	50,0%
	Count	76	8	10	4	2	100
Λύκειο	% within Σχολική Βαθμίδα	76,0%	8,0%	10,0%	4,0%	2,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα	59,4%	22,2%	41,7%	100,0%	25,0%	50,0%
	% of Total	38,0%	4,0%	5,0%	2,0%	1,0%	50,0%
	Count	128	36	24	4	8	200
	% within Σχολική Βαθμίδα	64,0%	18,0%	12,0%	2,0%	4,0%	100,0%
Total	% within Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά του πατέρα	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	64,0%	18,0%	12,0%	2,0%	4,0%	100,0%

Πίνακας 24β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,278 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	24,602	4	,000
Linear-by-Linear Association	4,759	1	,029
N of Valid Cases	200		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,00.

Πίνακας 25^α

Σχολική Βαθμίδα * Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά της μητέρας Crosstabulation

		Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά της μητέρας					Total
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο	
Σχολική Βαθμίδα	Count	50	18	16	4	12	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	50,0%	18,0%	16,0%	4,0%	12,0%	100,0%
	% within Δημοτικό	41,0%	66,7%	64,0%	66,7%	60,0%	50,0%
	% of Total	25,0%	9,0%	8,0%	2,0%	6,0%	50,0%
	Count	72	9	9	2	8	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	72,0%	9,0%	9,0%	2,0%	8,0%	100,0%
Λύκειο	% within Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά της μητέρας	59,0%	33,3%	36,0%	33,3%	40,0%	50,0%
	% of Total	36,0%	4,5%	4,5%	1,0%	4,0%	50,0%
	Count	122	27	25	6	20	200
Total	% within Σχολική Βαθμίδα	61,0%	13,5%	12,5%	3,0%	10,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο παππού από την πλευρά της μητέρας	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	61,0%	13,5%	12,5%	3,0%	10,0%	100,0%

Πίνακας 25β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,394 ^a	4	,034
Likelihood Ratio	10,519	4	,033
Linear-by-Linear Association	5,792	1	,016
N of Valid Cases	200		

a. 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,00.

Πίνακας 26^α

Σχολική Βαθμίδα * Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας Crosstabulation

		Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας					Total
		Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	Τεχνική Σχολή	Πανεπιστήμιο	
Σχολική Βαθμίδα	Count	52	23	18	7	0	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	52,0%	23,0%	18,0%	7,0%	0,0%	100,0%
	% within Δημοτικό	40,6%	65,7%	64,3%	100,0%	0,0%	50,0%
	% of Total	26,0%	11,5%	9,0%	3,5%	0,0%	50,0%
	Count	76	12	10	0	2	100
Λύκειο	% within Σχολική Βαθμίδα	76,0%	12,0%	10,0%	0,0%	2,0%	100,0%
	% within Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας	59,4%	34,3%	35,7%	0,0%	100,0%	50,0%
	% of Total	38,0%	6,0%	5,0%	0,0%	1,0%	50,0%
	Count	128	35	28	7	2	200
	% within Σχολική Βαθμίδα	64,0%	17,5%	14,0%	3,5%	1,0%	100,0%
Total	% within Μορφωτικό επίπεδο γιαγιάς από την πλευρά της μητέρας	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	64,0%	17,5%	14,0%	3,5%	1,0%	100,0%

Πίνακας 26β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,243 ^a	4	,001
Likelihood Ratio	22,838	4	,000
Linear-by-Linear Association	9,365	1	,002
N of Valid Cases	200		

a. 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,00.

Πίνακας 27^α

		Μιλάς Βλάχικα					Total
		Καθόλου	Λίγες Λέξεις	Αρκετές Λέξεις	Πολύ Καλά	Άριστα	
Σχολική Βαθμίδα	Count	17	70	8	3	2	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	17,0%	70,0%	8,0%	3,0%	2,0%	100,0%
	% within Μιλάς Βλάχικα	60,7%	62,5%	33,3%	9,7%	40,0%	50,0%
	% of Total	8,5%	35,0%	4,0%	1,5%	1,0%	50,0%
	Count	11	42	16	28	3	100
	% within Σχολική Βαθμίδα	11,0%	42,0%	16,0%	28,0%	3,0%	100,0%
Λύκειο	% within Μιλάς Βλάχικα	39,3%	37,5%	66,7%	90,3%	60,0%	50,0%
	% of Total	5,5%	21,0%	8,0%	14,0%	1,5%	50,0%
	Count	28	112	24	31	5	200
Total	% within Σχολική Βαθμίδα	14,0%	56,0%	12,0%	15,5%	2,5%	100,0%
	% within Μιλάς Βλάχικα	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	14,0%	56,0%	12,0%	15,5%	2,5%	100,0%

Πίνακας 27^β

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	31,314 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	34,553	4	,000
Linear-by-Linear Association	22,981	1	,000
N of Valid Cases	200		

a. 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,50.

Πίνακας 28^α

Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς * Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα Crosstabulation

		Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα		Total
		Ναι	Όχι	
Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς	Δε μιλάνε βλάχικα οι γονείς μου	Count 63	23	86
		% within Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς 73,3%	26,7%	100,0%
		% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα 39,4%	57,5%	43,0%
		% of Total 31,5%	11,5%	43,0%
	Δεν επιθυμώ να μάθω	Count 2	6	8
		% within Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς 25,0%	75,0%	100,0%
		% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα 1,2%	15,0%	4,0%
		% of Total 1,0%	3,0%	4,0%
	Δεν έχω διδαχτεί στο σχολείο ή κάπου αλλού τη βλάχικη γλώσσα	Count 56	8	64
		% within Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς 87,5%	12,5%	100,0%
		% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα 35,0%	20,0%	32,0%
		% of Total 28,0%	4,0%	32,0%
Άλλο	Count 39	3	42	
	% within Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς 92,9%	7,1%	100,0%	
	% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα 24,4%	7,5%	21,0%	
	% of Total 19,5%	1,5%	21,0%	
Total	Count 160	40	200	

% within Αν δε μιλάς, για ποιο λόγο θεωρείς ότι δε μιλάς	80,0%	20,0%	100,0%
% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα	100,0%	100,0%	100,0%
% of Total	80,0%	20,0%	100,0%

Πίνακας 28β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,159 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	21,442	3	,000
Linear-by-Linear Association	9,532	1	,002
N of Valid Cases	200		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,60.

Πίνακας 29^α

Σχολική Βαθμίδα * Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα Crosstabulation

		Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα		Total	
		Ναι	Όχι		
Σχολική Βαθμίδα	Δημοτικό	Count	82	18	100
		% within Σχολική Βαθμίδα	82,0%	18,0%	100,0%
		% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα	51,2%	45,0%	50,0%
		% of Total	41,0%	9,0%	50,0%
	Λύκειο	Count	78	22	100
		% within Σχολική Βαθμίδα	78,0%	22,0%	100,0%
	% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα	48,8%	55,0%	50,0%	
	% of Total	39,0%	11,0%	50,0%	
Total	Count	160	40	200	
	% within Σχολική Βαθμίδα	80,0%	20,0%	100,0%	

% within Θέλεις να μάθεις τη βλάχικη γλώσσα	100,0%	100,0%	100,0%
% of Total	80,0%	20,0%	100,0%

Πίνακας 29β

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,500 ^a	1	,480		
Continuity Correction ^b	,281	1	,596		
Likelihood Ratio	,501	1	,479		
Fisher's Exact Test				,596	,298
Linear-by-Linear Association	,498	1	,481		
N of Valid Cases	200				

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 20,00.

b. Computed only for a 2x2 table